کتاب ځانګړنې

ـرق نابغه (سید جمال الدین افغان)
ۅال: دکتور سعید افغانی
ومړی چاپ مهتممین:
«فهیم» او امین الدین سعیدی
چارې: عبدالمنان «حکیمي»
ـتی ډیزاین: محمد زمزم
د کب میاشت 1355 لمریز کال
ـانی دنمانځنی غونډه دده داتیایم تلین په ویاړ
ر چاپ: ۱۳۹۴ ل ۲۰۱۵ م
مصر کښې د افغانستان داسلامی
ت – فرهنگی خانګه .
ـراتی لړی : اته دیرشم

دشرق نابغه
(سید جمال الدین افغانـی)

دده ژوند، د ده جهاد او د ده ارزښتناکه افکار

لیکوال : دکتور سعید افغانی

د لوی خدای په نامه

سریزه

و د شلمي پېړۍ په دويمه نيمايي کښې،
تون ته محصلين د زدکړو لپاره لېږل پيل
که د هغو محصلينو ترمنځ بررسي ترسره
و په ډله کښې د دکتور محمد سعيد افغاني
، چې د زدکړی په وخت کښې پدې هېواد
ه ليکنی هم چاپ شوۍ.
حصلينو ترمنځ ځينې نومورو هم شتون
افغانستان په سياسي او علمي ډګرونو کښې
اند غلام محمد نيازي، استاد برهان الدين
رسول سياف، حضرت صبغت الله المجددي،
مي، پوهاند وفی الله سميعي، محمد موسی
سيلاني، عبدالقيوم رهبر، سيف الرحمن
يد، پوهاند محمد کبير، پوهاند غلام صفدر

الدين رباني او داسې نور، دوي په هېواد
ځپانو سره د ليکنو او د همکارۍ تجربه
منځ يوازينی کس سعيد افغاني ؤ چې قاهرى
. نجم المدارس مديريت په غاړه درلود او په
نجم) په نوم جريده په ۱۳۳۷ هجرى لمريز
د پوهې له پاره تاسيس کړه، همدارنګه يې
يه هم د حبيبيې په ليسه کښې د تدريس په
ېره ايښې وه تر څو زدکوونکې ليکنى او
ي.

(دشرق نابغه) کتاب چې نن يې درنو
کوو د سيد جمال الدين افغاني د پېژندنى،
ڼنو په ډګر کښې د مهمو آثارو څخه بلل
عربى متن هغه وخت په قاهره کښې خپور
الله خان جمالي د کتاب ژباړه ددى عنوان
سد آبادى المعروف بالافغانى کما يقدمه ابن
خان) خپور شو، دغه کتاب د صادق نشأت
. المنعم حسنين (مصريې) له خوا د فارسي
، شو او ددى ژباړې څخه هدف دا وه ترڅو
ملـه وکړي او د ده افغانيت د پوښتنې لاندى
ده اصلي عقيده او مذهب باندى ګوزارونه
. چې وروسته په اتيايمه لسيزه کښې ډاکټر
ادامه ورکړه.

ر محمد سعيد افغاني ژوندليک د هغه نږدې
فيسور عبدالله بختياني خدمتګار په کتاب (
ې مطالعه، کړ په هغه ځاى کښې چې وايې
ر راستون شو)) داسې ښکاري چې هغه په

محصلين ؤ. ددى ځليدلى کسانو په جمله کښې راځي، مګر د خپلې تحصيلي دورې په موده کښې چې په مصر کښې اوسيدل د عربي او مصري مخاطبانو ترمنځ يې د خپلو آثارو او تاليفاتو نشر کولو ته پاملرنه ونه کړه.

ځينى ځرګندوي چې يوازې دکتور سيد محمد موسى توانا خپله د دوکتورا رساله يا تيزس په ۱۹۷۱م کال کښې د (الإجتهاد ومدى حاجتنا اليوم في العصر الحاضر) تر عنوان لاندى او همدا رنګه دکتور عنايت الله ابلاغ خپله رساله د (امام أبوحنيفة المتکلم) تر عنوان لاندى په قاهره کې د زدکړې پاى ته رسولو وروسته چاپ کړې، دوه کتابونه چې په عربې نړۍ کښې خاص شهرت لرې او آن تر دى چې د ۱۹۷۱م کال څخه راپديخوا چې چا د (اجتهاد) په هکله کتاب ليکلى هرومرو د پوهاند دکتور سيد محمد موسى توانا اثر يې د عمده مرجع او سرچينې څخه شميرل کېږي.

ولې دکتور محمد سعيد افغانې له دوي نه د مخه خپل مهم کتابونه لکه (نابغة الشرق) په ۱۹۶۷م کال کښې او همدارنګه (شيخ الإسلام عبد الله الأنصارى الهروي، مبادئه وآراؤه الکلامية والروحية) په کال ۱۹۶۸م کښې په قاهره کښې چاپ کړل، چې پدى لړ کښې د نورو څخه مخکښ دي. که څه هم د شلمې پيړۍ په وروستيو او د يوويشتمى پيړۍ په لومړيو کښې خداى بخښلي دکتور محمد امان صافى خپل څو اثار په قاهره کښې چاپ ته ورسول، ولې د ده ګټور کتابونه د هغه دوري وروسته چاپ شول چې په مصر کښې هستوګنه غوره کړه او د عربي هېوادونو په پوهنتونونو کښې د استاد په توګه وظيفه ترسره کوله، مګر د دکتور سعيد افغانى ښوالى پدى کښې و چې د تحصيل په دوره کښې يې خپل کتابونه چاپ کړل او د زدکړو پاى ته رسولو وروسته افغانستان ته ولاړ

کښې استاد او علمي قدر وپاځن شي د کابل
ت د مخالفت سره مخامخ شو، ورځخه
. ماستري او دکتورا شهادت نامې ترځنګ د
هم راوړي، د دکتور سعید افغاني له خوا
چې ګني د ازهر مشهور او لوی پوهنتون د
شهادت نامه په لیسانس معادله کړه، کار
، دکتور سعید افغاني په روحیه باندی منفي
یې د کابل پوهنتون په چوکاټ کښې خدمت
مه دا وه چې د کابل پوهنتون د شرعیاتو
ي کس د تجربي ځخه چې هېواد په دیني
وی ۇ او درس یې ویلی ۇ او مولوي ۇ چې
، او کولۍ شول ترځو نورو طالب علمانو له
دبختانه داسی ونه شول او خلک د هغه کس
د لغمان د خیر آباد د عمرزیو د زدکړی
نړۍ مشهور او وتلې پوهنتون یعنی الازهر
، شو.
ور سعید افغاني د نوم سره د شپږ ځلویښتو
وم او د نن ځخه ځلویښت کاله په خوا د
ږما د مشر ورور شهید استاد سایف د کرایې
د جمعي لمونځ به مو په یو مسجد کښې ادا
تور سعید افغاني لیدلی همدا رنګه مې دده
امین الدین سعیدی او دکتور صلاح الدین
، په مدرسه کښې ز ما ځخه دوه کاله مخکې
ې د اروابناد ډاکټر صاحب سعید افغاني لیدو
م او زه یې د یو ځوان په توګه ډېر تشویق
کال په پسرلي کښې چې د ژمي رخصتیو

پوهیږو دکتور سعید افغاني لا د مخه خپله کورنی تشکیل کړی وه، چې ځو بچیان یې هم درلودل، خو د ده لوړ همت دې دې ته تیار کړ چې د ۱۳۴۲ ځخه تر ۱۳۴۷ هجرې لمریز کال کې مصر ته راشي تر ځو په اسلامي فلسفه کښې ماسټرې او دکتورا تر لاسه کړې.

دلته د یادونی وړ بولم هغه کسان چې د کابل د عربی دارالعلوم ځخه فارغ وو، د دوی شهادت نامې په افغانستان کښې د بکلوریا سره معادله وی، مګر په مصر کښې د ازهر پوهنتون شرعی پوهنځۍو سره مقایسه او لیسانس ته معادله کیدلی، له همدی کبله د دکتور سعید افغاني او د خدای بخښلي محمد موسی شفیق، شهادت نامي هم د لیسانس سره معادله او دوي په ماسټرې دوره کښې شامل شول.

د افغانستان د دیني مدرسو د تحصیل کچه د هغه ځخه ځرګندیږي چې دکتور سعید افغاني د کابل دارالعلوم کښې مخکې له دی چې په پنځم ټولګي کښې شامل شې، د هغه ځخه د نحوی په علم کښې د (شرح جامي) په کتاب کښې امتحان و اخیستل شو او د بریالي کیدو وروسته د کابل دارالعلوم په پنځم ټولګي کښې شامل شو، نو هغه ځوک چې د شرح جامي کتاب امتحان ورکړي تر ځو د کابل عربی دارالعلوم په پنځم ټولګي کښې شامل شي او اته ۸ کاله نور هم درس ووایي، نو ځرګندیږي چې په هغه وخت کښې د درسي نصاب کچه په عربی دارالعلوم کښې کوم حد کښې وه.

دغه معادله چې د عربی دارالعلوم شهادت نامه په ازهر کښې په لیسانس معادله کېږي د ځینو خوښه نه وه، له همدی کبله په هغه وخت کښې په قاهره کښې د افغانستان سفارت رسماً د ازهر پوهنتون ځخه غوښتنه وکړه چې د افغانستان د دیني مدرسو

... دا سریزه پاي ته ورسوم لازمه ګنم چې د
...عید افغاني یوي بلی ښیګڼې ته اشاره وکړم،
... بخښلي خپل کتاب "نابغة الشرق" چې په
...سیزه وروسته یې د خپلو خلکو په ژبه یعنې
...ځو د کتاب څخه لا زیاته ګټه پورته شي، دا
... په زرګونه افغان محصلینو د ماسټرۍ او
...س) په بهرنیو ژبو لیکلي دي، ولي د خپلو
... لپاره یې خپلو ژبو ته ندي ژباړلي، که
...تور سعید افغاني په لاره قدم ایښئ وای او
... خلکو په ژبو ژباړلي وو، نن ورځ به د
...ړنو ته په زرګونه نور علمي کتابونه هم

... د لیکوال سعید افغاني او د عالي مقام
...ي) اروا وې دی ښادې وي!

فضل الرحمن فاضل ــ قاهره

۱۳۹۴- ډسمبر ۲۰۱۵م صفر المظفر

۱۴۳۷ق

ددی کتاب د چاپ دواړه مهتممان زما دوستان ؤ، یو یې د دکتور صاحب سعید افغاني زوی ښاغلی امین الدین سعیدی او بل مهتمم چې د ابوحنیفه د مدرسی د مبارز او په علم مین خدای بخښلی عبدالرزاق فهیم و، چې زما له پاره د دوی نومونه د کتاب د مهتممانو په توګه بله جاذبه هم درلوده.

(د شرق نابغه) په افغانستان کښې د لوستونکو له پاره ډېر په زړه پورې او په خاص ډول یې هرکلی وشو، چې ډېر ژر یې نسخې خرڅې او بیدرکه شوی، تر دی ځایه چې لیکوال یې مجبور شو ترڅو په خپل مصرف د کتاب زر ۱۰۰۰توکه نوری نسخې هم چاپ کړي.

مخکې ددې چې دا کتاب په دویم ځل په قاهره کښې چاپ شې د کتاب په مراجعه کولو کښې راته څرګنده شوه چې نوموړی کتاب لا هم ډېر نوي او بکر مطلبونه لرې او د لوړۍ علمي څېړنی څخه برخمند دی.

که چیرته پدی کتاب نیوکه وشي هغه نکتی ته به اشاره وشي چې د دی کتاب زیاتی مراجع په عربی ژبه دې، او شاید د لیکوال د وطن څخه لریوالۍ لامل ګرځیدلی وي، چې د سید جمال الدین آثار په فارسی ژبه د څیرونکې او عالیقدر مؤلف سره نه وو، په خاصه توګه د سید هغه مهمی رسالۍ اصلي متن یعنی (نیچریه) چې مرحوم سعید افغانې د هغه رسالی په عربی ژباړل شوي نسخې څخه ګټه پورته کړۍ.

په هرترتیب دا کتاب هم د افغانستان د فکرې پانګې څخه دی، چې په قاهره کښې د افغانستان سفارت د دکتور سعید افغاني قدرمن زوي ښاغلې دکتور امین الدین سعیدی څخه یوه نړۍ مننه کوې چې د کتاب کامل او ټیپ شوی متن یې د افغانستان سفارت ته

مولوي داکتر سعید افغاني

خداي بخښلی مولوي داکتر محمد سعید (سعید افغاني) (۱۳۰۰) هجری شمسی کال کی دلغمان ولایت دخیر آباد په کلي کی وزیږ یده ، هغه دخپل پلار مولوي عبد المجید ساپي چه دخپل وخت له مشهور و مدرسونو څخه وو دتیر ګړوی دجامع جومات خطیب او امام وو ، او هم یی دنورومخورو روحانیونونه خپلی لو مړني زده کړې وکړی او ښایسته ښه ملا شو .

وروسته بیا محمد سعید دکا بل عربي دارالعلوم کی شامل شو ، کله چه په (۱۳۲۵ هجری شمسی) کال کی ددغی مدرسې نه فارغ شو ، په سر یی دمولوي پګړی وتړله شوه ، سمدستي په همدغه مدرسه کی داستاد په حیث مقرر شو ، او بیا په کال ۱۳۳۷ کښی دننګر هار دنجم المدارس دمدرسی دمدیر په حیث وټاکل شو .

یو څو موده دپو هنی او روزنی دوزارت دمسلکي تدریساتو غړی شوو او بیا بیرته دنجم المدارس مدیر او وروسته دحبیبی لیسی ته ددینی علومو دښوونکي په حیث وټاکل شو .

سعید افغانی په (۱۳٤۲) هجري شمسي کال مصر ته ولاړ او تر (۱۳٤۷ هجری شمسي) کاله پورې په (جامع الازهر) کښی دفلسفي او الهیاتو په زده کړه بوخت و .

کله چي دوکتور مولوی سعید افغاني وطن ته را ستون شو ، نو لو مړی دعالي دارالمعلمین داستاد په توګه دنده تر سره کړه او بیا وروسته دکابل پو لتخنیک ته لاړ او هلته دوخت دمحصلانو او استادانو ددموکراتیکو مبارزو له لړی سره دخپل دینی او مذهبی مقام ساتلو سره سم یو ځای شو او د کابل پو هنتون داستادانو له خوا دهغه وخت داستادانو اتحادي غړی او بیا دپو هنتو نونو داستادانو د اتحادیی رئیس مرستیال په تو ګه انتخاب شو .

ی وي او پدی مبارزی کی یی دابو علي سیف
لاسه کړه .
درواني پیری څلورمې لسیزې په پیل کی
ی په هیواد کی دملی یو والی لپاره دیو پراخه
لکو ته په ګوته کړي او هغه یو داسې ټولنیز
ون سره چی دبیعدالتی کمبله ټوله کړي مینه
ه (۱۳۵۲ هجری شمسی) کال کښی دقضا
رپسی دتمیز د عالي محکمې رئیس (قاضی
سته داسلامي شئونو وزارت په راس کی
خت دملی جبهی مر ستیال او هم دی علما ؤ
شر شو .
(اوه دیرش) ټوکه کتابونه او د دوه زرونه
، اجتماعي ، او ادبي مقالې لیکلی چه دانیس ،
ن ، ننګر هار ، دکابل مجله ، پیام حق ، قضا
رځپانو او مجلو کښی خپاره شوی دي .

عبد الله الانصاري په عربي ژبه ، دچاپ کال

عید جمال الدین الافغاني ،په عرپي ژبه ،دچاپ
صر

ید جمال الدین افغاني ، په پښتو ژپه چاپ کال
کلتور وزارت .
یخاً وحضارتاً وکفاحاً په عربي ژبه .
میه وآراء المعتزلة والاشاعرة والماتریدیة

نبیهات ابن سینا ، په پښتو ژپه ، دچاپ کال:

شهدای صالحین په هدیره کښی په ... ننوی

انا لله وانا اليه راجعون

(روح دې ښاد وي)

***

... فليمت فى سبيل حياة أمته. »

... د سره مينه لرى نود خپل ملت دژوند

3- منطق درسي كتاب(دتعليم او تربيه دوزارت لخوا)

4- اساسات اسلام به نگاه علم وفلسفه ددارالمعلين محصلينو ته درسي كتاب .

5- كلتور اسلام از نگاه علم وفلسفه ، په دري ژبه ، دچاپ كال ١٣٤٩: كابل افغانستان .

6- مختصر تاريخ افغانستان ودول متمدن اسلام . درسی كتاب دپولتخنيک دمحصلين درسي كتاب .

- محمد صلى الله عليه وسلم رهبر بزرگ اسلام ، دچاپ كال ١٣٦٣ هجرى شمسى كابل – افغانستان
- پلاروطنه ملى جبهه او يا دلته دټولنيزو ستونزو دحل لاره ، دچاپ كال ١٣٦٢ كابل –افغانستان
- خطر جنگ هستوى ، په دري ژبه ، دچاپ كال : ١٣٦٣ كابل- افغانستان .
- اندرز ها په درى او پښتو ژبه
- آداب قاضى په درى ژبه دقضاً دكورس د محصلينو لپاره دعدلى وزارت لخوا چاپ شوى .
- والصلح خير ، صلح و آرامش از ديدگاه اسلام دچاپ كال ١٣٦٢: كابل – افغانستان.
- تاريخ تمدن اسلام ، په درى ژبه ، دچاپ كال : ١٣٦٠هجرى شمسي كابل- افغانستان.

مولوي داكتر سعيد افغاني د دوه زرونه زيات مذهبى ، فلسفى ، اجتماعى ، او ادابى مقالى ليكلى چه د انيس ، هيواد ، كاروان، پامير ، كابل مجله ،دپيام حق مجله ، دقضا او نورو داخلى او خارجى نشراتو كښى په نشر رسيدلى دى .

مولوي داكتر محمد سعيد (سعيد افغاني) د « 1364 »دحوت په اوومه د(1985 فبرورى ٢٥ مه) ددرى شپيتو كالو په عمر

...و او تسیسو په مقابل کی جنګیږی، حقیقت
ت، عمل، سیاحت خطابی، مجلسونه، خپرونی،
ی، ښودنه، تعلیم، دیوځای ښخه بل ځای ته
انقلابونه،قهر او غصه، سیاست او روابط دا
جامعی دروحی او نفسی امراضو علاج وکړی
ص ډول دشرق ښخه دظلم او زور زیاتی کمبله
رین علاج داښکاره کیده چی دفرد او جامعی دا
کی دی چه دقران کریم اود اسلام په اصلی
ل وشی او داعمل باید دعقل اوفکر په رڼا کی
ګه رهبری شی.

ی په خپل وخت کی دشرق نابغه،دخپل عصر
قفونو او مجاهدو خاوندؤ او دا واقعی حقیقت
و او ښی رهبری په وسیلی دانسانی کرامت
و زبردست فکری انقلاب بلکه ډیر عملی
لل.

رحمة الله علیه وعلی اتباعه واعوانه.

***

هیڅوک دخپل ملت په مینه کی نه دی مړ سوی مګر چی ملت ئی بیرته ژوندی کړی دی.

سید جمال الدین افغانی

تذکرة للشیخ الفاضل محمد عبده یتذکر بها ماحوته الصدور واستقرت علیه القلوب. سنة ۱۸۸۵

ژباړه دفاضل شیخ محمد عبده یادونی دپاره دا ددی له امله چی په دی به خپل تسل کوی.

د لیکوال سریزه

نحمد الله ونستعینه ونصلی علی سیدنا محمد واله واصحابه والتابعین الابرار، الذین نهجوا منهجه القویم وایدوا المسلمین بالهدایة الی الصراط المستقیم.

اما بعد:

په جهاد او مجاهد باندی فخر کول دا ددی معنی لری چی خلک د حق او حقانیت په لیاره کی رښتینی جهاد او مجاهد غواړی په دغه سلسله کی سید جمال الدین افغانی هغه میرنی مجاهد دی چی خپل ټول ژوندئی داسلام او بشر دخدمت دپاره وقف کړی ؤ په دغه لیاره کی دده عزم او اراده داسی اندا زی ته رسیدلی وه چی دهیڅ منفی تاثیر

ارو او حرکاتو یی سوچ شو کوی ترڅاسی
بیداری اوشعور کی کمزوری ؤ او دخپلو
مستقبل برم او جریان یی مقایسه او مقارنه
غه اسباب او عوامل درک کولی شول چی
بدبختی موجب گرځیدلی ؤ ددوی ټوله هڅه او
اوتباه کوونکو استراحتونو په خواوه، دوی به
ه نقشی جوړولی حتی ددوی رسمی وخت هم
وه، ددوی سره دانسانیت او دفضل دمقام
چی بی له ځانه بل څوک ورته انسان نه ښکاره
م له خلکو څخه یی جبرآ او قهرآ غوښتل چی
او انسانی خیانتونو باندی دخوښی اظهار
یاست اونیک عمل ووایی. دوی دحق داظهار
او دښمنی درلودله او دعمومی منفعت دتامین
ستفاده په مقابل کښی ملی خیانت تعبیر وه او
انی ددوی دپاره استعمالیدل.

د ووایم چی دسید جمال الدین افغانی په عصر
انو دقدرت واګی دداسی کسانو په لاس کښی ؤ
کشافی او پرمختګ حرکت څخه ډاریدل او
یی دخپلو مطلق العنانه او ناروا قدرتونو خاتمه

سید افغانی صاحب دتنګسو په عصر کی لوی
ژوند دتکالیفو، مشقاتو او ناوړه تصرفاتو
له کی هغه وخت چی دی وړوکی ؤ دسلطنتی
و چی پلار او ترونه یی کابل ته راوستل شی
ی ټول مالونه ضبط شی ددی وجه داوه چی دده
نو کی د ډیر اعتبار خاوندان ؤ نو د وخت
اعتبار دخپل تسلط خاتمه ګڼله.

دسید جمال الدین افغانی د عصر خصوصیات

دده دپیدایښت په زمانه کښی دافغانستان پاچایان او قبائل په سختو جګړو اختلافاتو او اضطراباتو مبتلا ؤ، هغه وخت امپریالیستی دسیسو چی کوم د بدبختی تخم کرلی ؤدهغی په وجهی افغانی قبیلی او قومونه د فردی او شخصی وړو اهدافو (بدقدرت دلاس ته راوړ او او ناروا لږمال پیدا کولو) دپاره یوتربله جنګیدل او اکثر په دی نه پوهیدل چی دوی څوک جنګوی او دپردی آخوا لاسونه ددوی په حیاتی مقدراتو څنګه لوبی کوی؟دوی ښه نشوه تحلیلولی چه څه باید وکړی؟ددوی ملی رهبری کمزوره وه ا ودملی دښمنانو لمڅول او تعبیر مؤثر واقع کیدی.

هغه وخت د افغانستان دخلکو حال کټ مټ دعربانو دجاهلیت دوری ته ورته ؤ دوی به په خپلو نسبونو او ظلمونو فخر کولو اود خپلو ورونو په وژلو هیڅ ډیل نه ؤبلکه دخپل ملیورور انسان وژل او څیری کول ورته شجاعت اومیړانه ښکاره کیدله باید ووا یم چی هغه وخت په ټول شرق کښی امپریالستی دسیسو خلک دناپوهی په وجهی دژوند دښه سمبا لولو څخه ګیچ کړی ؤ دوی لکه دیو مزمن مریض په شانی په سلها ؤ اجتماعی مرضونو مبتلاؤ مګر نه په خپل مرض او علاج پوهیدل اونه یی معالج ډاکتر ته رجوع کوله.

ینو مشر – (میرزامحمد حسن شیرازی) دیته
ی فتوا صادره کړی چی ترڅو دغه شرکت
وی هیڅوک به تنباکو نه سکوی په دی اثر
، واوښتل اوله ډیری غصی ئی دده دمرګ او
وجه وه چی دایران حکومت مجبوره شو چی
پونډو په تاوان لغوه کړی نو ځکه دایران پاچا
ی باندی زښت زیات قهر وه خوځنګه چی سید
خت په ایران کی نه ؤ ؛ نو دخپل حکومت په
مال الدین افغانی په اصل کی ایرانی دی ترڅو
ته راولی او په سزایی ورسوی.
عبدالقادر) مغربی په خپل کتاب (جمال الدین
ول لیکی:هغه وخت چی دایران لوی مامور
په اعتماد الدوله ملقب ؤ او پا چاته ډیر نزدی ؤ
الاثار) کی ولیکل چی سید جمال الدین افغانی
یی څخه دی یوه لویه هنګامه پیدا شوه داوخت
صیت دتأثر په حالت کی ماته راغی راته یی
جمال الدین افغانی ایرانی دی، په ایران کی
اولاد دی دایوه افتراء ده چی د (ناصرالدین
ړی ده ترڅوپه دی وسیلی له ده څخه انتقام
هغه ده چی ماته زما دوست شیخ (عبدالحمید
ویلی ده، قاضی صاحب ماته دخپلی مشاهدی
یلی: کوم وخت چی سید جمال الدین افغانی
او بصری ته راغی دبصری والی چی ډیر
زګاره انسان ؤ او (هدایت پاشا) نومیده ده او
کسانودده ښه اعزاز او استقبال وکړه خویو ناڅا

داستعمار او استثمار دطوفانی دسیسو څخه خلاص کړی واقعآ ده دخلکو د ژوند دښه کیدو او ظلمونو،بندیزونو او فشارونه دلیری کیدو دپاره سخت فولادی تصمیم ونیوه او په داسی بدوشرایطو کی چی دا امیدواری هیڅ لیاره نه لیدل کیدله خوبیاهم ده داصلاحاتو دسخت ضرورت او د خلکو دبیچارګی په اساس دهمت ملاوتړله او په اسلامی، شرقی او انسانی جهاد یی پیل وکړه.

دسید جمال الدین افغانی جنسیت اوملیت

دا ثابته شوی ده چی سید جمال الدین افغانی په رښتیا چی وا قعآ دافغانستان دکنړ د ولایت د (اسعد آباد) دقریبی څخه دی ځکه چی ده په خپله په وارو وارو ویلی دی چی اصیل افغان دی اود ی هر چیرته چی تلی او چیرته چی رسیدلی دی په دی دوه حسینی او افغانی صفتونو یی فخر کړی دی لکه چی ده په خپله ویلی دی.

«استوقفتنی الافغان وهی اول ارض مس جسمی ترابها »

افغان بیداره کړه او دا اوله هغه ځمکه ده چی زما وجود ددی خاوره مسه کړی ده.

همداشانی ده ویلی دی: «انی اضطررت لترک بلادی الافغان مضطربة تتلاعب بها الاهواء و الاغراض »

زه مجبوره شوم چی خپل افغان وطن په داسی حال کی ترک کړم چی په دی وطن باندی شخصی اغراضو او تمایلو نو لوبی کولی.

خوسره ددی هم دسید جمال الدین افغانی دښمنانو کوم چی د آزادی او اجتماعی مصالحو دښمنان ؤ وغوښتل چی دده په ژوند کی اود مرګ څخه ئی هغه څه وویلی کوم چی دوا که ئی وشول حتی چی دده ملیت او جنسیت په حقله ئی هم صرفه ونه کړه.

هو ! هغه وخت چی دده او دایران دپاچا – (ناصر الدین) ترمنځه د ایران دمصالحو په حقله اختلاف پیدا شو او سید جمال الدین

ز پیشوا جمال الدین افغانی دی دا جریده لیکی
ال ۱۲۵۴ هجری ؤ چی په افغانستان کی پیدا
ی دکنړ مشهورو ساداتو ته نسبت کیږی).
ب (تاریخ الاستاذ الامام الشیخ محمد عبده) د
الیف کی دامام محمد عبده څخه ددی عنوان
انی) لاندی داسی روایت دی:
دسید (صفدر) زوی دی، په افغانستان کښی
ه دی او دنسب سلسله یی سید علی ترمذی ته
ه سید ناالحسبن بن علی بی ابی طالب کرم الله
فغانستان کښی دسید جمال الدین افغانی کورنی
ی دافغانستان شرقی خوا د کنړ په منطقه کی
یادت په وجهی زیات محبوبیت اواحترام لری
په خپله منطقه کی پوره اقتدار په لاس کی
ت محمد خان په وخت کښی ددوی دلاس څخه
ده پلار او څه ترونه ئی کابل ته را وستل شول
په کال ۱۲۵۴ هجری کی دکنړ داسعد آباد په
او دپلار سره یو ځای کابل ته راغلی دی.(
الامام محمد عبده » درشید رضا تالیف صفحی
وی ده) ددی کتاب په (۳۹-۳۸) صفحه کی د
ږد او د حزب ملگری مشهور لیکوال (ادیب
دی چی د سید جمال الدین په حقله وایی.
الغ الحجة النبیلة، المتوقد الذکاء، الجری الذی
یب، السید «جمال الدین » الافغانی ولد بـ
علم، وعمره الان نحو ۴۵ عاماً » ژباړه: دسید
قله وایی چی دی حکیم، خطیب دقوی استدلال
ان، د روښانه ذکاوت صاحب،زیات زړور ؤ
ی دښه نسب خاوند نوم ئی سید جمال الدین

غوښتل شوی ؤ اوپو ښتنه شوی وه چی آیا دا رښتیا ده لکه چی دایران پاچا دعوی کوی چی سید جمال الدین افغانی په اصل کی ایرانی دی؟ قاضی صاحب وایی چی دبصری والی دا غوره کړه چی ددی خبری دکشف دپاره ما وګماری او زه دده دملیت او اصل اونسب څخه له ده څخه په داسی ډول معلومات لاس ته راوړم چی دی په دی رمز پوه نشی؛ خود سید جمال الدین افغانی خارق العاده ذکاوت زما دپوښتنی په مطلب پوه کړه او سم دستی ئی وویلی: زه په اصل او نسب کښی افغان یم دایران د تابعیت او جنسیت سره کومه علاقه او رابطه نه لرم دا چی دایران پاچا په مادایرانی دعوی کوی هغه غواړی چی په دی وسیلی ما ایران ته کش کړی او خپل انتقام را څخه واخلی او په سزامی ورسوی.سید جمال الدین افغانی دخپل افغانی ملیت دتائید دپاره ویلی دی چی دی کوم وخت په کال ۱۲۸۷ هـ ۱۸۷۰ م کی چی په ترکیی کی ؤ هغه وخت دترکیی دمعارف وزیر (صفوت پاشا) په دی اساس چی زه په اصل کی افغانی یم د معارف په اعلی مجلس کی دعضو په حیث وګمارلم نو که دچا خوښه وی اومعلومات لاس ته راو ړی ددغه وزارت څخه دی پو ښتنه وکړی[2] له دی څخه معلومیږی چی سید جمال الدین افغانی لکه څنګه چی دی په خپله اقرار کوی په اصل کښی افغان دی اوهغه څه چی دده په حقله ویل شوی دی چی ایرانی دی بی له افتراء څخه بل کوم اصل نه لری. دسید جمال الدین افغانی د افغانی ملیت داثبات دپاره د (الوطن جریده) هغه خپرونه تائیدوی کومه چی په کال ۱۹۲۴ م د اګست د میاشتی په ۳۰ په ترکی ژبه په (استانه) کښی نشر شوی ده په دی جریدی کی لیکل شوی دی

---

[1]. **په دی وخت کی بصره دترکیی پوری مربوطه وه او "المابین" په هغه وخت کی دترکیی دپاچا دقصر نوم ؤ المابین په اصل کښی هغی کوټی ته وایی چی دوه دروازی ولری یو ه دروازه یی د نوکرانو په خوا او بله دروازه یی حرم سرای ته وه.**

لاندی راغلی دی: افغانی هغه سید جمال الدین مشهور عالم او فیلسوف دی چی په افغانستان کی ټوکیدلی او د نبوغ مرتبی ته رسیدلی دی له دی څخه وروسته دی دسید جمال الدین افغانی د ژوند د یو څه هغو حالاتو څخه یادونه کوی کوم چی ده ته په خپل وطن افغانستان او نورو ځایونو کی پیښ شوی دی.

ددی ټولو اسنادو او د نورو ډیرو اسنادو څخه ثابتیږی چی په دی کی هیڅ کوم شک نشته چی سید جمال الدین افغانی په اصل کښی افغان دی او د ده ټول شاګردان،ملګری، مخلصان او پیژندونکی ئی په دی متفق دی چی دی د افغانستان د ساداتو څخه دی، حتی چی هیڅوک د ده په عصر کی او دده د مرګ څخه وروسته هغه څوک چی په وینا ئی اعتماد کیدی شی نه پیدا کیږی چی ووایی: سید جمال الدین، افغان نه دی ایرانی دی خو سره ددی هم په دی او اخرو کی یوتن چی د خپلی سستی او بی دلیله وینا څخه حیا نکوی خپل ځان ئی په (میرزا لطف الله خان) نو میالی کړی دی وایی: زه سید جمال الدین خوریه یم ده په ټولی ګمراهی او په دروغیو څه نشر کړی دی وایی: سید جمال الدین ، افغانی نه دی بلکه شیعه ایرانی دی. د میرزا لطف الله خان او دده دپیروانو په رد کښی دصیحة جمال الدین الافغانی) دکتاب مؤلف استاد (محمود ابوریه)[1] داسی لیکی: دا هسی چټی دروغ اولویه بیحیایی ده چی دټولو حقیقتونو سره سره وویل شی سید جمال الدین، افغان نه دی ایرانی دی، دا استاد لیکی:

«وقد كان لنا الانعرض لهذا الكتيب الذى لايستحق المداد الذى كتب به،ولانعنى بهذه التلفيقات التى سودت صحائفه،ولكنا رأينا ان نكتب هذه السطور الموجزة لنفضح هذيانه، وترهاته، ولنمتلخ بعد ذلك عرق الشک الذى قد يخامر نفوس بعض من يقرؤون مفتريات هذا الكذاب الا شر، ويطلعون على سخافاته وترهاته.

ژباړه مونږ ته داسی مناسبه وه چی دغه شانی چټی نوشتو ته چی دلیکلو د سیاهی او رنګ په قیمت هم نه ارزی اشاره قدری هم نه

ئیات او لیونتوب په کی رسواکړو او له دی
تردد هغه ریښی قطع کړو؛ کوم چی ددغه بد
افتراؤ دلوستنی څخه په ځینی نفسونو کی
وسیلی هغوی ددغو لیکونو په واهیاتو، ضعف

ته استاد محمود ابوریه په خپل کتاب کی ددی
س بغض الانجلیر قلب السید) ژباړه د څه دپاره
دسید جمال الدین په زړه کی د بغض او حسد
خبښ شو؟ داسی مطلب لیکی: هغه وخت چی
ښ کولو چی دنورو وطنو دنیولو په شانی
او دخپل استعمار دسلطی لاندی ئی راولی دا
په زرګونو لښکرئی دخپل عسکری قومندان
انستان خائن شړل شوی پاچا سره یو ځای کړه
کنړه پوری یی جګړه او ناآرا می پیداکړه نو
ا لاس وهنو په انګلیسانو باندی دسید جمال
ضب وپاروه او دده قهر نور هم په دی ناروا
زیات شو چی دوی په شرق او اسلامی وطنو
ه راوړلو دپاره ناروا هیلی درلودلی.
ټولو اوضاعو دی په دی مصمم کړه چی خپل
ی چی دانګلیس په مقابل کی جهاد وکړی او
په شرق کښی هر چیرته چی وی دانګلیسانو
ته خاتمه ورکړی لکه چی ده خپله دا فیصله
حمد عبده ته ویلی ده.
ته استاد محمود ابوریه دخپل کتاب «صیحة
۱۸)صفحو کښی لیکی: له دی څخه معلومیږی
نګلیسانو سره علاقه لرله ترڅو دده د رحلت

الله ورووسته دمرګه په دروغو او افتراء متهم
اوښيي چې دمسلمانانو لوی رهبر دروغجن.

ميرزا لطف الله څخه په خوا چې دسيد جمال
په ګګو ليارو فعاليت روان ؤ دهغو علائم او
پرياالست په ټول قوت او طاقت ونه کړی شول
اهدافو په مقابل کی څه وکړی شی حتی چې
ا اميدی او دخدای پاک دغضب سره مواجه
طف الله د پيرانو داسی پست اوسست ناروا
ين افغانی په ضد چې په دی وروستيو وختونو
خه وکړی شی؟
سيد جمال الدين افغانی چې دسنيانو په شانی
دپاره ؤ چې دجامع ازهر رهبری لاس ته
ی تيرو تحليلو نو څخه واضحه شوی ده چې
خ ځواب ونه ويلی شی اونه داعتنا وړ وګرځی
چې ياد قدری شی خوبياهم ددوی د رسوايی
کوی چې ووايو سيد جمال الدين په مصر کی
ه کی ازهرته يی د خالی کتنی څخه نه دی
ی يی يو درس قدری هم نه دی ورکړی.
: که سيد جمال الدين که چيری ايرانی اوشيعه
لی دده څخه هغه وخت دفاع او نه يی دتأثر
چې دايران پاچا ناصرالدين شاه دی ځنځير او
ی دناجوړتيا په حالت کی په پوره فضاحت او
څخه بلی قريی ته کشوه؛ سره له دی چې دی
دی څخه هم ؤ.
وی هغه وخت چې دايران حکومت دترکيی
ی مطالبه وکړه سلطان عبدالحميد به د نورو

دی شيعه او ايرانی دی او افغانانو، عربانو او ترکانو ته يی ويلی چه دی سنی افغان دی ګويا دی لکه ديو منافق په شانی لکه ديهودانو او استعمار د جوا سيسو په ډول لوبی کولی.

په پاک الله باندی له شره دهغو کسانو څخه چې دخدای پاک په دوستانو افتراء کوی پناه غواړو.

که څه هم په سيد جمال الدين افغانی باندی داسی بی اساسه افتراءات وشول خو بياهم حقيقت دادی چې دده ټول ژوند د صداقت، شجاعت او صراحت محصول دی. دی دټولو هغه ويناؤ څخه پاک دی کوم چه د اسلام د نوا ميسو او مقدساتو خائنان يی په اصيل صريح او شجاع سيد پوری تپی دميرزا لطف الله په شانی کسان وايی: سيد جمال الدين شيعه ايرانی دی، ده په ځان باندی د افغانيت او سنيت پرده په دروغو او ناحقه اچولی وه ترڅو دعالم اسلامی دپاره ايران اساسی مرکز وګرځوی مګر دا افتراء دحيران تياوړ ده ځکه چې څنګه به دا عقل قبوله کړی چې يو څوک دی وکړی شی چې دخپل ولس شان دعزت لويی مرتبی ته په داسی حال کښی ورسوی چې دی خپل مليت پټوی او ويريږی چې خلک يی خپل دين او اصل ته منسوب کړی؟

حقيقت دا دی چې په نفاق او په جاسوسی ډول واړه مطالب ترسره کيدی شی مګر لوی او عالی مطالب او اهداف نه شی ترسره کيدی او نه دغه شانی حرکت دلوړو اوصافو خاوندان کوی شی. حقيقت دادی چې سيد جمال الدين رحمة الله عليه په خپل وخت کی په داسی حال کی چې افغان ؤ دټول اسلامی عالم، شرق، غرب، عجم او عرب، افغان ايران، ترک او هند دپاره چې ورسره يی د ورور ولی علاقه درلودله لوی زعيم از رهبر ؤ.
دا واضحه ده چې ده هر چيرته ويلی او ټولو شاګردانو او پيروانو يی په دی اعتراف او اقرار کړی دی چې افغان دی حتی چې دميرزا لطف الله په شانی کسان هم له دی څخه انکارنه کوی چې سيد په خپله په خپل ټول ژوند کی ويلی دی چې دی سنی او افغان دی خو وايی

روانه وی ځکه ددوی کینه همیش دسید جمال
مقابل کی دهیریدو، نه ده بلکه دا کینه دلمبو
ه باندی دافتراء او فریب کاری صرفه نه کوی
افغانی دلویی مقام اومنزلت داسی مرتبی ته
پاک گردونه دده پاکو پښو ته نشی رسیدلی.

. آوازونو رسیدل څو مره لری دی؟ یعنی څه
ړلی. ددی متل مطلب دادی چی باطل دحق
په دغه لیاره کی ناروا کوښښونه اخر دناکامی

سته استاد محمود ابوریه په خپل کتاب کښی
مال الدین افغانی په تاریخ کی څلور حقیقتونه
، پاخه او ثابت پاتی دی چی هیڅوک هرڅوک
هیڅ دبدلیدو کوم نقص اوتاوان ورته ورسوی.
الدین دنبوی دشریفی اولادی څخه غوره

ح، ښکاره او ثابت ډول افغان اوسنی دی.
ورنی په افغانستان کی دشجاعت، سخاو عزت
ت اعتبارخاونده ده.
ی متفق دی چی سید جمال الدین افغانی دشرق
صر کی دپرمختګ باعث او موجب دی.
ا دده په عصر کی اجتماعی مؤثر تحریک نه
مانی په معقول، اساسی او بنیادی جهاد موفق
هر لوی استاد او شیخ «مصطفی عبدالرزاق»

دین من عظمة ومجد انه فی تاریخ الشرق

دصیحة جمال الدین افغانی کتاب مؤلف په دی ډول پوښتنه کوی:
اصل او اساس ددی بدی اوناوړه افتراء اوپرو پاګنډی (سید جمال شیعه او ایرانی دی) څه دی؟ چی یو وار په تیر تاریخ کی دا افتراء او پروپاګنډه وشوه اوبیا ډیر وخت غلی او وروسته بیا بیر ته په دی دا مؤلف صاحب په خپله ددی پوښتنی ځواب وایی چی حاصل یی دادی:

په اول کی ددی ناوړه او خبیثی پرو پاګنډی اصلی علت او منشاء داوه چی هغه وخت سید جمال الدین افغانی دایران دپاچا سره په دی دښمن او وران ؤ چی ده دانګلیسانو سره دوستی درلوده (سید جمال الدین افغانی دامپریالستی دحرکتونو په مقابل کی سخته عقده پیداکړی وه او استعمار یی د خلکو دآزادی او پرمختګ عائق ګڼه همدا وجه ده چی امپریالستانو دده داهدافو او نقشو په مقابل کی په سختی مجادلی حتی په افتراء او بهتان هم لاس پوری کړه او دده په زوررولو، شړلو، بدنا مولو او ورباندی په رنګارنګه تهمونو تپولو هیڅ ډیل نشول) داچی دده دمرګ څخه وروسته په موجوده عصر کی دسید جمال الدین افغانی دجنسیت اوملیت په حقله پروپاګنډی پیداشوی ددی اصلی وجه دا ده چی سید جمال الدین افغانی چی په خپله په ټول شرق کی د لوړو اهدافو دپاره بنیادی او اساسی کوم تخمونه او نیالګی کرلی ؤ او دروزنی دپاره یی په ټول ژوندکی اهتمام او پالنه کړی وه حتی چی په دی لیاره کښی شهید هم شو هغه ترداسی اندازی پوره میوه او حاصل ته رسیدلی ؤ چی ورځ په ورځی ښه زړه پوری نتیجی ورڅخه اخستل کیدی حتی چی مصر خپله آزادی لاس ته راوسته، هند آزاد شو او شرقی ممالک خپل واکی ته ورسیدل، په ټول شرق کی دبریطانیا داستعمار بیرغ ټیټ شو او رټل شوی استعمار په ورو ورو بلکل له منځه لاړه او یا دتلو په حالت کی دی، دی حالت څه موده مخکښی دشرق او عربی ملت اواسلامیت دیووالی دښمنان دسید جمال الدین افغانی دلوی تحریک په مقابل کی وپارول او دده دلوړ شخصیت

اول بلونکی اود آزادی په لیاره کښی اول شهید دی.

حقیقت دادی چې دسید جمال الدین افغانی په متعلق دا څلور حقایق ثابت اومنل شوی دی هیڅ څوک بی دناپوه، کینی خاوندانو او دعربو او شرق له دښمنانو څخه بل څوک په کی شک نه کوی. سره ددی که په دی حقائقو دښمنان متأثره کیږی خو بیاهم د شرق او غرب ټول هغه لیکوال چې له ده څخه یادونه کوی په دی څلورو حقائقو متفق دی. باور دی چې دسید جمال الدین افغانی په حقله به داڅلور حقایق دتل دپاره پاتی شی ولو که هره ورځ دده په ضد زرګونه کتابونه نشر شی.

استاد محمود ابوریه وایی: دسید جمال الدین نیک جهانی شهرت تر داسی اندازی رسیدلی دی چې هرچیری او هرکله چې دسید جمال الدین نوم مطلق یاد شی خلک یی ورڅخه دی په فکر کښی راولی او همدا چې زمونږ د حکیم جمال الدین یوازی نوم قدری وویل شی خلک ورڅخه بی له افغانیت نه بل فکرنه کوی.

دلته دسید جمال الدین دملیت او جنسیت دثبوت دپاره دومره هم کفایت کوی چې مونږ دده کتاب «تتمة البیان فی تاریخ الافغان» مطالعه کړو ځکه داکتاب دده په افغانیت باندی لوی دلیل کیدی شی هغه داچې علاوه له دی چې دا کتاب دده دعلم، سیاست، کیاست، او فراست ښکارندوی دی په دی کتاب کښی دده افغانی عواطف او احساسات هم ښه ترسیم شوی دی.

خصوصاً ددی کتاب هغه برخی چې په کی دی دخپل سخت دښمن «وزیر محمد رفیق لودی» څخه یادونه کوی، دی هغه څوک دی چې دسید جمال الدین افغانی داصلاحاتو مخالف ؤ او دافغانی کابینی دهغی مشهوری لایحی دتشکیل معارض ؤ کوم چې سید جمال الدین افغانی په کی داجرائیی، تقنینی او قضایی قواؤ تفکیک راوستی ؤ.

، بدی ویلی او دخپل وطن افغانستان څخه یی
لو.
یدل کیږی چې سید جمال الدین افغانی په خپل
حمد رفیق لودی دغدر اوخیانت ته دقلم په ژبه
ی ده.
ه معلومیږی چې سید جمال الدین افغان دی او
ه دی په همدی کتاب کی یادوی داسی صفات
ولاسیما اذا کان فی سبیل الحق والفضیلة »
ه ساتی اوکوی یی خصوصاً دحق او فضلیت
، او فضیلت دضایع کیدو په وخت کی کینه او

افغانی په خپل تتمة البیان فی تاریخ الافغان
یو، عرف اوعاداتو او خاص هغو ارتباطاتو او
ږی ده کوم چې دهغو دلوستلو څخه په قطعی
ده په ملیت او جنسیت کی اشتباه کول لویه ګناه

ره او داهم چې زه دلوی ننګرهار څخه یو تن
فانی دټبرد اوسیدونکو سره نزدی او سیرم او
یه واضح ډول دسید جمال الدین افغانی، افغانی
وم شک اوترده ثابتوی خوبیا هم کله چې ما د
دده دملګرو او داستعمار او استثمار دایجنتیا نو
وی دروغجنی او افتراء ته حق حیران شوم،
خیست ددوی دښکاره دروغو او افتراء درد
، څه ولیکل او خپل اسناد او تحقیقات می په
ل دادی ددی په علاوه کوښښ کوم چې ددوی
ء آت هم صراحتاً په لاندی ډول رد او یو څه
رباندی زیات کړم ترڅودبیا دپاره دغه شانی

ارسی، هندی، عربی، فرانسوی، انګلیسی او
کولی او دده د ذکاوت څخه وه چی په عربی
په شانی غږیده لکن هیڅ دا ونه ویلی چی دی
یت لری سره ددی چی سید جمال الدین عربان
اره یی دایران څخه زیات خدمت کړی دی.
که چی سید جمال الدین افغانی په مصر عربی
یدلی ؤ عربی یی دعربانو په شانی ویلی همدا
زیاته موده اوسیدلی دی نو کیدی شی فارسی
ورته شوی وی) (باید ووایم چی داسی سست
کولی چی دسید جمال الدین څخه ایرانی جوړ
هم کوم ضرورت شته دی چی هسی په چټیاتو
دایرانی دعوی وکړی خصوصاً په دی عصر
د روابطو دتقویه کولو دپاره کارکوو او دښه
میدواری ددواړو خواؤ څخه ورځ په ورځی

جمال الدین افغانی جنست او ملیت یو تاریخی
بحثونه ډیر په خوا مثبتی واقعی نتیجی ته
یو څه نور اسناد هم د پوره تائید د پاره په

ه خپل کتاب (التاریخ السری) ۷۷ صفحه کښی
افغانی په خواله دی چی مصر ته نه ؤ راغلی
نی اسیا د دائری څخه تجاوز نه کولو دده تولد
) دی او دینی تربیه یی په بخاری کښی اخستی

په خپل کتاب (الاسلام و التجدید) کی لیکی:
کابل ته نزدی په (اسعد آباد) کښی پیدا شوی

کی څوک نومیالی شوی نه دی.

ځواب: زه وایم ډیرو زیاتو تائیداتو ته حاجت نه شته چی ووایم د افغانستان په ولایت ننګرهار کی اوس هم دا نوم زیات شته دی حتی چی اوس هم دیوه سید نوم صفدر دی ځکه چی په افغانستان کی ټول خلک پوهیږی چی صفدر دایران د اختصاصی نومونو څخه نه دی او که دافغانستان څخه دباندی خلک شک لری را دی شی افغانستان ته چی اوس هم په افغانستان کی څومره خلک په صفدر نامه یادیږی حتی هغه وخت چی په ننګرهار کی دنجم المدارس مدرسی مدیر وم زما یو کاتب دچپرهار دعلاقی څخه صفدر نومیده.

شک نشته چی دصفدر نوم په ننګرهار، کنړ اوافغانستان کښی اوس هم شته دی.

۲ – دوی لیکی چی دسید جمال الدین یو خاص خادم په (ابوتراب) یادیده او دانوم دحضرت علی کرم الله وجهه دالقابو څخه دایرانیانو له نومونو څخه دی.

ځواب: زه اول وایم چی په دی نوم باندی په افغانستان کی هم څه خلک یا دیږی.

دوم وایم: چی ابوتراب عربی کلمه ده ایرانی نه ده او شک نشته لکه چی ایرانیان علی کرم الله وجهه دوست ګڼی افغانان هم حضرت علی کرم الله وجهه دوست لری صرف همدو مره ده چی افغانان د علی کرم الله وجهه په محبت کښی غلو او افراط نه کوی.

دریم وایم: که فرضا دسید جمال الدین دنوکر نوم ابو تراب شی او ابو تراب دایران څخه وی او دنوکر څخه دصاحب جنسیت تخمینوی دا به معقول کارنه وی ځکه کیدی شی چی نوکریی له یوه ځای او صاحب یی له بل ځایه څخه وی او د دوی ترمنځه جنسیتونه هم متفاوت وی.

۳- دوی وایی دسید جمال الدین فارسی لیکنه ایرانی فارسی ته

ورځ وه او دسپي له خوا سخت باران وشو.

می دیوه زوړ سړی څخه دکابل دلاهوری
اوریدلی دی هغه وخت چی دسید جمال الدین
و دی دکابل په «لاهوری دروازه ګذری کوڅه

دلائلو څخه پورته دسید جمال الدین افغانی
الملل سویه هغه وخت ښه ثابت شو کوم چی
خاوره دترکیی څخه دافغانستان مرکز کابل ته
نتون ترځنګه دعلی آباد په منطقه کی خښ او
جلله مناره ودرول شوه.

اس هیڅ شک پاتی نه دی چی سید جمال الدین
لایت دکنړ په منطقه کی پیداشوی او یو سید
وس هم دساداتو کورنی ډیری اوزیات شهرت
وی په لاس کی دی او خلک یی دسیادت په
عزت کوی، په دوی کی پوه، عالم اووطن
تیر شوی اوشته دی، خصوصاً دسید جمال
فضیلت او جهاد کی شهرت لری، دسید جمال
(حسین پاچا)د افغانستان دلویو شخصیتونو او
.

وم لوی مجاهد او مشهور عارف دهډی نجم
مریدؤ (دی مرحوم نجم الدین اخندزاده صاحب
ګر واک دارؤ) دده او د مرحوم نجم الدین
ة الله تعالی علیه دجهاد قصی دافغانستان په
چی تر اوسه پوری دانګلیسانو په مقابل کی
ونو قصی کیږی او دهیریدو نه دی دسید جمال
سید عباس او بابا پاچا نومیدل دا دواړه هم د
،ما دا دواړه لیدلی ؤ او زیات مجلسونه می

کابل په مربوطاتو د کنړ په قریی اسعد آباد د کی د علم او شرف په کورنی کښی پیدا شوی دیړ

4 - (عبدالرحمن الرافعی) په خپل کتاب (تاریخ الحرکة القومیة عصر اسماعیل) ۲ج کی لیکی: سید جمال الدین د افغانستان د مرکز کابل د مربوطاتو د کنړ د ولایت د توابعو په یوی قریی اسعد آباد د کی پیدا شوی دی.

5 - (رشید رضا) په خپل کتاب (تاریخ الاستاذ الامام) ۱ج ۲۷ ص کی لیکی: سید جمال الدین د کنړ د ولایت د قریو څخه په یوی قریی (اسعدآباد) کښی پیدا شوی دی او بیا کابل ښار ته د خپل پلار سره راغلی دی.

6 - وایی: د سید جمال الدین په عصر کی د کنړ ځینی ساداتو دی په دی ملامتونه چی د توری جهادی لکه د پلرو د میراث په شانی پری ایښی دی ځکه چی دی په ژبه او قلم جهاد کوی او د کفار و سره د قلم د سیاهی په وسیلی جګړه کوی(یعنی دده جهاد عقلی،استدلالی او منطقی دی) مګر دده پلرونو به ددښمنانو په مقابل کی په وینو جهاد کوه(یعنی د هغوی جهاد عملی او دوینو په قیمت ؤ). دا وینا ما په خپله په کنر کښی له دیرو څخه اوریدلی ده ، او ماورته ویلی جی د هغوی اعتراض مورد نه لری؛ ځکه هره زمانه او هر وخت او شرایط جدا علیحده خصوصیات لری او که دقیق و ګورو ثابتیږی چی د عقلی، استدلالی او منطقی حرکت تاثیرات ډیر او متین وی همداوجه ده چی د سید جمال الدین د جهاد تاثیرات دده د پلرو د جهاد څخه تر اوسه پوری پاتی دی او په ټول شرق کی د آزادی د پاره دده بنیادی حرکت تر اوسه روان دیړ. مقصد دا چی له دی وینا او روایاتو څخه معلومیږی چی سید جمال الدین افغانی د کنر د ساداتو څخه دی او د ده په عصر کښی او دده د عصر څخه وروسته تراوسه پوری د کنر خلک دی به قطعی او واضح ډول دکنړ دساداتو څخه شمیری.)

7 - دکنړ په ولایت کی ما دیوه معتمد سپین ږیری څخه واوریدل

او دکنړ ټول سیدان دخپل ګران وطن افغانستان سره قوی مینه لری او دخپلو نورو افغانی او پښتنی ورو نو سره همیش اوږه په غم او ښادی کی میرنی ولاړ دی او دتل دپاره خپلو افغانانو او پښتنو ورونو د ملی نوا میسو ددښمنانو په مقابل کی په سرښند لوهم نه دی ډیل شوی.)

دشرق نابغه سید جمال الدین افغانی

(من سکنة «کابل » ومن اهالی الافغان السید جمال الدین من سادات «کنر ») ددی نوشتی څخه د سید جمال الدین الحسینی په خپل قلم لیکل شویده معلومیږی چی دی دافغانستان دکنړ دساداتو څخه دی، او دا دبیحیا مخالفینو درد دپاره واضحه دلیل کیدای شی.[1]

سید جمال الدین دسید «صفدر » زوی دافغانستان دمرکز کابل مشرقی خواته، ننګرهار په ولایت دکنړ په منطقه داسعد آباد په قریه کی کال ۱۲۵۴ هجری قمری چی مساوی د ۱۸۳۹ م سره کیږی پیدا شوی دی.

دی کله چی خپل پلار سره کابل ته بوتلل شو، هلته یی دعربی علومو په زده کړه پیل وکړه، او دنحوی، صرف معانی، بیان بدیع او تاریخ علوم ئی و لوستل او بیایی په شرعی علومو کی دتفسیر، احادیثو، فقه اصول، کلام او تصوف علومو یادونه وکړه، ده دخپل عصر عقلی مشهور علوم لکه منطق او دنظری اوعملی فلسفی علوم هم ولوستل وایی: ده دریاضیاتو افلاکو علومو او په طب اوتشریح کی دځینو نظریو لوستنه هم وکړه.

دتحصیل دپاره هندته دسید جمال الدین افغانی سفر

سید جمال الدین افغانی هند ته لاړه او په هند کی دی یو کال او څو میاشتی پاتی شو ده هلته دخپلی استوګنی په موده کی دریاضیاتو

شریف ته د سید جمال الدین افغانی سفر

ن الدین افغانی دهند څخه خپل وطن افغانستان
یضی داداء کولو په فکر کی شو نو په کال
ی مساوی د ۱۸۵۷ میلادی وه دحجاز په خوا
ت روان شو، ده په دی سفر کی چی تقریباً یو
رق کی اکثر اسلامی منطقی او ځایونه ولیدل.

ید جمال الدین افغانی ګرځیدل او راتګ او سله ګی دده داخلیدل:

غانی په کال ۱۲۷۴ هجری قمری دحجاز څخه
دامیر «دوست محمد خان » دپاچا یی په وخت
په سلسله کی داخل شو او ددی امیر سره یی
ی اشتراک وکړه کومه چی امیردوست محمد
دخپل سلطنت سره یی دیو ځای کولو اراده
ګړه کښی امیر دوست محمد خان هغه وخت
ل ۱۸۶۴ میلادی کی محاصره کړی ؤ خو دده
رجهی ځغرده نیونکی او متصرف نشول؛ بلکه
متصرف وګرځیدل، دامیر دوست محمد خان
ده زوی امیر شیرعلی خان پاچا شو اودده په
فغانستان کی څه فتنی او داخلی جګړی پیښی
انګلیسانو غوښتل چی دامیر شیرعلی خان او
ترمنځه اختلاف پیداکړی ترخوپه دی وسیلی
ستعمر و سره یوځای کړی شی، په دی سبب
دورونو ترمنځه یی اختلاف سخت شو حتی
انی د «محمد اعظم خان » سره ملګری شو
اعظم خان دافغانستان مرکز کابل ته ورسیده او
رور «محمد افضل خان » چی په کابل کی

ره چې فکر کولو بې له دې څخه يې بل چاره
لی وطن افغانستان څخه دوتلو تصميم ونيسی.
ی خپل وطن هغه چې په کی پيدا، په کی يی کی لوی شوی وی، په کی خپل او دپلار او ی اوترخی خاطری ولری ډير ګران دی او له ، هسی عادی کارنه دی او په خاص ډول دسيد شانی لوی شخصيت دپاره) سيد جمال الدين نستان دخاوری او وطن په حقله ويلی دی: جسمی ترابها» ژباړه: دا او له هغه ځمکه ده ره مسه کړی ده.

: جمال الدين افغانی ته هغه وخت دخپل ګران تښتيدو اووتلو حالت درد ناک او دسخت تأثر نا مساعد شرايط دنبوغ او عبقريت خاوندان، غمولو ته هم حاضروی).

دسيد جمال الدين افغانی وتل او دويم کرته هند ند کی دهنديانو د آزادی دپاره دده مجاهدی او

کی ياده کړه دامير «شير علی خان» دبيا ، وخت کی سيد جمال الدين افغانی نشول کولی امپرياليست دسيسی خنثا کړی نو مجبوره شو امير شير علی خان څخه دوتلو اجازه وغوښتله کړه نو سيد جمال الدين افغانی په کال ۱۲۸۵ څخه لاړه او دهند په خوايی دوم واری توجه ته ورسيده انګليسان ويريدل چی دی به هنديان وځکه يی له ده څخه پوښتنه وکړه چی په هند ی پاتی شی؟ دی په ځواب کی وويلی دوه ليا دسيد جمال الدين افغانی داستو ګنی موده له

اختيارات درلودل او دپاچا دپاره ډير ښه امين مشاور ؤ.

وايی: سيد جمال الدين افغانی دافغانستان پاچا «محمد اعظم خان» سره دده دپاچا يی څخه په او وروسته نه کاله ملګری ؤ او دده دا توله موده په جهاد او جګړه کی تيره شوه. يو څه موده وروسته نوی جګړه شروع شوه. دا هغه جګړه وه چی انګليسانو يی انتظار ويسته، انګليسانو دافرصت برابره ووچی دافغانستان په داخلی کارونو کښی لاس ووهی او د فتنی اوربل کړی، دوی دفساد دتولو وسايلو څخه کار اخسته خو په خاص ډول د رشوت ورکولو دخيانت دلياری ډير مخکی تلل، انګليسانو زښت زيات مالونه او پيسی دافغانستان دقبايلو او قومونو په مشرانو وويشلی چی په نتيجه کی يی «محمد اعظم خان» د پاچايی څخه لری کړه، محمد اعظم خان ايران ته وتښتيده اوهلته د ايران په «نيشاپور» ښار کی وروسته ديو څو مياشتو څخه مړشو.

په دی ډول کال ۱۲۸۵ قمری هجری کی چی د ۱۸۶۹ ميلادی سره مساوی وه وروسته له دی چی دسيد جمال الدين افغانی ملګرو شکست وخوړه جګړی خاتمه پيدا کړه.

بايد ووايو چی سيد جمال الدين افغانی ونه تښتيده او اميرشير علی خان هم ده ته په دی وجهی چه دينی مقام اومنزلت يی درلوده او د رسول صلی الله عليه وسلم داولادی څخه ؤ څه ونه ويلی اونه يی ده ته د ضرر رسولو جرئت وکړه.

خو سره ددی هم سيد جمال الدين افغانی مطئمن نه ؤ خصوصاً هغه وخت چی انګليسانو غوښتل چی په افغانستان کی دخپلو مدا خلوګټی او فائدی لاس ته راولی.

سيد جمال الدين افغانی دانګليسانو د ناوړو استفاده کولو احساس کولو لکن د دفاع کولو هيڅ چاره ورسره نه وه (داوخت سيد جمال الدين افغانی په افغانستان کی دانګليسانو په ټولو دسيسو او ددسيسو څخه دناروا استفاده کولو په چالونو پوهيده خوځه يی دلاسه نه ؤ پوره او دهغه وخت نظام دده داصلاحی تحريک زغم نشو کولی همدا وجه

ی حل دپاره شیخ «محمد عبده» سره وليدل او
ید جمال الدين افغانی او دده دی لوی شاگرد
له او علاقه پيداشوه.

رایی : کال ۱۲۸۷ هجری او دمحرم دمياشتی
دين افغانی سره می وليدل او ملگری شوم ماله
حکمة، فلسفی او کلام علوم زده کول او خلک
ورڅخه استفاده وکړی.

رایی: دازهر شيخانو اوزياتو شاگردانو په ده او
ړول. د ازهر شيخانو عقيده درلوده چی ددغو
رانوی.

ین افغانی باندی تورونه هغه وخت زيات شول
دده په حقله دعلم او فضل په وجهی اخلاص
تنگ نظره علما ء له ځانه پورته عالم بدګڼی او
و دپاره په ناروا پروپاګند واو دسيسو جوړولو

څخه زيات دسوريی ډيرو شاگردانو دده دعلم
یر کولو اودده دعلم څخه يی داستفادی زياته
ده، دسوريی شاگردان دسيد جمال الدين افغانی
رته يی ډير تمايل درلوده دوی له ده څخه
ځينی کتابونو کښی ورته درس ووايی.

افغانی سره دده دپياوړی شاگرد شيخ «محمد
رسره دنورو شاگردانو او خلکو مينه او علاقه
علم او فضل په خواد خلکو زياته توجه دفاسد و
لی او دده په ضد بی موجبه بدی پروپاگندی
وه چی سيد جمال الدين افغانی دقاهری څخه
دخپلو گرانو شاگردانو، مخلصانو او په خاص
ی او ذکی شاگرد محمد عبده څخه د جدا کيدو

کی دغلی کيدو، ډاريدو او بد اطاعت په وجهی او داچی دانگليسانو استعمار زغمی شرم او عاروړاندی کوه ويلی يی: هنديان خو په مليونو مليونو خلک دی اوکه دوی چيری پدغه اندازه مچان وی نو بنګه هاری به يی دبريطانيا د خلکو غوږونه کاڼه کړی وی.

وايی: په هند کی دسيد جمال الدين افغانی وينا ؤ زيات تاثير اچولو حتی ترداسی اندازی چی دی به له وينا څخه ليا خلاص نه ؤ چی اوريدونکی به يی ژړلی او ده به ورته د ژړا په مقابل کی داسی ويلی:

«اعلموا ان البكاء للنساء و السلطان «محمود» الغزنوی ما اتی الهند باكياً بل شاهرا السلاح، ولاحياة لقوم لايستقبلون الموت فی سبيل الاستقلال بثغر باسم »

ژباړه په يادلری چی ژړا دښځو خاصه او دښځو دپاره ده، سلطان محمود غزنوی هند ته په ژړا نه دی راغلی بلکه دجگړی په ټول لباس ملبس راغلی دی. يو قوم ته ترهغی ژوندی نه شی ويل کيدی اونه حقيقی ژوندلری ترڅوچی د آزادی او استقلال دپاره دجنگ دسنگر په سرمرگ اووژلو ته په خندا خندا استقبال ونه کړی.

دهند څخه دسيد جمال الدين افغانی وتل، مصر ته دده سفر په قاهره کی دده څلويښت ورځی استوګنه اوهغه چی په دی وارده ته پيښ شول :

په هند کی له هند څخه دسيد جمال الدين افغانی دوتلو موجبات زيات شول، په هند کی هنديانو ته دده دآزادی تحريک دزغملو نه ؤ او دده وجود هلته داستعمار او امپرياليست د بقا دپاره خطرؤ خوهر څه چی وه سيد جمال الدين افغانی له هند څخه په هغی بيړی کی لاړه چی دهند دبحر په اوږدو روانه وه ترڅوچی دهند څخه جدا او دسويس ښار ته متوجه شوه او هلته ورسيده سيد جمال الدين افغانی په کال ۱۲۸۶ هجری کی سويس ښار ته ورسيده او له هغه ځايه د قاهری په خوا روان شو، ده په قاهره کښی څلويښت ورځی تيری کړی.

کله چې په مصر کې سید جمال الدین افغانی دازهر دځینی شیخانو دعداوت او دښمنی احساس وکړه نو تصمیم ونوه چې ته دمصر علاقه او قاهره پرېږدی او په کال ۱۲۸۷ هجری کې چې د ۱۸۷۰ میلادی سره مساوی وه دترکیی په خوا روان شو.

دسید جمال الدین افغانی یو شاګرد چې «ادیب اسحق» نومیده وایی: کله چې دی دترکیی په ښار «استانه» چې اوس په «استانبول» شهرت لری ښکته شویو څه لږ موده یی هلته په یو نامعلوم ځای کې تیره کړه ترڅوچې د دولت یو وزیر ورباندی خبرشو.

مرحوم «رشید رضا» وایی : په ترکیی کې دسید جمال الدین افغانی دیوڅه لږو ورځو تیریدو څخه وروسته ده وکړی شول چې دترکیی د صدراعظم "«علی پاشا"» سره ملاقات وکړی.

څنګه چې په هغه عصر کې دترکیی سیاست مداران په دی عقیده ؤ چې ترکیی ته دخطر اتو څخه نجات ورکو ل یوازی په اسلامی وحدت سره کیدی شی نو ځکه دترکیی صدر اعظم عالی پاشا دسید جمال الدین افغانی په شانی دعالمو او مجاهد وشخصیتونو په قدر پو هیده حقیقتاً چې سید جمال الدین افغانی دهغو کسانو څخه ؤ چې غوښتل یی دغربی استعمار په مقابل کې باید ټول مسلمانان سره متحد او یو شی خو سید جمال الدین افغانی دنجات دپاره دمسلمانانو یووالی په دی کښی زیات مفید اومنتج ګڼه چې دخپل دین اصلی اصولو ته رجوع وکړی او دترکیی صدراعظم «عالی پاشا» دمسلمانانو دپاره زیاته ضروری دا ګڼله چې یوازی دینی هنګامه او آوازه زیاته شی.[1]

هرڅه چې ؤ په عمومی لحاظ ترکیی کې دامپریالستی استعمار په مقابل ددینی تحریک زمینه ښه مساعده وه نو ځکه ترکانو دسید جمال الدین افغانی ښه هرکلی وکړه.

---

[1]. **د سید جمال الدین افغانی او دترکیی دصدر اعظم « عالی پاشا » ترمنځه په اصل کې د**

ی وجه داده چې ترکانو دانګلیسانو په مقابل کې
کولو او په ده کې یی دمسلمانانو دپرمختګ او
ت اوتمایل لیده همداسبب ؤ چې د ترکیی صدر
ورکړه او دترکیی دمعارف په مجلس کې یی

ید جمال الدین افغانی قواری، لباس او رویی
خلک ځان ته جلب او جزب کړه ځکه چې ده
کالی اوغته پګړی استعمالوله خو همدا چې
دی شول په ده کې یی نوی ژوندی اجتماعی
رسمی دینی علما ؤ څخه یی زیات په ده کې په
اس وکړونو ده ته دخلکو احترام توجه او مخه
ن حال کې دحسد او کینی په اثردینی کسان
اغراضو له امله متنفر شول او عملایی له ده
خت زیاتول خو ددوی دغه شانی بدو رویو او
ل چې دده دسیاسی او اجتماعی نظریاتو مخه
ه او عاقلانه وینا په اوریدونکو باندی کوم منفی

کې دسید جمال الدین افغانی دجهاد او تحریک
ورسیدله چې مستر « بلنت » داسی اعتراف

ثمانی دوری واک دارانو کوښښ وکړه چې ء
نی حکومت ته واړوی په ظاهر کې منشأ یی
جمال الدین افغانی وینا ؤ او تحلیلاتو وربا‌ندی
حال سید جمال الدین افغانی دترکیی په مرکز
کول، خطابی یی ایرادولی او مسلسل لګیا ؤ په
ې یی ویناوی کولی او په خاص ډول د «
مد » په دواړو لویو جامع مسجدونو کې له ده

باخخه زيات ملی عناصر دښمنان ښکاری او
دښمنی لری.)

سيد جمال الدين افغانی په خپل ژوند کی له
پيښو څخه زيات زوريدلی ؤ نو ځکه
ی ددی مطلب څخه داسی تعبير کوی:

بالعالم الفاضل اناس لاخلاق لهم، الا ويقصده
ولکهنم بانفسهم يهزؤن، وبمصالحهم يضرون،
فی هذا العمل، بل لايلبثون اذا بدت الثمرة
طافها...ولايسعهم بعد ذلک الا الحمد لغارس
ما نسبوا الفضل لانفسهم... » ژباړه دا دومره
عالم او فاضل باندی بد او ناپوه خلک مسخری
ـرر د رسولو قصد هغه څوک وکړی چی
.، قيد او بست ونه لری خو دوی په دی نه
ان پوری استهزاء کوی او خاندی او خپلو
ړی، دا ثابته شوی ده چی په دغو کسانو باندی
و کی لږه موده ليا نوی تيره شوی اونه څه ځنډ
ـرکتونو څخه په زړه پوری ميوه ښکاره شی
چا څخه زيات ددی ميوو دټولولو او په لاس
...له دی څخه وروسته ددغو خطا کارانو نور
بی له دی چی يواځی د ونی را ايښودونکی
جمال الدين افغانی وايی: ډير کرته دغه کسان
ـل او خدمت نسبت ځان ته کوی يعنی وايی: دا
او په دروغو دنورو خلکو داساسی او بنيادی
ی.

ـف ځای دی چی په ترکيه کی ددينی علماؤ
فهمی افندی » نوميده او دشيخ الاسلام په لقب

حقيقت دادی چی دغه شانی احساس دشرق دبيرته پاتی کيدو دعواملو څخه يو عامل دی لکه چی په عمومی لحاظ دشرقيانو په حقله ويل کيږی «همداچی په شرق کی څوک يو څه لږ شانی کاميابيږی او دده کاميابی او بريالیتوب هيچا ته ضررهم ونه رسوی اونه دچاڅخه دروزی دقطع کيدو موجب شی بلکه ليا په خلکو باندی دخير او فائدو دروازی خلاص کړی خوسم دستی متصل ورسره داسی بدکسان هم پيداشی چی د هغو سينی او زړونه په دغه شانی کاميابی اوبريالی توب باندی سختی متأثره کيږی داوخت اشرار اوبد عناصر کوښښ کوی چی جوړ کارونه وران کړی او دښو کارونو کوونکی بدنامه وګرځوی ترڅو ددوی په شانی راکد بی توان او بی قدرته پاتی شی او که بيا کله ددی خائنانو وران کاری کوم ځای ونه ونيسی او دحق دخاوندانو جهاد او تحريک دکاميابی او بريالیتوب مرتبی ته ورسيږی هغه وخت داسی پست خلک بيا په بل مترقی رنګ واوړی او د مترقی حرکتونو دراوستو دپاره تظاهر او ريايی په کار اچوی او دصالحو عناصرو په شانی ځان ښکاره کوی او غواړی چی په ناکړلو ښو مترقی کارونو دی ددوی صفت وشی، حتی دوی کوښښ کوی چی حقائق سرچپه کړی او د مترقی کاميابی او بريالیتوب نسبت يوازی ځان ته وکړی.

(حقيقت دادی چی په شرق کی اوس هم داسی خائنان شته دی او ماپه خپل ژوند کی ډير داسی پست اومرتجع کسان وليدل چی يو دم يی ځان په بل شانی عيار کړه او په پوره بی حيايی ځان دهرچانه زيات دمترقی حرکتونو طرفدار او ګڼه که څه هم دا کار د ترقی راوستوله امله دمترقی عناصرو دپاره مطلوب دی خودقت په دی کی په کار دی چی دغه شانی خائن عناصر په منافقانه ډول هڅه لری چی دمترقی حرکتونو د شنډولو دپاره کاروکړی اوددوستی په لباس کی غواړی چی د واقعی پرمختګ او نهضت مخه ونيسی همدا وجهه ده

و نبوت الهی ببښنه ده چی الله ج چا ته چی یی
ل ورکوی او یا ددی دپاره څه خاص بند ګان
دین افغانی وویلی:
حکمت څخه بل فرق هم لری هغه داچی نبی د
پاک انسان دی چی ده ته بی دکومو مقدماتو
نتنی وحی راغلی وی مګر حکیم او فیلسوف
حقیقت ته تر هغه نشی رسیدلی تر څو چی
ره زیاد کو ښښ و نه کړی او کله حقیقت ته
یخ کله نه هم رسیږی. ددی خطابی دایرادولو
می افندی د خپلی کینی زهر هره خوا وپاشل او
ه دی عقیده لری چی نبوة د صنعتونو څخه یو
دمسجدونو واعظان او ددین ساده علما د سید
ند و پارول تر څو پری هجوم راو ړی او په
ی.[1]
فغانی د خپل ځان څخه ددفاع له امله د حسین
اکمه و غوښتله. دهغه وخت جریدو ددوی په
کو دپاره ښه دلوستلو شیان برابرولی شول، نو
اختلاف په متعلق څه جوړ او یا څه زیات شی.
ټول دوه ځایه شول،یوی خوا د حسین فهمی
دده مقابل سید جمال الدین افغانی مرسته کوله.
سید جمال الدین افغانی ته وویلی چی صبر
و ته د حق او باطل د ښکاره کیدو و ظیفه و
حق واضع شی نورڅه ونه منل.
ف داسی اندازی ته ورسیده چی د ترکیی صد
کیدو دپاره دیته مجبور شو چی سید جمال الدین
متل او وویلی:مهربانی وکړه داوس له پاره د
«استانبول» ښار څخه لاړ شه تر څو چی

اسانه عملیه شروع کړی وه څنګه چی دغو ابتکاراتو دټول مجلس دغړو توجه جلبه کړه اودسید جمال الدین افغانی دعلم او فضل څخه یی ترجمانی کوله نو ځکه د حسد کینی او رخی په اساس، حسن فهمی افندی باندی چی په ترکیه کی یی خپل ځان یولوی شخصیت ګڼه او دشیخ الاسلام لقب یی ګټلی ؤ قهر او غصه راغله او دخپل قهر او غصی دښکاره کید و موقع یی مساعد وخت ته وساتله.) حقیقت دادی چی کینه او حسد دضعف او ډاری څخه پیداکیږی ځکه چی قوی او شجاع سړی ددی له پاره کینه او حسد نه کوی چی کولی شی خپل مطلب ته ځان ورسوی مګر ډارند او بی کفایته انسان نشی کولی چی ښه کاروکړی نو کوښښ کوی چی دکینی او حسد په اساس جوړ کارونه وران کړی همدا وجه وه چی دحسین فهمی افندی ړنده کینه او حسد وپاریده او دسید جمال الدین افغانی په ضدیی داسلام له نامه څخه ناروا استفاده وکړه او خپل مقابل یی داسلام په خلاف متهم کړه ترڅو خلک ورڅخه متنفر شی، دا جګړه دسید جمال الدین افغانی د هغی خطابی څخه وروسته شروع شوه کو مه چی ده دا خطابه په اواخرو د ۱۸۷۰ میلادی کال چی مساوی د ۱۲۸۷ هجری کال او د رمضاان میاشت وه د ترکیی په دارالفنون کی ایراده کړه. که څه هم سید جمال الدین افغانی داحتیاط د پاره خپله دغه خطابه د معارف وزیر او دتر کیی ځینی لویانو ته لوستی وه او هغوی د خطابی پوخ والی او ابتکار ته حیران شوی و او ستاینه یی کړی وه خو بیا هم دراتلونکو تخریباتو مخنیوی ونه شو همغه و چی دجلسی او خطابی د لوستلو ورځ راغله او له هری خوا څخه خلک ددی نادر او لوی عالم څخه کوم چی د خلکو په ژبه او سویه به غړیده دوینا او خطابی د اوریدو دپاره راغلل. دا خطابه او نوشته خاص ددی دپاره وه چی دفن او صنعت څخه بحث و کړی او هغه روښا نه کړی چی د فن او صنعت د لیاری د خلکو منافع تامین کړی شی.

په دی خطابه کی سید جمال الدین افغانی د فلسفی او نبوت په

ره ئی کنټه کړی وه ریاض پاچا په سید جمال
تعداد لیده چی دغربی خطر په مقابل کی د
. تحریک دپاره په ده اعتماد کیدی شی یعنی
ار او علائم ئی دمصر په چاپیریال کی ښکاره

ادی،سیاسی، او فکری نهضت او پر مختګ
درلوده او په دی ئی باوروو چی سید جمال
چی د خلکو وطنی او ملی غیرت او میړانه
که چی ده په د ه کی دا توان لیده چی کولی
اره خلک انقلابی حرکت ته وادار کړی نو کله
غانی مصر ته راغی دمصر حکومت دده ښه
تی کی ئی ورته لس پونډه معاش و ټاکه او له
داسی ځای ورته برابر کړه چی که ځواړی
درس هم ورکړی.

ر کی اوسید، خو بیا له هغه ځایه ځخه لاړه
ی» او یا په «حارة الیهود» منطقو کی اوسیده
علماؤ تر منځه داسی مناظری او بحثونه را
شول.

ی سید جمال الدین افغانی به ازهر ته بی
ل نه تلو او دازهر ځخه دده کتنه هم یوازی
سره ددی هم دته له هری خوا شاګردان او
ه دوی باندی دده تاثیر دسیاسی له اړخه زیات

دسید جمال الدین افغانی مجالس او صحبتونه
او دده داسی عادت ؤ چی ورځ به ئی په
اچی شپه به راغله ، په خپله امسا باندی به ئی
محلی ته نژدی دقهوی دکان په خوا روان شو،

(زما په عقیده او تحلیل که څه هم هغه وخت ترکانو دا مپریالیست او استعمار دخطراتو ددفاع دپاره اسلامی و حدت اویووالی غوښته خو دغه یووالی یی په دی ډول غوښته چی داسلام با داری به دترکانو په لاس کی وی او د هغه وخت دترکی نظام اویان به په خپلو کړو اووړوکی خپل واکه وی خو سید جمال الدین افغانی دواقعی اسلام دپاره کار کاوه او داسلام په نامه د ناروا استفادو سخت مخالف و، به دغه لیاره کی دد ه تحریک په ټولی ترکیی کی سخت تاثیر واچوه نو په دی اثر ترکی نظام دسید جمال الدین دتاثیر او تحریک ځخه په سخته ویره کی ولویده نو د حسین فهمی افندی په شانی دینی علمائی دده په ضد تحریک کړل، اختلاف ئی پیدا او زیات ئی کړه او په دی بهانه یی سید جمال الدین افغانی دترکیی د خاوری ځخه وویسته)

دترکیی ځخه دسید جمال الدین افغانی وتل او اول حجاز اوبیا مصر به دده تلل

سید جمال الدین افغانی د قهر او غصی په حالت کی دترکیی ځخه لاړ او یا و شړلی شو دی اول حجاز ته لاړه او هلته یو څه لږه موده پاتی شو خو ځنګه چی دهغه ځای هوا د ده دصحت سره برابره او ملائمه نه وه نو د دوم واره لپاره ئی مصر ته د تللو اراده وکړه او مصر په خوا روان شو.

مصر ته دوهم وار سید جمال الدین افغانی رسیدل او هغه حالات چی ده ته په مصر کی داخل پیښ شول .

کال ۱۸۷۱ میلادی ۲۲ د مارچ میاشتی مساوی داوائلو د ۱۲۸۸ هجری کال ؤ چی سید جمال الدین افغانی مصر ته ورسیده.

دا هغه ورځی وی چی په مصر کی د مصر صد راعظم «ریاض پاشا »ؤ او په «ناظر النظار» یادیده. باید داښکاره کړو چی ریاض پاشا سید جمال الدین افغانی مصر ته د تګ له امله مایل کړی ؤ اودا ئی ور ته ښه ښکاره کړی وه چی په مصر کی استوګنه و کړی،

بیا نو دخپل حکومت جوړول ورته اشاره

ال الدین افغانی ته دا جوته شوه چی دا خبار او
فکاربنه اصلاح کیدی شی ښه تأثیر اچوی او
ه ښه لاره ده نوځکه ئی دځینو جریدو په
کوښښ و کړه او د خپل ځه پیروانو سره ئی دا
په نامه یوه جریده راوباسی نو په مصر کښی
ی کار برابر او ادیب اسحق ئی دلیکلو ریاست
وده وروسته ده مناسبه و لیده چی د«اسکندریه
دا خبار ویستلو د پاره ښه مساعد دی نو دا
غوښتل چی هلته لاړ شی او «دسلیم نقاش»
د بلی جریدی په خپرونه کی مرسته وکړی او
محمد عبده » او «ابراهیم اللقانی» ځخه ئی
دواړو جریدو کی دتوان په انداری خپلی
خپری کړی.

ل الدین افغانی کوښښ کوه چی په سیاسی او
کی لیکنی وکړی کله چی دغه حرکت دده
رگندیدو دپاره لوی عامل شو، هغه وخت سید
ی لیکنی کله په خپل اصلی نوم او کله ئی په
ن وضاح» خپری کولی لکه چی دده سیاسی
ازه پیدا کړه دغو خپرونو په مصر کی زیات
ته هم صادریدلی.

خپرونو کی سید جمال الدین افغانی دشرق په
غدر ښکاره تحلیلولی او ددوی دهغو دسیسو
له کومی چی په کمزورو ملکونو ئی دخلکو او
تفرقی اچولو کار کولو.

فغانی دا واضحه کړه چی امپریالیستی استعمار
اړی دکمزورو قدرتونو ساتنه او حمایه وکړی

به دسید جمال الدین افغانی ځخه په دغو علومو کی د قیقی پوښتنی کولی او ده به ورته دهری پوښتنی او اشکال په مقابل کی په سلیس عربی ژبی ځواب ځوابونه لکه دسیلاب په شانی بی دکوم خنډ او ځنډ ځخه بهیر درلوده چی په اوریدونکو به ئی دهشت او تاثیر اچوه او د هر اعتراض کوونکی او پوښتنی کوونکی دپاره په ئی قناعت ورکولو دا جلسه او علمی غونډه به دشپی تردیره وخته پوری روانه وه او په آخر کی ئی د قهوه خانی پیسی ورکړل، بیر ته به خپل کور ته وگرځیده.

سید جمال الدین افغانی کله چی داسماعیل دقدرت په وخت کښی دمصریانو په احوال او مسایلو پوه شو، نو ددوی په وران ویجاړ او بدی و ضعی متأثر شو او په دی ئی باور راغی چی دمصریانو د بیداری دپاره بی له تعلیمه بله لاره نشته ده ځکه چی جهل ددښمن کلک ملگری دی.

سید جمال الدین افغانی هلته دوطن د اولادونو ترمنځه دمرستی او تساند اساسونه کیښودل ځکه چی هغه وخت مصریان دسختو لانجو سره مواجه ؤ،دوی به دا عقیده درلوده چی دخپلو پاچایانو غلامان دی، دوی دظلم په مقابل کی بی له رضا او اطاعت ځخه بله چاره او حق نه لری،ددوی داکثرو سره دیووالی او خپلو حقوقو د ژوندی کولو او اخستلو فکری نه ؤ ، حتی که چیری هغه وخت مصریانو پاچایانو دا منلی وی چی خپل ولس دځانه سره دوطن دمصالحو دټاکلو په فیصلی کښی شریک کړی او ددوی دپاره پارلمانی مجلس جوړ کړی نو به یو عجیب حالت پیدا شوی ؤ ځکه چی چپ او معارض حزب اثر به نوی او دپارلمان غړی به ټول ښی خواته ټولیدل،ټول به لکه دکښو په شانی استعمالیدل او دپارلمان هر غړیی به دوطن ځخه دفاع او دحاکم سره مناقشه، بحث او حساب کول کم عقلی او بی ادبی گڼله.

نو په دی اساس دسید جمال الدین افغانی په نزد عبث او بی فائدی کار ښکار یده چی په مصر کښی داصلاحاتو په منظور سیاسی

یوازی د مصریانو خاصه نه ده بلکه په عام او
ٍقیانو کی داصفت لیدل کیږی لکه چی مرحوم
کو دپاره وایی:«هل لکم فی هذا الصبر فخرا و
انما انتم وهمون، لیس لکم الا القهر فی الحیاة،
لانکم ما افدتم ولاستفدتم من الوجود، بل أتلفتم
صرتم بئس الواسطة للخلف..تشکون الفقر ولا
، توجون الصلاح وانتم یخادع بعضکم بعضا
لم، ترضون بادنی المعیشه عجزا ، وتسمون
کم تهاونا وتسمونه توکلا لماذا تحکمون فیکم
ن؟ ألیس لکم من الخیار ان تموتوا کما تشاءون
هل سلب الاستبداد ارادتکم فی الموت؟»

په دی بی معنی صبر کی کومه فایده او افتخار
چی ډیر بدخیال او تو هم کوی،تاسو ته له دغه
ند کی بی له قهر او غضبه اودمرگ څخه
ږنی بل څه نشته دی . که تاسو دخپل ځان څخه
کومه گټه وانه خستله بلکه دپلرو میراث مو
، بده واسطه شوی..... تاسو دفقر او عاجزی
، دی نه پوهیږی چی ددی سبب او علت بی له
نه دی. ایا تاسو د اصلاحاتو هیله لری حال
لونه کوی او په دی نه پوهیږی چی خپل ځان
یا په وجه په ټیټ او پاتی ژوند راضی ئی او دا
، خپل کارونه مو دسستی او تنبلی په واسطی
، دتوکل په نوم یادوی...دا ولی ظالمان په تاسو
حالت کی هم مسلط دی آیا تاسو د دی واک نه
مړه شی نه دظالمانو په خوښه، نه پوهیږم چی
، څخه اراده اوواک حتی دمرگ په حالت کی

امپریالیستی داستعمار راوستلو تصمیم لری. دی مقالو او خپرونو دانگلستانو توجه او اهتمام تر داسی اندازی جذب او جلب کړه چی په انگلستان کی د احرارو دیمکرات د حزب رئیس «گلادسون» دسید جمال الدین افغانی مقالو او خپرونو ته داشاری په ترڅ کی وائی چی دی په اسلامی نړی کی د فکرتی تحریک د لویو رهبران څخه دی.

دسید جمال الدین افغانی سیاسی ټولی ښوونی ویناوی،خپرونی او تحریک دخمود دمنځه وړو او دعمومی بیداری او یقظت دپاره ؤ، همدا وجه وه چی دمصریانو دبد حالی څخه یادونه کوله او بی له بی حوصله کیدو څخه به ئی مصریانو ته ویلی: نژدی ده چی دوی دغلامی او بردگی له بنده څخه خلاص شی ده په ښکاره ډول مصریان تر ټل د بی زړه توب شرم او عاریی ورته ورکوی او دانگستانو او تیر و زمانو دټولو هغو ولسونو داستعمار څخه ئې ډا رول کوم چی ددوی په سرئی باداری او حکومت کړی وی.

سید جمال الدین افغانی به مصریانو ته ویلی: دا ولی دوی دخواری ورائی او ذلت ژوند قبلوی؟ او بیا دوی ددغه شانی ذلیلی وضعی دمنلو دپاره خپل ځان په داسی سستو دلائلو غولوی چی وائی: دا د دین لارشونه ده؛ لکه چی وائی:«انهم قوم صابرون راضون بما قسم الله لهم» ژباړه دوی دالله پاک په قسمت کی چی دوی ته ئی ورکړی صابر او راضی قوم دی. سره ددی چی دوی دسر په ستوگو وینی چی واک لرونکی ددوی دغلط صبر او توکل په حالت کښی هم په دوی قساوت او بی رحمی کوی.

سید جمال الدین افغانی د مصریانو په هکله وائی «لوکان رای هذه الرعیة قلیل من الاعتداد بالنفس، والاحساس بالکرامة لماقبلت الذل و الضنک. الیس عجبا ان یضحک هؤلاء القوم فی حین یجدر بهم البکاء لقد الفوا أن یقابلوا المصائب بالمرح و الابتسام»

ژباړه: که چیری دغه ملت څه لږه اندازه خپل ځان باندی اعتماد او دکرامت احساس درلودلی نو په ئی دغه شانی ذلت او ساده

نظر چی ته مصری ولس او خلکو ته گوری
لوی جناب ته گوری خو که تاسو ددی مخلص
په دی کار باندی چالا کی وکړی چی د شورا
ښادی نظریی حرکت او عمل کی شریک شی
محکم او سلطنت ته به مو داوم ورکړی.
ن داسماعیل ددی نصیحت قدر او مننه وکړه او
، که دده وخت راشی دداسی اصلاحاتو دپاره
بی په دی وخت کی ټول اختیار دده د پلار
دجمال الدین افغانی او دتوفیق تر مینځه دغه
چی د توفیق مننه زیات وشوه؛ ځکه چی دده په
بونو رتبو خلک متوجه شول او دعلم خاوندان
لاحی افکار ئی نشرول ورسره ملگری شول.
مدی وخت کښی داجراء توله پلوه داسماعیل
ی اندازی ته رسیدلی وه چی خلکو داسماعیل
چی وائی وضع تر داسی اندازی ورا نه شوی
افغانی دخپل شاگرد محمد عبده ځخه و غوښتل
لکه چی محمد عبده په دی اعتراف کړی دی
فغانی داسماعیل دلری کیدو دپاره زیاته هڅه
ی دهغه دوژلو غوښتنه کړی وه. وائی: محمد
ر د تنفیذیدو اراده درلودله خو ده لا تر څو دا
، کال ۱۸۷۹ میلادی ۲۶ دجولائی میاشتی
انبول »ځخه داسماعیل د معزولیدلو خبر
ړځ ددی خبر ورسیده چی توفیق د«خدیو»
امیر په حیث مقررشو.د توفیق په اوله خطابه
، چی دی دسیدجمال الدین افغانی سره په خپلو
، داچی ده وویلی دی به ضرور په مصر کی
ڼه به خلاصوی، تعلیم به خپروی او پارلمانی

غوښتلو.

سید جمال الدین افغانی دا احساسوله همدا چی احزاب لپاره جوړه شوی نوی چی دمشرانو ترمنځه ئی اختلافات پیداشی او ورڅخه ښه مخلص عناصر ووځی خوسره ددی هم ځنگه چی په مصر گی حزبی حرکت روان او مسلم حقیقت او واقعیت ؤ نوځکه دی په کال ۱۸۷۸میلادی کی مجبوره شوی چی په (الماسونی) حزب کی چی یو تربله ئی کلک روابط درلودل دا حل شی. حتی چی دی وروسته دلړی مودی ځخه ددی حزب در ئیسانو ځخه وگرځیده[1] خوځنگه چی سید جمال الدین افغانی نشول کولی چی داسی ډارنو او سستو ملگرو سره کار وکړی نو ځکه ئی یو وطنی او ملی ټولنه جوړه کړه او په هغه کی ئی خپل شاگردان او پیروان راټول کړل چی شمار ئی دری سوه غړو ته رسیده او ده ئی ریاست په غاړه واخیسته، په دی حزب کی دخپلو حقوقو د غوښتنی تحریک شدت پیدا کړه، په دوی کی د آزادی سره دمینی او علاقی تلقین زیات شو او سید جمال الدین افغانی دخپل حزب غړی دیته لمځول چی د پاچاپانو او واگ دارانو د مراقبت او کنترول دپاره د قانونی ژوند مطالبه او غوښتنه وکړی همدا وجه وه چی توفیق پاشا چی دمصر ولوی واکدار اسماعیل زوی ؤ دسید جمال الدین افغانی دلیدو غوښته وکړه او په دی کتنه کی ئی ورسره وویلی چی دی په یقینی ډول دمصریانو خیر او سعادت غواړی.

او دمصر د نهضت او پرمختگ سره علاقه لری خو څه وکړی چی په خپله ومصرو لس دخپل پرمختگ ځخه غافل او جاهل دی نو دی به په یوازی څه وکړی شی؟ سید جمال الدین افغانی په ځواب کی وویلی:

اجازه راکړه چی تاسو محترم امیر ته په آزادی، صراحة او اخلاص ووایم دمصر ولس لکه د نورو ولسونو په شانی دجاهل،غافل

فرارولو تصمیم ونیوه.[1]

دهغو خدمتونو خلاصه او مجمل کوم چی په مصر کی سید جمال الدین افغانی او د مصر ملی او وطنی حزب انجام کړی دی

سید جمال الدین افغانی په مصر کی اته کاله پاتی شو او په دی موده کښی ئی دمصر، مصریانو، شرق او شرقیانو، اسلام او مسلمینو بلکه دټول انسانیت دپاره زښت زیات نه هیریدونکی خدمتونه ترسره کړل لکه چی شیخ «محمد محلاتی الفروی الفارسی » په خپل کتاب «ګفتار خوش یار قلی »[2] کښی مصر دپاره دسید جمال الدین افغانی دخدمتونو څخه دده داستو ګښی په موده کی په لاندی ډول یادونه کوی:

شیخ محمد عبده زیات دسید جمال الدین افغانی دشخصیت د تاثیر لاندی راغی اولکه دسوریی شاګردانو په شانی ئی تابع او ورسره ملګری شوله ده څخه ئی دفلسفی، علم کلام، فقه، اصول او نوی فلسفی علوم او دمعاصر عصر داصولو مبادی یادول او دده ملګرو «عرابی پاشا »، «المهدی » او دده نور وشاګردانو او په مصر کی زیاتو مثقفینو دمصر دنجات، آزادی، دخلکو درفاهیت او دوطن دخیر اوسعادت دپاره په فعالیت شروع کړی وه، هغه وخت سید جمال الدین افغانی داسی ښکاره کیده لکه چی دعیسی ددم اودموسی دلاس په شانی تاثیر لری، دده وینا په خلکو کی زیات قوی تاثیر اچوه اوکله چی ده ملی اووطنی حزب جوړ کړه په پوره ذوق مصری ځوانان په کی داخل شول، دده لیاربښونو د نفسونو د تهذیب دپاره پوره تاثیره اچوه، ده دمصریانو په زړه کی داسلام مینه ښښه او دمسلمانانو

---

[1]. دا مطلب ((التاریخ السری لاحتلال البریطانی لمصر”» کتاب په (۳۵۴)صفحه کی دمحمد عبده دهغی وینا څخه لیکلی ده کومه چی ده کال ۱۹۰۳ میلادی دمارچ دمیاشتی په ۱۸ په خپل کور کښی ور باندی بحث کړی دی.

په پیروی کی داسلامی امت ترمنځ زیاړ پروت
نی مننه اوپوره قدردانی وکړه، دمصر اسلامی
شول. ځکه چی ده دسعادت په هغه کلی چی
وه ددوی مشکلات حلول.

صر دملی او وطنی حزب اولی جلسی دده په
دی حزب تنظیم نهایت دقیق ؤ، غلو او وران
ددی حزب په صفوفو کی داخل شی او ددی
شوی وه چی دحزب په وسیلی ځان ته ناروا
کړی او یا دا جنبیانو داخلاقو پیروی او ړوند
په خپلو دغو شرایطو خلک تلل، معلومول او
ولو.

دمصر وطنی اوملی حزب غړی دکبر او
او په ټول قیمت دوطن دخدمت او اعتلا په
ی ته آماده او حاضرؤ، سید جمال الدین افغانی
ښوونی او تشویق کارکولو او ددوی حرکت
مخ په وړاندی روان ؤ.

نی اوملی حزب غړی په یو روایت دری سوو
ی شمار څخه څه لږ ؤ سید جمال الدین افغانی
ی خلک دخپلی وینا او تحلیل په وسیلی په هغو
م په مبین دین او شریعت کی دمسلمانانو خیر
ی، ده به خپلی دغه مؤثری ویناوی او خطابی
ی او دا به ئی ثابتوله چی اسلام دخپل مبین
یلی خلکوته دبشری طبیعت دمادی او معنوی
نه کړی ده.

ا روښانوله چی زمونږ اجداد او اسلاف هغه
لوړی مرتبی ته رسیدلی ؤ کوم وخت چی په
کلک عمل کړی ؤ، په حقائقو ئی راغونډ شوی

مشغول وشانی او اطفال وربانلدی په مکتب کی

څخه دتعویذونو نذرونو او خیراتونو کار اخلو،
مو وسیله گرځولی ده، دکار دروانیدو او یاد
کړی ده، دوړو دغاړو ښایست، دناوو امبیل،
مسافرانو محافظه کوونکی، دپیرانو دساتنی
ست، د بریالیتوب لینده، دپهلوانانو مرسته
رونو کی دتجارت متاع، دکتابو دخرڅونکو
کورته دتبرک دپاره نقلول او په کوڅو کی
ښځو دپاره مو د لاس آله او وسیله گرځولی

ن یو سورة چی ددری آیتو نو څخه زیات نه ؤ
سورة دصفی داصحابو دوړی ټولنی دسعادت
وکړی شول چی دمکی صحراء کومه چی
کور ؤ دتوحید په خونه او د عبادت دپاره په
... نو ای اه او افسوسه: چی دغه نازل شوی
ی دالهی ذات څخه راغلی او دانسانی ټولو
او احترام ئی لږ شو او دسعدی شیرازی او
نو له کلیاتو او د جلال الدین رومی له مثنوی
کی کم راځی او توجه دی ته ددغو کتابو څخه
ه ده چی دقران دپند، ادب او مصالحو څخه
. خو همدا چی خلک دشعر ابیات واوری
دتعجب څخه وازی پاتی شی او دقران دتلاوت
هتمام نیسی او نه دمطلب دتعقل په خوایی توجه

حق... پاکی ده تالره... تاویلی دی او د تا وینا
انساهم انفسهم » ژباړه دوی الله له یاده وویسته

متوجه نه شی.

سید جمال الدین افغانی وائی: د اروپایانو څخه شکایت او هغوی په دی متهم کول چی ددوی دانحطاط او پاتی کیدوسبب شول غلط دی ځکه چی مسلمانان ترهغه وخته خوار او بدبخت شوی نه دی ترڅو چی ئی دسمی او محکمی لیاره څخه انحراف کړی نه دی.

لدی څخه وروسته سید جمال الدین افغانی دبدبختی څخه د مسلمانانو دخلاصون ممتازه لیاره روښانه کړیده او هغه لکه چی قران کریم وائی دخدای په متین دین باندی محکمی منګلی خښول دی. سید جمال الدین افغانی دمصر دوطنی اوملی حزب په پنځلسمه غونډه کی دخطابی په منبر پورته شو او په خپلی وینا ئی داسی پیل وکړه:

بی شکه چی تا ویلی دی اوستا وینا حقه ده «والذین جاهدوا فینا لهندینهم سبلنا و ان الله لمع المحسنین »

ژباړه هغه کسان چی زما په لیاره کی کوښښ کوی هغوی ته خپله لیاره ښیم او ضرور پاک الله دصالحو کسانو سره دی.

څنګه چی زما بلنه دهغو پاکو ارواحو په خوا متوجه ده کوم چی دلته سره راغونډ شوی دی او زړونه ئی ستا د مهربانی رضا په خوا د اخلاص اطاعت لری نو الهی ماته دخپلی حقی وینا په مطابق او د هدایت دلیاری په خوا ښودنه وکړه.

ای محترمو: په دی پوه شی چی دانسان له پاره بهتر مد نیت او دسعادت سمه لیاره بی دقرآنه په لاس نه راځی نو قرآن کریم یو مقدس دستور او قانون دی، دا دټولو اشرفو ادیانو خلاصه او ترقیاته پوری دسماوی ادیانو ختمونکی او قاطع برهان دی او په دواړو دارینو کی دسعادت او په دواړو ژوندونو کی دنجات تضمین کوی نو افسوس زمونږ په حال چی څنګه ددی دحقیقت څخه غافله شلو.

دی دستور او قانون زمونږ اسلاف او پلرونه دسعادت اوعزت په لیاره کی هغو دډیرو لوړو مرتبو ته ورسول که څه هم دوی زمونږ په اندازه مدنیت ته نه ؤ رسیدلی

ئی تریمه برخه غړی بی موښه شوی دی او
خپل واک او جلب له لاسه ورکړی نو سید
ړلی او داوینا ئی کوله: «ای وحقک اللهم
، ژباړه الهی ستا په حق می دی قسم وی چی
چی دا په واقع کی مونږ دخپل ځان منافع هیر
په ضد فعالیت کوو.
په پوره جذبی تکراروله حتی چی نژدی ؤ
، لاسه ورکړی او په همدا ډول دمجلس حاضر
ه سنګیدو او بی هوښی په حالت کی ؤ.
لوی والی «خدیو» زوم «حسن عطا بیک»
ته نژدی شو او دده په مخ ئی معطری او به
ر بیداره شو او خپله وینا ئی په دی لاندی وینا
، باندی چی داسلام او مسلمانانو نجات غواړی
ه احکامو عمل وکړی هغه په دقیق ډول ښه
لفو یعنی دصدر اول دمسلمانانو پیروی وکړی
خلوص او اخلاص، دباطن په پاکی او اجتماع
دبخل، حسد او بدی طمعی څخه ځان خلاص
واجباتو عمل او حرامو څخه اجتناب غوره
ه ده کومه چی زمونږ اسلافو د هغی پیروی
ب ئی په نصیب شو.
ن افغانی ددی تاریخی خطابی په وجهی
په سخت شوق راغلل نو اول کوم اقدام او کار
، چی خپل کور فرش، ظرف، دسپرلی وسایل
کړل او دهغو قیمت او پیسی ئی دمصر وطنی
د مرستی او تبرع په ډول ددی دپاره ورکړی
ره ګانو، مصیبت رسیدلو او داسلامی امت
خرڅ شی او دحزب دغړو هر غړی داوعده

او د تا وینا حقه ده.... ان الله لایغیر مابقوم حتی یغیر وا ما بأ نفسهم"»
ژباړه الله پاک دیو قوم ښی ګڼی تر هغه وخته نه بدلوی ترڅو دوی په خپله په ځان کښی بدلون راولی او دبدبختی په خوا متوجه شی.

حقیقت دادی چی مونږ خپله توجه ستا دپیروی له لیاری څخه اړولی ده همدا وجه ده چی زمونږ عزت او سعادت په خواری او ذلت بدل شو نو په تاسو باندی لازمه ده چی دلوی خدای دلویو قدرتونو یادونه وکړی ځکه چی دده دنور روښانه پلوشی هغه دی چی په هغو شک او تردد لری کیږی او ورباندی رښتینی مسلمانان دوسواس له تاریکی څخه نجات مومی.

قران دنجات ډیوه ده څوک که ددی په لیار ښوونه لاړ نجات ئی ومونده او که چا ورڅخه مخالفت وکړه هلاک شو، دا دالله پاک محکمه لیاره ده څوک که ورباندی لاړه هدایت ئی ومونده اوکه چا پریښوده ګمراه شو ای خلکو په تاسو باندی لازمه ده چی درسول الله علیه وسلم دوینا ؤ له ویل شوو ملغلرو څخه استفاده وکړی ځکه چی دی صلی الله علیه وسلم وائی «اذا اراد الله بقوم سوء اقل منهم العمل و اکثر فیهم الجدل »ژباړه کله چی الله پاک یو قوم ته دبدی اراده وکړی نو په هغوی کی کار او عمل لږ او خلاف جګړه په کی زیاته کړی.

دا هم رسول الله علیه السلام فرمائی: دری شیان دی چی یو مسلمان باید هغه عادی ونه ګڼی په کار کښی اخلاص دمسلمانا نو امراؤ ته نصیحت او د دوی دعمومی ټولنی دفیصلو اطاعت.

مسلمانان یو تربله په حیاتی مسائلو کښی تعاون او تساندلری، ددوی عاجزان دنورو په داډ فعالیت کوی او ټول دمخالف محاذ په مقابل کی لکه دیوه موټی په شان دی.

رسول صلی الله علیه وسلم فرمائی همیش به قدرت زما د امت په لاس کی وی ترڅو چی دوی دفارس په کورکورانه تقلیدونو وا نوړی. دا او داسی نوری تازه ملغری دومره طاقت لری چی یو ه ئی هم دټول اسلامی امت د نیکمرغی تضمین کوی والسلام علیکم

۱- فرائض، نوافل به اداء کوی او دجمعی او جماعت باندی لمونځ کول به په ځان لازموی.

۲-په ښو کارونو کولو باندی به امر او له بدو کارونو څخه به خلک منع کوی.

۳-خلک به داسلام دین ته بولی.

۴-دسما وی اهل کتابو په مقابل کی په مجادله نه کوی مګر په ښی رویی اونیکی لیاری سره.

۵- دفقراؤ سره به احسان کوی.

۶- د محتاجانوسره به دتوان په اندازه مرسته او معاونت کوی.

۷-صله رحمی به کوی.

۸-دمریضانو دحال او احوال پوښتنه به کوی.

۹-دمسافرو ملګرو احوال به اخلی.

۱۰-دسفر څخه راغلو ملګرو هرکلی به کوی.

۱۱-زکات به ورکوی.

۱۲-جاهل ته به لیاره ښیی او غافل به تنبیه کوی.

۱۳-خپل ځان بی دردی او بدو خصلتونو څخه پاکوی او په خاص ډول دغره کیدو، کبر او یوازی خپل ځان لیدل اوداسی نورو بدو او صافو څخه.

۱۴-د نورو له خطاؤ څخه به عفوه او تیریدل کوی.

۱۵-قهر او غصه به سړ وی (حوصله به کوی)

۱۶-بی فایدی او چاټی کارونو څخه به ځان ساتی.

۱۷-ددی حزب هرغړی به دخپلی یادونی په کتابچه کی دیادونی دپاره دالاندی مواد لیکی:

(الف)فقیر سره احسان.

(ب)دغریبانو پوښتنه.

(ج)دراتلونکی هرکلی.

(د)دمسافرانو ضروری کارونو حال او احوال ته رسیدل

ودنه.

ل.

ه په ښی طریقی مناقشه او بحث.

ی څخه توبه.

ول.

ه.

سړول.

رانو لیاربښوونه.

مدغه ډول دحزب هرغړی دځانه سره لری
او دعمل نتیجه به ئی ثبتوی او دحزب مرکز
ور ورکوی او د مصر دوطنی حزب مرکز به
سی ترڅو دحزب عمومی غونډه دخپل حزب
نتیجی پوه شی لکه چی دحزب غړو دا
اوبیا مرکزی کمیتی دحزبی فعالیت نتیجه په

نی تومان چی ۱۸.۰۰۰ مصری پونډونو سره
ی اوملی حزب غړو دتبرع اومرستی په ډول

شمار چی دحزب غړوئی پوښتنه او مرسته
و پنځه سوه پونډو ته ورسیدله.
او دوطن څخه لیری کسانو شمارچی دحزب
پوښتنه کړی اولازمه مرسته ئی ورسره کړی
یده.

او احتیاجاتو شمارچی حل شوی دولس زره

وان سره مخامخ شو نو لورډ «کرومر »
. مصر وطنی حزب کوم چی مشری ئی دسید
س کی ده که همداسی او په هم دی ترتیب په
ی نو به په لړه موده کی انګلیسی تجارت په
له منځه یوسی او دانګلیستانو نفوذ به په قطعی
«کرو مر»داثابته کړی وه چی په مصر کی
، د انګلیسی سیاست په مقابل کی سخت مانع
قطعی ډول داحزب له منځه ویوړل شی په یو
ی دی او وائی: دمصر دوطنی حزب فعالیت
کارندوی دی کوم چی په خوا دیارلس قرنه
وی ؤ او دا حرکت په حقه دعربی سلطی هغه
دیوه قرن دځلورمی برخی څخه په لږه موده
خه آبادی باندی تصرف لاس ته راوسته.
غونډی غړو ویلی دی: دچا په زړه کی له دی
ه نه ده تیره شوی چی دمسیحیانو مثقف قوی
ه ټولو وسایلو مجهز اوه سوه ملیونه خلک دی
، مقابل کی ما تی وخوری کوم چی یوه قوی او
لازمی وسایلو مجهز اوهسوه میلیونه مسیحیان
، رهبری کوی...
غتون کښی «ایرلندی»طبیب او ډاکتر په خپل
»کښی داسی لیکلی دی : ما اوریدلی ؤ اشیاء
ده سلهاؤ تضعیفونو ته وچت شی نو که چیری
طرنج دخانو دتضعیفونو معمولو قواعد و په
ف کړو نو په دغه وخت کی مضاعف شوی
نو ته دساتنی ضرورت لری او د بار کولو
ښپیته زره اوښانو ته ضروری دی او یا که یو
ان کیورباندی تله او تلل کیږی دسطرنج

مجاهدینو سره یو ځای شول.

۷-کوم هغه لوی کسان چی دمصر وطنی حزب دمرستی دپاره دخپلو عیشونو څخه تیرشول اواضافه مال ئی دحزب خزانی ته وسپاره پنځه سوه تنه ؤ.

۸-هغه تجار چی د افلاس په وجهی ورسره مرسته شوی وه پنځه اویا تنو ته ئی شمارپورته کیده.

۹-دهغو بی چاره بی کاره او بی وزلو کسانو سره چی مرسته شوی وه شمارئی دوه سوه شپږ تنو ته ورسیده.

۱۰-دیهودو او نصاراؤ شمارچی مسلمان شوی ؤ یو سل او شل تنوته ورسیده.

۱۱- د اسلام دبلنی دپاره څلور څلویښت غونډی وشوی.

۱۲-دیوسلو شل اجتماعی اوعقلی مشکلو موضوعاتو دپاره دحل لیاره پیداشوی، نظریه او مشوره ورکړل شوی وه.

په دغه ډول ورځ په ورځی دڅوند په هره برخه کی دمصر دوطنی حزب داجتماعی خدمتونو ګراف اوچتیده او د فعالیت دائره ئی پراخیدله.

لکه چی دبریطانیا مستشار لورد «کرومر » هم په دی پوه شوی ؤ چی دبریطانیا نفوذ په حیرانوونکی ډول له منځه ځی او دانګلیسانو تجارت ډیر سخت تاوانی شو.

دافریقا په قاره کی مسیحی مبشرینو او علما ؤ ته دا ثابته شوه چی دمصری وطنی حزب فعالیتونه څوڅو چنده هغو فعالیتونو اندازی ته رسیږی چی دوی په ډیرو کلوکی ترسره کړی ؤ.

باید ووایو چی دمصر دوطنی حزب فعالیت هغه وخت تر داسی اندازی ورسیده چی انګلیسی مؤظف مامورین ئی په سختی ویری کښی واچول ځکه چی دوی کتل چی مصریان نه غواړی ورسره مرسته وکړی او په دی وجهی ددوی کارونه دسختی ناکامی سره مخامخ شوی لکه چی دا احساس په مصر کی دانګلیسانو تجارتی

ال الدین افغانی او بیا دمحمد عبده شېړلو او
دسیسی په کار واچولی او ددغه مطلب د لاس
نقشی تطبیقی شوی لکه چی له یوی خوا د
ونیول شول او ځنی ئی دحکومت په کارونو
رشول او په دی ډول دمصر د وطنی حزب
عمرئی د نهو میاشتی او څو ورځوڅخه نه
له دی څخه دعبرت په اساسی کوښښ شروع
ورو منطقو کی داسی نهضت پیدا نشی.

***

جمال الدین افغانی
ترتیب او پروگرام :

جمال الدین افغانی دخپلی مدرسی او اجتماعی
په لاندی دوه ډوله ترتیب کړی ؤ:
به ئی په منظم ترتیب عملی درسونه خپلو
اگردانو ته ایرا دول.
ئی په ولس رنگ آزادانه درسونه اوبیداری
ت دپاره ئی برابرول باید ووایو چی دسید جمال
پروگرام زیات تاثیر اچوه او په عمومی لحاظ
به ده عامو خلکو سره خبری او مجلس په دی
هنیت سره برابر او احساسات ئی وپاروی.
به مصری بزگر ته داسی ویلی!
الفلاح ! تشق الارض بفاسک باحثا عن رزقک
صدور ظالمیک؟»
بزگره چی په خپل بیل، کولنگ او دکرلو په
روزی دپیدا کولو دپاره چیروی او چیروی
په دغو وسایلو په خپل ځان باندی دظالمانو

دوړلو له امله ضرورت پیدا کیږی. هو ! د مونږ دغه تصاعدی قاعده او ریدلی وه خو دغه حرکت هم دمصر دوطنی حزب څخه زیات تصاعد او پر مختگ نه لری ځکه چی یوسړی..... مصر ته راغی دده سره یو تن چی شیخ محمد عبده نومیږی نو ځای شو او بیائی وکړی شول چی د نهو میاشتو په موده کی شمارئی ۱۸۰ر۲۰ غړو ته پور ته شی دا حزب اوس دمصرف دپاره لویه سرمایه په لاس کی لری او داروپا منافع ئی زیات زیانمن کړی او په خطر کی اچول دی نو که دغه حزب په همدغه شانی وسعت و مومی دتیر تصاعدی نسبت په اساس به ټوله دنیا ونیسی.

دانگیسی شرکت رئیس په لندن کی یو صراف ته په دی ډول لیکلی دی:

گرانه وروره ! نن که په مصر کی د اروپا سیاست په دی قسم مغلوبه کیږی سبا به په ټوله دنیا کی دشکست او ماتی سره مخامخ شی، په مصر کی دا شکست او ماتی دداسی جمعیت په مقابل کی دی چی هغوی بی دساده ژوند او پی گیری مجادلی او دبشری نوعی له دوستی او علاقی څخه بل څه په لاس کی نه لری.

دبریطانیا یو ضابط خپلی ښځی ته په دی شان لیکی: گرانی میرمنی: اسلامی ټولنه دسخت پر مختگ سره مخامخه ده داسی پرمختگ چی که اورپائی دو لتونه ئی مخنیو ونه کړی نو په خپلو مستعمرو کی دی دخپلو متصرفو څخه لاس واخلی او مخکښی له مخکی دی د بریطانیا ولس ځان ته دشمالی او جنوبی قطبونو په مناطقو کی د اوسیدو ځای برابر کړی.

دغه شانی وضعی دبریطانیا په ولس باندی سخت تاثیر واچوه او په دی ئی باور راغی چی دمصر د وطنی حزب بقا د دوی د منافعو د بلکل قطع کیدو موجب گرځی نو په خپل حکومت ئی زور واچوه چی ضرور به د مصر وطنی حزب فیصله کوی او ددی حزب رئیس باید

لان طرحه کړیدی او انګلستان دمصر دتوی
لی چی سید جمال الدین افغانی او ملګری ئی
ولو دپاره پټ پلان طرحه کړیدی او غواړی
ام خوا ته واړوی نو بی له دی چی سید جمال
بله چاره نشته ده نو همدا وجه وه چی یوه شپه
مهوری جلسی څخه دځپل کور په خوا روان ؤ
ی او مخلصان ورڅخه جدا شول په ده باندی
ی نیوه او خپل پولیسی مرکزی ته ئی بو ته او
ګاډی مرکز ته ورسوه او دسویس ښار ته دتلو
هغی خوا ته ئی روان کړه، دا وخت دمصر
» په مصر کی نه ؤ او دکوم کار دپاره بهر ته
باور ؤ چی ده د نه شړلو په حقله به ئی کوښش

، چی دی دسویس ښار ته ورسیده په دغه ښار
سره وکتل هغه په دی پوه شو چی دهند په خوا
ه چی هغه دده په شانی په خوا د«ماسونی»
ه ئی ورته دمرستی په ډول وړاندی کړل مګر
سره ددی چی هیڅ څه ئی په لاس کی نه ؤ
ه او په مقابل کی ئی خپله نه هیریدونکی خبرو
فانتم احوج الیه ان اللیث لایعدم فریسته حیثما
مال د ځانه سره وساتی ځکه چی تاسو ورته
ت دا دی چی ز مری هر چیری چی لاړ شی
نه بایلی (زما دپاره پیسو او مال ته ضرورت
ی لاړ شم خپل ژوند کولی شم)
جمال الدین افغانی وتل د۱۲۹۶ هجری کال د
ځنیو ورځوکی وه او دا وخت په مصر کښی د
ه دری میاشتی تیری شوی وی «توفیق» په

څخه بیدار شی او لکه د نورو قامونو او ولسونو په شانی آزاد او نیک مرغه ژوندو کړی.(۱) کوم څه چی نه هیریږی هغه دادی چی سید جمال الدین مصر کی دتولی استوګنی په موده کی دمسلمانانو دتعلیم روزنی او لیارښوونی کار کړی دی او په خلکو کی ئی د انسانیت او کرامت روح پوه کولو خو بر خلاف تاسف ځای دا دی چی دده په عصر کښی ددین مرتجعو علماؤ په ده پسی بد ویلی او دکینی په اساس ئی غوښتل چی په سزائی ورسوی ځکه چی دوی د عامو جاهلو خلکو دساده توب څخه دځپل شخصی منفعت دپاره ناروا استفاده کوله نو په ده باندی راوپاریدل او وویلی د:«ابن سینا» دفلسفی ښودنه کوی او دځمکی کره مسجد ته راوړی (مسجد ته دځمکی کره راوړل ګناه ده)خو دوی سره ددی ټولو عنادی رویو او دسیسو چی وی کړل دائی ونه شول کړلی چی دسید جمال الدین افغانی په مقابل کی بریالی شی او دده قیمتی آراؤ او افکارو کرلی تخمونه محوه کړی. دالله پاک رحمت دی په ده، دده په ملګرو او په هغو کسانو وی چی دده د دپروګرام متابعت کوی.

د اختلاف مهم هغه اسباب او علل کوم چی سید جمال الدین افغانی په مصر کی ورسره مواجه شو او د مصر څخه د ده دفراریدو اصلی منشأ :

دا ختلاف مهم سبب او علت کوم چی سید جمال الدین افغانی په مصر کی ورسره مواجه شو دا ؤ چی سید جمال الدین افغانی خپل زیات غیرت کولو او حقیقت دا ؤ چی په ربنتیا ده قوی احساس کړی وه چی انګیسانو څنګه پوره تصمیم نیول دی او په څه ډول کوښښ کوی چی مصر ونیسی ځکه چی دی ددوی دچالونو سره اشنا ؤ او د داخلی جګړو او فتنو په پارولو او پورته کولو کی ددوی په زیاتو چلونو پوهیده همدا وجه وه چی دمصریانو بیداری دپاره کوښښ وکړه خو داستعمار ګوتو ده دپلان او نقشی شاته تخریبی اوبی وکړی دی ئی په ملحد او داسی نورو ډیرو تهمتونو متهم کړه او دائی خبره کړه چی

او دده ملګرو ته دسخت سرزنش ورکولو او په هغوی باندی دتورونو دتپلو خبر نشر کړی همغه ؤ چی ټولو جریدو بی له یوی جریدی څخه دا خبر نشر کړو او کومی جریدی چی نشر نه کړه دخپرونی څخه منع شوه.

باید ښکاره کړو چی په دی بد خبر کی په دی مناسبت دالاندی عبارت لیکل شوی ؤ:

«أبعد ذلک الشخص المفسد من الدیار المصریة بامردیوان الداخلیة لازالة هذا الفساد من هذه البلاد عبرة للمعتبرین و لمن یتجاسر علی مثل هذا من المفسدین البادی من افعالهم الظاهرة انهم لاخلاق لهم فی الدنیا والاخرة» ژباړه دا مفسد شخص دمصری علاقی او منطقی څخه د داخله دیوان او ددفتر په امر وشړل شو او دا ددی دپاره چی ددی منطقی او وطن څخه دا فساد لری شی او د عبرت اخستونکو دپاره د عبرت موجب وګرځی او همدا شانی هغه فاسد کسان چی د دوی دظاهری اعمالو څخه داسی معلومیږی چی په دنیا او اخرت کی بی برخی دی دجرئت کولو څخه ډډه وکړی او عبرت واخلی.

یو مصری استاد لیکلی دی سید جمال الدین افغانی وروسته له دی چی په مصر کی ئی دا نقلاب تخم وکره او وروسته له دی چی له ده څخه وروسته دمصریانو د بلو او حرکت نقشه ئی ښه ترتیبه کړه دمصر څخه لاړه.

افسوس چی اجنبی دسیسو او فعالیتونو مصر د ډیرو هغو ښیګڼو محروم کړه کوم چی هیله ورته کیدله او که سید جمال الدین افغانی دشرق دا اوسنی بیداری و ګوری په دی به پوه شی چی دا بیداری او نهضت دده مجاهدو برکت دی او دده مساعی نه دی عبث شوی.

هند ته دریم واری د سید جمال الدین افغانی، تګ او هلته د ده اوسیدنه:

سید جمال الدین افغانی ۱۸۷۹ میلادی کال دا ګست دمیاشتی۲۲

...جمال الدین افغانی په «دکن حیدر آباد» کښی
...له چی به مصر کی د«احمد عرابی» دانقلاب
...دهند حکومت دی «کلکتی» ته بوته او هلته تر
...و چی «احمد عرابی »[1] انقلابی خاتمه پیدا کړه

...د کی دسید جمال الدین جهاد
... په دهریانو باندی دده رد

...فغانی دا ځل په هند کی دری کاله تیر کړل او ...ی بی فائدی تیره نه کړه بلکه ده په دغه موده ...«دکن حیدر آباد» کی ؤخپله مشهوررساله چی ... هریین » یادیږی تالیف کړه دا هغه رساله ده ...ګرد «محمد عبده » د دری ژبی څخه په عربی ... ترجمه کی دشیخ محمد عبده سره دسید جمال ...م «ابو تراب» مرسته وکړه.

...لو سبب ځنګه چی سید جمال الدین افغانی ...له کی یا ده کړی ده دا ؤ : انګلیسانو غوښتل ...دهند له مسلمانانو څخه هندی قومی او ملی ...، کړی او داسلامی ثقافت او مدنیت دمفکورو ... ددی دپاره چی انګلیسان په هند کی خپل

---

[1] ...ال الدین افغانی دشاګردانو څخه عسکری قومندان ؤ دی ...ه مقابل کښی پاڅیده او په ده باندی دسید جمال الدین افغانی ...ی ولس دحقوقو دمطالبی او په دغه لیاره کی دوی دآماده ... اچولی ؤ او مشقت راوستلو حرکت په کارواچوه مسلمانان

خپره شوی نو په دی اثر استاد«مولوی محمد
دفنونو په مدرسه کی استاد ؤ سید جمال الدین
ری کال دمحرم دمیاشتی په ۲۹ چی د۱۸۸۰
یاشتی ۲۲ سره ئی سمون راته یولیک واستوه
مطلب ؤ وروسته دالقابو څخه لیکی: په دی
منطقو څخه زمونږ غوږو ته د«نیچر،
ی دا آواز د غربی او شمالی ممالکو د اوده
(سند) د(دکن حیدر آباد) او له هری خوا څخه
ی هیڅ کلی او قریه له دی څخه پاتی نه ده چی
ان په دی لقب ملقبوی، د دوی شما ر روځ په
اص ډول په مسلمانانو کی ئی زیات نفوذ کړی
څخه چی می ورسره کتلی دی ددی طائفی په
ی دنیچر په حقیقت څه دی؟ په کوم وخت کی
، آیا دا طائفه په مونږ کی دخپل نوی مسلک
تقویه او انکشاف غواړی او بل کوم مقصد نه
ر مطالب لری؟ آیا ددوی لیاره په قطعی ډول
الفه ده؟ او که نه بلکل ددین سره تعارض او
ت په عالم او د انسانیت په اجتماعی ټولنه کی
اثارو او تاثیرات نسبت د مطلق دین د اثار او
که دغه لیاره له په خوا څخه ریښه لری؟ ولی
کی نه وه؟ او ولی بلونکی ئی اوس پیدا شول؟
ری نو څه غایه او مطلب لری؟ په دی باندی
ری؟ څنگه چی دهر چا څخه می چی پوښتنه
واب ئی رانه کړه نود تاس عالی جناب څخه
صیل د «نیچریه » او د «نیچریانو » حقیقت
شرح او تفصیل چی شک او تردد لری کړی
پری وکړی شی.والسلام.

چی ددی مطلب تر سره کیدو دپاره ئی په هند کی اول دمسیحی دین تبلیغ کولو او مسیحی علماؤ کوم چی دانگلیسانو نو کران ؤ په هند کی داسلام په ضد رسالی خپری کړی خو دغه حرکت کامیابه نشو او ورځخه دانکلیسانو مطلب لاس ته رانغی نو داستعمار لاسونو په مسلمانانو باندی دتکلیف له دی فعالیت څخه وروسته انگلیسانو د ډیرو باریکو او دقیقو لیارو څخه خپل مطلب ته درسیدلو کار پیل کړه هغه دا چی دنوی علم په جامه کی ئی دالحادی افکارو خپرول شروع کړل.

سید جمال الدین افغانی «عروة الوثقی»په مجله کی لیکی چی ددی نظر او مذهب لوی مشر او رهبر دهند کسانو څخه ؤ چی ده دمادی خسیسی گټی دلاس ته راوړو دپاره دانگلیسانو اهداف تر سره کول ده خپل ځان دانگلیسانو دخدمت دپاره وړاندی کړه او په اول کی ئی یو کتاب ولیکه په دی کتاب دی په دی لاندی مطلب دلائل داوړی ؤ تورات او انجیل نه دی تحریف شوی (یعنی اوس هم بی له تحریف او تغیره په لاس راځی) خو لږه موده لیانه وه تیره شوی چی دی په دی پوه شو چی دغه شانی خپرونی دده با دارانو ته کومه گټه په لاس نه راوړی او نه داسلام په ضد کاری ولیدی شی ځکه دغه شانی حرکتونه خو له ده څخه مخکی مستشرقینو (مسیحی علماء)کړی ئی لاس ته نه وه راغلی همداشانی د(سید احمد خان بهادر)مسیحی دین ته تابع کیدل هم کوم خطر نه ؤ؛ ځکه چی دی پوهیده چی په دغه کار کی دهند دمسلمانانوو څخه هیڅوک دده پیروی نه کوی نو ځکه ده پیل وکړه چی د نوی فلسفی مبادی به ئی خپرول او دالحاد او طبیعی مذهب لیار ښوونه به ئی کوله او مسلمان به ئی دغی لیاری ته بلل لکه چی ځینی په و نوم مسلمانان هم داسلام ددین دوا جباتو څخه دخلاصون او د شهوانی هڅودپوره کیدو له امله دده پیروی او متابعت وکړه او انگلیسانو ته دابنکاره شوه چی ملگری کوی شی چی مسلمانانو دتفرقی او اختلاف په لیاره کی بریالی شی نو د ده تقدیر ئی وکړه او دده سره ئی دهغی مدرسی دډ انستلو په کار کی مرسته وکړه

ی پیداکړی.

یل دپاره غواړم چی یوه وړه رساله ولیکم هیله
ملګری طبیعی او غریزی عقل دپاره مقبوله او
هینتو نو خاوندان ورڅخه عبرت واخلی.

افغانی په خپل دی رسالی کید دخطبی او
په لاندی ډول لیکلی دی: موثوقو او باوری
ی چی دمسیح دمیلاد څخه دری څلور قرنه
دوه ډلو ویشل شوی ؤ[1] یوه ډله په دی وه چی
مجرد، دمحسوساتو د لوازمو څخه جدا او
و لواحقو څخه پاک ذات شته دی.

ی وه چی دمادی او مجردو موجوداتو سلسله
نهاء پیداکوی چی هغه دټولو خوا ؤ څخه یو
تالیف او ترکیب څخه بری او عقل پده ده کی د
ی، دده وجود دده دحقیقیت سره عین او حقیقت

ه مبدأ، حقیقی موجود او دمجردو او مادی ټولو
ه مادی اومودی څخه پیداکونکی)دی.

(یعنی الله پاک ته تابع کسانو) په ډله مشهوره
«فیثا غورث »، «سقراط »،(افلاطون)،
دپیروانو څخه نور ډیر کسان دی.

خه بله ډله دمادیاتو او مادی څخه پرته بل څه
ه دی او وائی:وجود صفت دپنځو حواسو په

الدین افغانی ځواب په دهریانو باندی دردمهم دلائل لری نوځکه غواړم چی په دغه مناسبت دده درسالی څه نصوص دلوستونکو دپاره وړاندی کړم ترڅو دده دعلم او فهم په اندازی او درجی پوه او دافکارو څخه ئی استفاده وکړو، نو دا دی دلیک ځواب:

«نیچر » دطبیعت نوم دی، دنیچر لیاره همدا د دهریانو لیاره ده کوم چی دمسیح دمیلاد څخه دری او یا څلور قرن مخکی په یونان کی پیدا شوی وه. ددی لیاری دخاوندانو مقصد دا دیانو محوه کول او دعامو خلکو ترمنځه په اموالو، اجناسو او داستفادی په شیانوکی دټولو په مابین کی دګډو استفاده کولو په حقله داشتراکیت او اباحت د اساسونو وضع کول ؤ، دوی ددی مقصد دترسره کولو دپاره ډیری بانی پیداکړی، خپل مطلب ته درسیدو دپاره ئی ډیر کوښښونه وکړل. ددی دپاره ئی ځان په مختلفو رنګونو متلون کړه، په مختلفو مواردو او ځایونو کی ئی دتقلب څخه کار واخسته، څومره ئی چی دلاسه وشول دخلکو دا خلاقو دفاسدولو په لیاره کی ئی صرفه ونه کړه اودخلکو دکارونو دورانولو دپاره ئی فعالیت وکړه. څومره چی په دغه لیاره کی چاددوی دمقاصدو دمعلومولو دپاره کارکړی دی دا ورته ښکاره شوی ده چی دوی دخپلو مقدماتو او دلائلو دلیاری یوازی دمدنیت فاسد یدل او خرابیدل غواړی او اراده لری چی دانسانیت اجتماعی ټولنی موجودیت تباه کړی ځکه دین هردین چی وی داجتماعی نظام دارتباط لړی ده اوبی له دین څخه په قطعی ډول دتمدن اساس محکمیدلی نه نشی. ددی طائفی دلیارښونو او تعلیماتو مبدأ د ادیانو محوه کول او ددینی اعتقاد له منځه وړل دی.

خو دا چی سره له دی چی ددی نظریی او مسلک له پیدایښت څخه اوږده موده تیره شوه خو بیاهم وده ئی ونه کړه او پیروان ئی لږ دی ددی اصلی سبب او علت دادی چی دانسانیت دمینی او محبت نظام او قانون کوم چی الهی سترحکمت څخه راوتی دی، ددی منحرفی لیاری په ضعیفو اصولو او فاسد قانون باندی غالب دی او الهی همدا

---

[1] ((محمد غلاب”» له لومړی ټوک ((الفلسفة
ړی چی اکثر دغو متألهینو حکماؤ دمسیح دمیلاد
او م قرنو کی ژوند کولو په دی حساب دسید جمال

منځ ته راغلی دی.

ری چی دځمکی کره او دآسمانونو اجرام او
قدیم اوازلی ډول همداسی موجودیت لری اوتل
وائی: دنباتاتو او حیواناتو سلسلی ابتدا او اول
تقد او باور لری چی په هرتخم کی پټ یونبات
کی تخم پټ شته دی، په همدا ډول دنبات او
ی روانه ده اوپه هراصل کی بل اصل په

غانی د دی ډلی په ردکی داسی وائی:
ان په دی نه پوهیږی چی ددوی دعقیدی په
متناهی او معین مقدار کی غیر متناهی مقدار
ره محاله ده (یعنی که چیری په غیر متناهی
یری متناهی دانو او نباتاتو خیال وساتل شی په
وه وړوکی محدود ځیر کی زښت ډیر ځیزونه
نشی راتللی ځان شی مثلا په یوه ګلاس کی
و نظریه حال داچی داسی نظریه خو په واضح
ی نظریی پیروان هم په خپل مادی تحلیل کی

دحیواناتو او نباتاتو سلسلی د نوعی په لحاظ
لری او د اسمانونو او ستورو اجسام، اجرام او
ی یعنی ازلی او له پخوا څخه په همدا ډول
اناتو جزئی او شخصی نطفی او مبدی او د
ی معین تخم ته قدیم نه وائی (یعنی حادث او
وائی: هره نطفه او تخم لکه دیوه قالب په
له نطفه او بل تخم پیدا کیږی.
غانی ددوی په ردکی داسی وایی:
دی پوه او دا نه وینی چی په خلقت او وجود

داطائفه په مادیونو شهرت لری.

کله چی دمادیونو څخه پوښتنه وشوه چی دموادو په صورو او خواصو کی داختلاف منشا او د دوی په آثارو کی دتنوع اصلی سبب څه دی؟

دا وخت د دوی متقدمینو او پخوانیو حکماؤ دتنوع او اختلاف سبب او منشاء دموادو طبیعت وګڼه. په فرانسوی ژبه کی د طبیعت نوم "«ناتور"» او په انګلیسی ژبه کی «نیچر» دی همدا اوجه ده چی په عربو کی دا طائفه په طبعینو او په فرانسه کی په «نتورالیست »او «ماتریالیست »یادیږی (اول دطبیعت په حساب ورته «نتورالیست » اودوم دمادیت په حساب ورته «ماتریالیست » وائی). دوی ټول د مادی په اصالت باندی اعتماد او اعتقاد لری خو دستورو په تکوین، دحیواناتو په تصویر او د نباتاتو په پیدایښت کی سره مختلف شوی دی.

۱-ددوی یوه ډله وائی: لکه څنګه چی کتل کیږی دپورته او ښکته کائناتو وجود او دتولیداتو پیدایښت اتفاقی او تصادفی دی او دتصادف په اثر ددغو موجوداتو وجود او پیدایښت منځ ته راغلی دی او بی له تصادفه بل کوم علت، سبب او منشاء نه لری.

سید جمال الدین افغانی په دغی ډلی باندی ردکوی وائی: ددوی ناپوهی دوی په دی واداره کړی دی چی ترجیح بلا مرجح روا وګڼی او حال داچی داخو عقل په ښکاره ډول محاله ګڼی او نه ئی منی (یعنی تصادف څنګه د یو شی وجود ته په بل وجود او یو صورت او رنګ ته په بل صورت او رنګ بی مرجع او سببه ترجیح ورکولی شی حال دا چه عقل اومنطق بی سببه داسی ترجیحات محال ګڼی او منلی ئی نشی).

ددی وینا او عقیدی مشر «دیمقراطیس » نومیږی دی عقیده لری چی ځمکنی او آسمانی ټول مخلوقات دوړو او سختو اجزاؤ او ذراتو څخه جوړ شوی دی، دا اجزاءاو ذرات طبیعی حرکت لری

ی علت دی کوم دلیل او برهان نه لری.
الوجی » (دځمکی دطبقاتو دمعلومولو) علم
دوی دعقیدی باطلیدل کشف کړل نو دمادینو
دعقیدی څخه دحدوث په خواو ګرځیدل او
دوه بحثو کی سره مختلف شول:
دحیوانی او نباتی مبادیو بحث دی په دی بحث
ه ډله وایی: ټول اساسی مبادی په ټولو مختلفو
پیدا شول چی دځمکی التهاباتو په تناقص او
روسته دغه مبدئی تکوین ددغی خاصی مودی
کړه (یعنی اصلی مبدئی تکوین او پیدایښت هغه
مکی لړزیدلودنقصان په خوا هڅه درلودله او
ونو مبدئی پیدایښت خلاص او دفرعی پیدایښت

اشیا ؤ اصلی مبادی تل حتی تر ننی ورځی
هغه مناطقو کی چی دخط استوی په برید پرتی
چی حرارت شدت پیدا کوی دپیدایښت په حالت
لی دنباتی او حیوانی مبادیو دحیات او ژوند
مولو په برخه کی عاجز او حیران شوی دی
دوی ته ثابته شوه چی ژوند دمبادیو په اجزاؤ
ی پیوند وی اوموجودیت ئی ساتی او دژوند
چی مړه اجزاء په غذا اوتغذیی سره ژوندی
و حیات کمزوری شی داجزاؤ تجاذب، تماسک
ځو چی دانحلال مرتبی ته ورسیږی چی دی

ه عقیده لری چی د اشیاؤ د پیدایښت اصلی
غه وخت ؤ کوم وخت چی ځمکه د لمر د کری

۴-د مادیونو یوه ډله په خپل بحث کی د ابهام په خوا تمایل لری یعنی د دوی وینا پیچلی غوندی ښکاری دوی وائی: دحیواناتو او نباتاتو په انواعو باندی د ډیری زمانی په تیریدو کی تقلب راغلی دی او د ډیری زمانی او دهرونو په مرور او عبور کی ئی په مختلفو صورتونو باندی تحول او تطور پیداکړی دی حتی چی اوس ئی مونږ په دغه موجوده هیأت او صورت وینو.

داعقیده د هر چا څخه اول د «ابیقور »[2] عقیده ده اودی د «دیوجینس الکلبی"» د پیروانو څخه دی. دی عقیده لری چی انسان یو وخت دخنزیر په شانی بشره او صورت ئی په ګڼو ویښتو پټه وه او بیا وروسته په مستمر او مداوم ډول دیو صورت څخه په بل صورت واوښته ترڅو چی په تدریجی ډول دی موجود ښایسته صورت او بهتر خلقت ته ورسیده.

---

[1]. **دسید جمال الدین افغانی ددغه رد په مقابل کی ویل کیدی شی چی نقصان په بعضو او کمال په بعضو نوروکی دنفس نطفی اوتخم له پلوه چی دقالب په شانی دخپل غوندی شیان پیداکوی نه دی بلکه دغه کمال اونقصان دخارجی شرایطو او عواملو په اساس هم کیدی شی نو بهتره په ردکی داده چی ووایو:په نطفی اوتخم کی دپیدایښ استعداد له کومه پیداشوی دی؟ او نطفه او تخم چاپیداکړه؟ دا وخت دانه شی ویل کیدلی چی دیوی خاصی نطفی او تخم علة دی په خپله همدا خاصه، نطفه او تخم شی ځکه چی شی دخپل ځان دپیدایښت د پاره علت او سبب نشی کیدلی او که نه خپله شی به په خپل ځان مقدم او له خپل ځانه به مؤخرشی نو مجبوره یو چی خارجی علت ومنو او په خارجی علتو کی د دور او تسلسل دبطلان ددلائلو څخه ثابتیږی چی باید ومنل شی چی واجب الوجود ذات او په ټولو کمالیه صفاتو موصوف او له ټولو عیوبو څخه منزه آخری مبدأ الله پاک شته دی او له مادی او دمادیاتو څخه آخوا په یوه لوی الهی موجودیت او کامل قدرت باندی اعتراف وکړو.**

ورت او حاجت په حکم او د خارجي عواملو
ی صورت پیدا کوی.
قیدی مشر «داروین » دی او داروین یو کتاب
لب ئی دادی «انسان په اصل کی شادی ؤ...
ادی په صورت کی تهذیب او تنقیح پیدا شوه
د «اوران اوتان»څخه (یعنی دشادی ممتازی
ران اوتان یادیږی دانسانیت په خوا متوسطی
ه او له دی څخه وروسته په تدریجی ډول
ی صورت دانسان اولی ابتدائی مرتبی ته ځان
«یمیم » او نورو «زنوجو »صنف او قواره
څخه پورته او دزنجیانو د افق څخه جګ او
وه او ورڅخه «قوقازی »انسان جوړشو.

غانی وائی: عقیدی او نظریی په پیروانو داسی
، عقیدی په اساس امکان لری چی دزمانی په
ه اوښتنه او راوښتنه کی به د ورګی څخه فیل
، بدل شی.

افغانی وایی: که د «داروین » څخه پوښتنه
علت څدی چی پخوا زمانی څخه چی تاریخ ئی
معلومیدلی چی دهند په ځنګلو کی ولاړی ونی
شوی نباتات او ګیاوی. ددی ټولو اصول او
، پیدا، ټوکیدلی او لوی شوی دی، څانګی او
کی غزونه کوی او ریښی یی دیوډول اوبو
، سره ددی ټول مابه الاشتراکه په مادی لحاظ
د دوی وده د پاڼو شکل، اوږدوالی او لنډوالی،
ن، میوه،خوند او بوی او عمرئی ولی یو تربله
م خارجي عامل او فاعل ددوی په مخالفت کی
د مکان، اوبو او د هوا یو والی په یو رنګ او

دوم بحث: په دی برخه کی ددوی اختلاف له دی ځایه شروع کیږی چی اساسا ټول مادیون وایی داشیا اصلی مبادی یوتربله دجدائی او انفصال د اخری مرتبی څخه دکمال اخری مبدی په خوا دپورته کیدو هڅه وکړه او په دغه کوښښ کی دخداج (نقصان) حالت څخه دی موجوده بهترو صورتونو، محکمو فوارو او کاملو جوړیدو حالت ته ورسیدل خوله دغه اتفاق څخه وروسته ددوی یوه ډله وائی: دموجوداتو هری نوعی دپاره خاصه مبدأ شته اوهره نطفه یو داسی طبیعت لری چی دهغی په وسیله دژوند په مختلفو مرحلو کی خپل مناسب حرکت په خوا تمایل کوی او په دغه فعالیت کی خپل ځان ته دژوند ملائم اجزاء جلبوی ترڅودتغذی په واسطی ددغو اجزاؤ څخه خپل مناسب جز جوړ او دخپلی نوعی په شکل ئی ښکاره کړی.

سید جمال الدین افغانی ددوی په رد کی داسی لیکی: دوی له دی څخه خبرنه دی چی کیمیاوی تحلیلاتو دا ثابته کړی ده چی مثلا دانسان، غوه ئی، خره او دنورو حیواناتو په اصلی نطفو کی دژوند تفاوت نشته او ددی نطفو په وړو بڅرکوکی یو تربله تماثل او ورته والی ښکاره شوی دی نو سره له دی چی دغه تماثل او ورته والی شته دی په څه دجرا ثیمو او نطفو ترمنځه په طبائعو کی اختلاف پیدا شو؟ (یعنی هر حیوانی طبیعت سره ددی چی دبل حیوانی طبیعت سره ګډ او مشترک مبادی لری په څه خاص هڅی او تمایلونه پیداکړی دی یعنی باید دخاصو تمایلو نونسبت اصلی ګډ طبیعت بلکه دطبیعت په نامه مبادیو ته ونشی بلکه دغه نسبت داخلی او بیرونی داسی عواملوته په کاردی چی اخر عامل ئی دمادی څخه آخوا په الله پاک باندی انتها پیداکړی).

دمادیو نو بله ډله داسی وائی: دټولو انواعو اصلی مبادی او نطفی او په خاص ډول دحیواناتو نطفی په اصل ذات او جوهر کی یو تر بله متماثلی او په حقیقت کی متساوی دی او د انواعو ترمنځه جوهری تخلف او ذاتی انفصال او بیلتون نشته دی نو په دی اساس

ی او معنوی کمالاتو په خوا پوه لیاربنوونکی اره شک نشته چی بی له دی څخه بله چاره نه په شانی په خپلو وزروکی سرپټ کړی او ل توان او قدرت دلاسه ورکړی هو: دتل دپاره ه مخامخ دی.

ته سید جمال الدین افغانی په لاندی ډول لیکلی څخه داخبره هم ده چی دی وایی: یو څه خلک ، به یی پریکولی څنګه چی دوی خپلو دغو ورکړه آخرداسی وخت راغی چی سپی به ئی

افغانی په دی وینا باندی درد په ډول داسی څنګه چی لکی ته ضرورت او حاجت پاتی ی ښنی څخه لاس واخسته.

فغانی وائی: دی مسکین نه دی اوریدلی اویانه عبرانین او عرب په زرګونو کلو دسنتولو ځوک داسی نه دی پیداشوی چی سنت ئی نه عجازه «مختون» نه دی .زیږدلی. کله چی د ، ته د خپلو اسلافو دتمسک فساد ښکاره شونو ده او نوی لیاره ئی پیداکړه.

ن نه لری چی ماده په داسی حال کی چی خالی ده دداسی محکم نظام، بدیعی قواری، رتونو او داسی نورو اوصافو او ممیزیاتو د نکی شی کوم چی اثرئی ښکاره او رازئی پټ ښکتنیو موجوداتو کی د تنظیم علت، دمختلفو اشکالو، تطوراتو او دهغه ځیرونو دپاره چی رباندی راځی اندازه کوونکی اوسبب ئی ددی ه ترکیب لری: (متیر)ماده، (فورس) قوت،

سید جمال الدین افغانی لیکی: ددی رد په مقابل کی دځواب ویلو توان نه لری او بیا د رد په سلسله کی داسی وائی:که دی ډلی څخه پوښتنه وشی چی څه سبب او عامل دی چی دغه د «اورال» دبحیری ماهیان او د «کسپین» دبحر ماهی سره ددی چی په خوراک او څکلو کی شریک دی او په یوه ساحه او میدان کی مسابقه لری خوددوی ترمنځه نوعی اختلاف او په رنګونو، قواروا واعمالو کی ئی زیات تباین او تفاوت لیدل کیږی نو ددی تباین، اختلاف او تفاوت سبب او عامل څه دی؟ سید جمال الدین افغانی وائی د دی رد په مقابل کی هیڅ کوم ځواب نشی پیداکولی.

سید جمال الدین افغانی وائی: همدا شانی که دوی ته وویل شی چی دغه په وجود صورت قوت او خواصو کی مختلف حیوانات خوپه یوه منطقه کی ژوند کوی او په نورومنطقو کی ئی ژوند نه تامین کیږی او دا په خلقت او پیدایښت کی متباین حشرات او ځناور کوم چی په ترکیب او ساخت کی سره لری دی دوی ټول په یوه ساحه کی پیدا شوی دی او دلیری لیارو دقطع کیدو توان او قدرت نه لری چی بلی داسی خاوری ته ځان ورسوی چی ددی خاوری څخه په طبیعت کی مخالفت ولری ښه نو ددوی ترمنځه د اختلاف سبب او عامل څه دی؟په ځواب کی بی له خجالته نور څه نشی پیدا کولی بلکه که دوی ته وویل شی چی دغه جراثیم، مبادی او نطفی چا دنقصان په خوا سوق کړی دی؟کوم لیاربنوونکی دوی ته لیاربنوونه وکړه چی خپل ظاهری او باطنی جوارح او غړی پوره دحکمت په متاقضی ئی په ځای کی کیږدی، په هره یوه کی دهغه په موافق نوی قوت او طاقت پیدا او په هرغړی کی دهغه دتوان او قوت دیته متوجه کړی چی خپله وظیفه اداء اوحیاتی کار ترسره کړی.

ددی سر او راز د معلومولو څخه حکماء عاجز شوی دی او د «فسیولوژی» په بل عبارت «فزیولوجیا » عالمان (دا عضاؤ عالمان ددغو حشراتو دیوره منافعو او دګټو د اندازی د تخمین په لیاره کی

ونکو مرغانو په هګی کی وی له کومی خوا په
، یو داسی مرغه جوړه وی چې هغه غوښی
موکه او منګوله ولری چې د هغو په وسیله په
، اوبل حیوان دخپل ضرورت دپاره وربا‌ندی
وراک دپاره وشکوی؟ دا مادی اجزا څنګه پوه
په رحم کی وی چې له دوی څخه به کوکری
، حتی چې دشعور مرتبی ته به رسیږی او بیا
، په یوه وخت کی به ډیر کوکریان ځیږوی او
باره او ددوی دضرورت په تناسب ډیر تیونه
شتت او تیت مادی اجزاء په دی پوه شول چې
مغزو، هډوکو او نورو اعضاؤ او غړو ته

فغانی وائی: که داطائفه زما دپوښتنی او رد په
، خپلو افکارو کی بند پاتی شی او دحیرانتیاپه
، چې سر ور څخه جګ نه کړی او هیڅ ځواب
، دجهل شیطان ئی ولمځوی او د بی فکری په
«ددیمقراطیسیه» هرجزء دا جزاؤ څخه په ټولو
وا اویا وروسته پیدا کیږی همدارنګه په ټولو
ؤ چې په جهان کی شته دی علم لری او دا هر
کائناتو د مبادیو او تنظیم پوره مراعات وکړی
ه چې لازمه ده دبل مادی جزء سره دیوځای
په عام او خاص ډول دمخلوقاتو په تنظیم کی
، ډول جهان په یوه غوره نظام ولاړ دی.
فغانی وائی که د دوی وړوند احساس ددی وینا
ړی نود دوی په ردکی داسی وایم:
، باید «دیمقراطیسی» هرجز غیر متناهی ابعاد

نوعی د ساتنی د لوازمو لحاظ ساتی او دی مادی ته هغه اعضاء او آلات ورکوی چې شخصی او نوعی وظایف وربا‌ندی اداء کړی په داسی حال کی چې دا لازمه ؤ، دځایونو او دکلنی فصلو د ایجاباتو مراعات هم کوی.

دا نظر ددی ډلی ادعا طلبی عقیدی دپاره بهترینه هغه حیله ده چې موندلی ئی ده او دا وروسته له دی چې دوی په زرو سوریو ننوتل اود ذرو، سمڅو څخه ووتل خوبیا هم د دوی دانظر د دوی د نورو اوهامو څخه عقل ته ښه نژدی نه دی او نه ددوی د نورو کوښښو سره سرخوری ځکه چې دوی دنورو متأخرینو په شانی عقیده لری چې اجسام د (دیمقراطیسیه) وړو وړو اجزاؤ څخه مرکب دی همدا شانی ددوی نوی نظر د اجسامو په ترکیب کی د دوی دهغه نظر سره سمون خوری چې د تکوینی نظام د علت په حقله ئی تراشی ځکه که ماده چیری شعور ولری دا به لازمه شی چه دهر «دیمقراطیسی» جز دپاره خاص شعور پیداشی او په همدا ډول باید هرجز یو خاص داسی قوت ولری چې په هغی د نورو اجزاؤ څخه انفصال او امتیاز پیداکړی ځکه چې دامنل شوی ده چې یو معین، واحد او مشخص عرض نشی کولی چې په دوه محلو او ځایو باندی قیام پیداکړی نو یو علم او یو صفت نشی کیدلی چې په دوه اجزاؤ او یا ډیرو اجزاؤ قیام پیداکړی.

سید جمال الدین افغانی وائی: له دی څخه وروسته زه ددوی څخه دا پوښتنه کوم: داڅنګه دمادی هرجزء سره ددی چې یو تر بله انفصال او جدائی لری دنورو اجزاؤ په مقاصدو او مطالبو پوه شولو؟او په کوم آلت او وسیلی هریو ددوی څخه نور په خپل مطلب او په خپلی ارادی پوه کړل؟کوم پارلمان (دشوری مجلس) اوسنا (دمشرانو مجلس) ددی جهان دعالی ترکیب او بدیع تالیف لرونکی کائناتو دنوی پیداښت په برخه کی دمشوری کولو غونډه کړی وه؟ له

عقیده لری چی اقدس او صانع ذات موجود ندی
اویاد الهینو په نزد په طبعینو، مادیونو او
ری او که دی خوښه وی ورته
میین»او«ماتیرالیسمیین» ووایه.[1]
ین » سلجوقی هغه وخت چی په مصر کی
جمال الدین افغانی د «الرد علی الدهریین »
ی ورباندی ئی علمی مقدمه[2] لیکلی بیا نشر او
قدمه کی په لاندی ډول ددهریانو لس ډلی یادی

ضت او پرمختګ غوښتونکی).

نیستان).

«جان جاک روسو»پیروان.
ولت کښی منحرفه حکام.
ی خپلی مظاهری فایدی او لذت دپاره چی
ی).

، خائنان، دسیسه کاران، رشوت خواره او

حث څخه ثابتیږی چی سید جمال الدین افغانی
خپل وخت دقیق عالم ؤ او داستدلال او منطق
هب او عقیده باطله کړی ده او داهم معلومیږی
دده عقیده دمقلدینو دتوحید دعقیدی په شانی نه

الدهریین » (۳۴-۴۹)صفحو څخه خیرونکی

بیان او توضیح: مخکی وویل شول چی دغه هرمادی جز به درک او علم لری حال داچی علم ددوی په نزد دیته وائی چی دمعلوم صورتونه په عالم کی رسم شی نو به دهر علمی صورت درسمیدو دپاره په دی مادی جز کی ځای پیداکول ضروری وی خو څنګه چی دوی علمی صورتونه غیر متناهی ګڼي دالازمیږی چی په یوه مادی وړوکی جز او زره کی چی نهایت متناهی دی غیر متناهی ابعاد دغیر متناهی صورتونو دپاره پیداشی او دا په واضح ډول عقل نه منی.

دوهم: که دا «دیمقراطیسی»مادی اجزاء په درک اوعلم کی دومره لوړه مرتبه ولری او دمجرد علم په شانی پوره قوت او طاقت هم ولری ځکه چی دوی دی اجزاؤ ته په زیات قوت او قدرت قائل دی نو آیا ولی کائنات په خپله نشی کولی چی ځان دکمال اخری مرتبی ته ورسوی؟ آیا ولی دوی په خپل قدرت او طاقت چی لری ئی آلام او مصایب په قطعی ډول له ځانه نه لری کوی چی بیا دتحمل او خلاصیدو دپاره هیڅ حاجت پاتی نشی؟ په څه دانسان علم او ادراک او د نورو حیواناتو ادراک او یاشعور چی ددوی په ګمان همدا د مادی اجزاؤ علم او ادراک دی نشی کولی چی دخپل ځان په متعلق پوره معلومات ولری او داتوان نه لری چی خپل ژوند وساتی؟ له دی څخه عجیبه لیا داده چی دمایونو متاخرین وروسته له دی چی دخپل مذهب دتائید دپاره ئی دتولو خرافاتو سره مصافحه او روغ اوبړو کړه بیاهم دوی په ځینی موادو کی بی له حیرانتیا بله چاره پیدانه کړه او داتوان ئی ونه مونده چی دخپلو فاسدو اصولو په کوم اصل باندی ئی تطبیق کړی نه دطبیعت په اصل اونه دشعور په اصل او داهغه وخت ؤ چی دوی دوه شیان په خواصو کی مختلف ولیدل حال داچی په تحلیل کښی ددواړو عناصر متماثل ښکاره کیدل نو څو مره چی دوی خپل اباطیل وړاندی کړل بی له دی څخه ئی بله چاره ونه لیدله چی رجماً بالغیب په «دیمقراطیسیه » مادی اجزاؤ باندی داسی فیصله صادره کړی چی دا اجزاء دمختلفو اشکالو خاوندان دی او داشکالو او او ضاعو

مال دپوره والی دپاره راغلی دی، داسی کمال
خه پورته، زړه پوری او پراخه مرتبی ته
کور څخه چې ډيری ستونځی لری، داسی کور
رودونو په کور یاد شی یو ارت کور او
ه انتقال کړی، داسی ښه کور چې له دردونو
نیک مرغی ئی پایان او انتها ونلری. یو پوه
دغودری عقائدو مهم آثار او دښه مدنیت د پاره
اع په برخه کړی دی، ددی عقایدو په وسیله د
شوی دی په دی هری عقیدی دبشری نوعی
او خپل پیروان دیته متوجه کوی چې یو تربله
د وکړی.

چې خپل پیروان مصمم کړی چې دنفسی او
ی لوړو درجوته ځان ورسوی.

سته سید جمال الدین افغانی په پوره تفصیل
زم اوخواص بیان کړی دی چې دقت په هغو
رغی وسیله کیدی شی.

،

دپیدایښت څخه په خلکو کی دری خصلتونه
ری دی او دینی صبغه لری.

عال او خجالت دی چې دبد کارونو د ملا متیدو
کی پیداکیږی، دا خجالت او انفعال سړی په
چې ولی دداسی کارونو مرتکب ګرځیدلی چې
سید جمال الدین افغانی دحیاد صفت اهمیت
کړی دی.حقیقت دادی چې دبدو کارونو دکولو
ان دښه شخصیت په جوړولو کی پوره خدمت
معلومول هسی آسانه کارنه دی او همداشانی

سید جمال الدین افغانی په اسلام کی دتوحید عقیده په حقیقی او واقعی ډول پیژندله او ده داسلام دین او نورادیان، مذهب او مسلکو نه ښه دقیق مطالعه کړی او لوستی ؤ.

حقیقت دادی چې سید جمال الدین افغانی دهغه وخت متداوله علوم لوستی، دعصری علومو کتابونه ئی زیات مطالعه کړی ؤ جهانی تجربه ورته پوره حاصله وه، طبیعی ذکاوت ئی ډیر قوی ؤ دښو لوړو اخلاقو او انسانی بهترو سجایاؤ خاوند او ښه پیاوړی لیکوال، مؤلف او مؤثر خطیب هم ؤ.

«هغه عقائد او خصلتونه چې دین دهغو افاده او لیاربښونه کړی ده په دی حقله سید جمال الدین افغانی په خپله رساله «الرد علی الدهریین » کی په لاندی ډول لیکی: دین دبشر دعقلونو او ذهینتونو دپاره دری عقیدوی مبادی ګڼلی دی او دری خصلتونه ئی دبشر په زړه او فکر کی امانت ایښیدی.

هریو ددی مبادیو او خصلتونو څخه د ولسونو د وجود قوام، مبدأ او رکن دی، داجتماعی تشکل د آبادی ستن ده او داجتماعی مدنیت دانکشاف له امله محکم اساس اوبنیاد دی په دی هریوه کی دتحریک دومره پوره استعداد شته دی چې دقامونو، قبائل او ولسونه دکمال اخرو مرتبوته رسوی او دسعادت اخری درجی ته ئی پورته کوی. په دی هریوه کی دساتنی قوی طاقت پروت دی چې په هغی خلک دشرڅخه لری کوی دفساد نه ئی بچوی او دهغو ناوړه عادتونو څخه ئی ګوښی ساتی کوم چې دتباهی او تفرقی موجب ګرځی.

اوله عقیده: باور په دی چې انسان دځمکی ملک او پرښته دی او په ټولو مخلوقاتو کی اشرف اومکرم مخلوق ښه استعداد، مقام او منزلت لری.

دوهمه عقیده: د هردین تابع او پیرو په دی یقین او باور لری چې ددغه دین امت او پیروان ټولو امتونو او پیروا نو څخه بهتری لری او مخالف ئی په ضلالت او باطله بانډی روان دی

ابر کړیدل عاملانه او عاقلانه کار دی.
فغانی په اخر کی داسی لیکی: مادیون او دغه
ر کسان هروخت هرچیری اوپه هررنګ چی
ړی دی اوتل هڅه لری چی ددغه قصر او
ېم چی په مسدس ډول شپږ رنګه ښکاری له

دا تعمیر دانسانیت دسعادت تعمیر او قصر دی
ولاړ دی، دری ئی عقائد اودری یی خصلتونه

محصول غواړی چی ددغه جړ او شانداره
لړځیدو راولی، دابیچاره انسان دبدبختی سره
ت دمدنیت له تخت اومرتبی څخه ئی دحیوانی
رتبی ته ورسوی.[1]
نی اوددوی هغه مقاصد او مفاسد کوم چی
ه تاوان ورسوی » سید جمال الدین افغانی په
ی الدهریین »کښی دمایونو هغه مفاسد چی
ر ئی پیدا کړی دی او ددوی په دی حقله
دی لاندی ډول یادوی: مادیون دولسونو او
ی جریان کی په مختلفو رنګونو او نومونو
دوی ځانونه دحکماؤ په نامه یادوی او خپلو
ورکوی، کله بیا دوی داسی ښکاره کوی چی
اوزدفع او رفع کوی.
ون خپل ځانانونه دصحنی په مخ داسی ښکاره
اشیا ؤ اسرار پیژنی، حقائق او رموز کشفوی،
سیدلی دی او موجوداتو او موضوعاتو په دننه
باندی پوهیږی یو وخت دوی داسی ښکاره

کسان چی په ښو کارونو کی دحیا په نامه متین او زړور اقدام نه کوی دوی ته باید حیا کاران ونه ویل شی بلکه دوی بی ایمانه او بی همته متر دد او بی غیر ته کسان دی.

دوهم خصلت:

«امانت » داثابته ده چی دانسانانو پایښت په معاملو، ورکړه او راکړه او یوتربله دګټو په تبادلو قائم او ولاړدی او دمعاملی او معاوضی سا او روح امانت دی نوکه ددوه معامله کونکو ترمنځه د امانت روحیه فاسده شی دمعاملو ټول روابط اوصلات باطل او فاسد یږی اختلاف پیدا، دژوند انتظام مختل او په سرعت انسان دفنا او تباهی سره مخامخوی.

سید جمال الدین افغانی له دی څخه وروسته امانت خصلت ته داجتماعاتو ضرورت په دی ډول توضیح کوی: حق او واقعیت دا څرګنده ثابته کړی ده چی امانت دانسان د بقا بنیاد، دحکومتونو د پاره قوی اساس، دامن او راحت ښیګڼو خپرونکی، دقدرت او عزت دابادی پورته کوونکی او دعدالت روح او جسد دی او دغه مطالب او مقاصد بی له امانته په لاس نه راځی.

دریم خصلت:

«صدق » سید جمال الدین افغانی صدق ته دضرورت په دلائلو زور اچولی دی او په پوره تفصیل ئی دصدق فواید بیان کړی دی.

حقیقت دادی چی صدق داعتماد اساس، په اجتماعی ښه ژوند کښی ورته حیاتی ضرورت شته دی، صلات او روابط تقویه کوی. شخصیتونه جوړوی او دمینی او محبت دپیداکیدو دپاره مهم شرط دی په دی اساس باید دصدق مواقع او موارد ښه تشخیص او دقیق وپیژندلی شی باید وویل شی چی صدق ښه دی خو بی مورده او موقع چی ضرر اوتاوان په کی وی رښتیا ویل ساده توب دی همداشانی که دربنتیا ویلو څخه دملی ښیګڼو او انسانی کرامت دښمن استفاده کوی هغه وخت جوټیا او سیاسی او دیپلوماتی حرکت ښه کار دی که رښتیا

کله دوی دابنیی چې دوی دفقیرانو دوستانو، دضعیفانو ساتونکی او دمسکینانو دخیر او فائدی غوښتونکی دی.

په انتهاء کې دمادیونو څخه ډیرو کسانو دپیغمبری دعواهم کړی ده اودوی دنورو دروغجنودنبوت ددعوی کوونکو څخه جدا په ځان ګړی نیرنګ ددغی باطلی مدعی دپاره فعالیت کړی دی. دمادیونو داټول کوښښونه چې هرچیرته ئې په هررنګ، نیرنګ او شکل تاوان رسولی دی، دولسونو دګټو دتندراو دقامونو او دټبرونو دآبادی تباه کوونکی دی. دوی ژوندی زړونه په خپلو خبرو مړه کوی، دوی دخپلو آراؤ په وسیلی دخلکو په ارواحوکی زهر پاشی او محکم نظام په خپلو ناوړه مساعیو ورانوی نوهرچاته چې دمادیونو ګرد شر او تپ رسیدلی دی دهغوی شدت او قوت مات شان اوشوکت ئی تباه، یوتربله تیت او متنفراو خپل ځان قوام او متانت ئی بایلوی دی.

سید جمال الدین افغانی په دغه سلسله کې وائی:

تاسو د «یونانیانو » «فارسیانو » «فرانسویانو » او(عثمانیانو) هغه حال او اوضاعو ته کوم چې په دوی کې د مادیونو او د هر یو نو د ښکاره کیدو او پیدا کیدو څخه مخکی او وروسته پیدا شوی د مطالعی او څیړنی لاندی ونیسی چې او له څومره مخ په وړاندی روان ؤ او بیا څنګه د نزول او بدبختی سره مواجه شول. سید جمال الدین د (حال الامة الاسلامیة) تر عنوان لاندی داسی لیکی:

«الامة الاسلامیة جاءتها الشریعة المحمدیة والدیانة السماویة فاشربت قلوبها بتلک العقا ئد الجلیلة،ومکنت فی نفوسها تلک الصفات الفاضلة،وشمل ذلک آحادهم، ورسخت بینهم تلک الاصول الستة بدرجة یقصر القلم دون التعبیر عنها، فکان من شأنهم أن بسطو سلطانهم علی رؤس الا مم من جبال الالب الی جدار الصین فی قرن واحد، و حثوا تراب المذلة علی رؤس الأکاسرة و القیاصرة مع انهم لم یکونوا الا شرذمة قلیلة العدة نذر العدد،ولم ینالوا هذه البسطة فی الملک والسطوة فی السلطان الا بما حازوا من العقائد الصحیحة و

... شيء رميه من الجرية ... يدل على النفوس
ذه الامة الشریفة من العزة و منعة والسلطان ».

اسلامی امت ته محمدی شریعت او سماوی
زړونه په دی جلیلو عقائد و باندی خړوبه
کی دا بهتر صفات محکم وګرځیدل، ددوی
شول، دا اشپږ اصول (چې مخکی یادشول)
محکمه شول، چې قلم ئی د تعبیر کولو څخه
اقت دومره درجی ته ورسیده چې د «الب »د
«صین » اویا (چین) دیوالونو پوری ددوی
خپره شوه او ددوی د اکاسره او قیاصره ؤ په
چولی سره ددی چې دوی شمار کښی وړه ډله

او غلبی ته یواځی په همدی ورسیدل چې په
و صفاتو ملبس ؤ. دوی وکړی شول چې د
درت سره په یوه قرن کی سل ملیونه خلک د
ب او په خپل دین کی ئی داخل او شامل کړی
ټولو کسانو ته اختیار ورکولو چې د اسلام دین
ه چې اداء کول ئی ورباندی سخت او ګران نه

شریف امت حال ؤ چې دقدرت او سلطی لوړ
ی مرتبی ته رسیدلی ؤ.

فغانی د شرق د هریان یاد کړی دی او ددوی

کر د هریان هغه دی چې دوی د مهذبو کسانو
ه کړی دی. ظاهری د وطن د محبت په رنګ
ولس د خیر غوښتونکو په شانی ادعاء کوی او

ـه ثوک دده (الرد على الد هريين) په رساله کی
ـر په دی اعتراف کوی نوموړی افغانی سید
ـه اومنزلت دی دشادی مقام ته ښکته شی.
ـمان څخه دا غواړی چی په لوړو مبادیو اتکاء
دساتیرو او لیار ښوونو عمل وکړی.
ـه ثابتیږی چی سید جمال الدین افغانی په ژوند
درلودله چی دی او خلک دحیاء، صداقت او
ـده کوښښ کوه چی په خپل ایمان، کرامت او
ـرتبه پیدا کړی کومه چی د هغی په وسیلی د
ـص او د آخرت پراخه او لوړو مرتبو ته ځان

ـزد دا ثابته وه چی د فرد او ټولنی د مشکلاتو
ـازنی موفق علاج په دی کی دی چی زړه د
ـو څخه پاک اوسو چه، په اطمینان او نیک
ـه او غښتلی شی.
ـ) او بیا (پاریس) ته د سید جمال الدین افغانی
ـاستوګنه او اقامت د (العروة الوثقی) د حزب د
ـامه د جریدی د خپرولوځخه دده غایه او هدف
ـه داجتماعی او سیاسی خدمتونو یادونه).
ـکی د (احمد عرابی) انقلاب خاتمه پیدا کړه او
ـنو کار تقرر ومونده نو دا وخت سید جمال
ـجازه ورکړه چی که خوښه ئی وی د هند د
ـخو په دی شرط چی بل کوم اسلامی دولت ته
ـمان په دی ډاریدل چی دی به په منځنی ختیزه
ـی کړی نو سید جمال الین افغانی اروپا ته د
ـل ۱۸۸۲ میلادی کی د انګلستان په خوا روان

دوی په څو ناقصو کلمو چی مطلب ورڅخه پوره نه معلومیږی یعنی قالبی خبرو کومی چی دوی د تباه کارانو غلا کړی دی غرور او نیشه لری، خپل بریتونه ئی د کبر او غرور په ډول تراشلی او برابر کړی دی او ځانونه د هادیانو او رهبرانو په نوم یا دوی حال دا چی دوی دجهالت په طبقو، دغباوت په پردودرزائلو په سختو چټلیو او دبدیو په ناوړه بوین پوستکی کی پراته دی.

دوی هغه خلک دی چی په دی قوی باور او عقیده لری چی عقل او د عقل دمعرفت او پیژندنی میوه یوازی همداده چی پری دغدر او چل خواوی پیدا او د اختلاس لیاری ورباندی وپیژنی سید جمال الدین افغانی ددوی د قباحت د یادونی په سلسله کی داسی لیکی:

ماته د دوی په یادونه کی خجالت راځی، حیا می منع کوی چی د دوی اخلاق، روایات او اعمال پوره حکایت کړم ځکه چی ددوی مقاصد دومره دنی او پست دی چی بی دخپل منفعت څخه دبل چاخیال هم نه ساتی، دوی کوښښ کوی چی دخپلی ګیډي دشهوت لپاره دخپلو ولسونو اساس له بیخه وباسی او دوی خپلی چړی ددی دپاره تیری کوی چی دخپلو انسانانو د اتفاق روابط ورباندی قطع کړی.

دسید جمال الدین افغانی « نیچریه یا الرد على الدهريين »رسالی دهند په مسلمانانو باندی سخت تاثیر واچوه حتی چی دهند اکثرو خلکو خپل ځامن او اولاد دهغی مدرسی څخه خارجه کړل کوم چی انګلیسانو دخپل دغه غرض یعنی ددهریت دخپرونی دپاره جوړه کړی وه اوخلکو بیرته سلیمی اسلامی عقیدی ته رجوع وکړه.[1]

د (الرد على الد هريين) رسالی د بحثونو او څیړنو څخه معلومیږی چی سید جمال الدین افغانی فکری دقت،د معلوماتو وسعت

[1]. د (الردعلی الد هريين) کتاب (۴۹-۵۰) صفحو څخه سید جمال الدین افغانی په دی

ئی وویلی (انما انت مثبط)[1] یعنی ته معوق او
ـمال الدین افغانی لیدله چی د لسو کلونو څخه
ه انتظار ضرور دوی د لازمی کار او عمل
داسی کار او عمل چی په موجوده عصر کی
، سید جمال الدین داسی فکر کولو چی ددرس،
ی سره جوت په محصلینو واجبه ده چی د
نو او دسیاسی فوری اصلاحاتو څخه غافله نه
وقع دلاسه ور نه کړی شی نو ځکه شیخ محمد
متفقا دواړه د هند او مصر د فاضلو مسلمانانو د
لامی حزب جوړولو په کار ئی پیل وکړه دا
» به ټولنی نومیالی شو، په اصل کی دا حزب
لو او اصل قانون او مرام نامه ئی په اول کی
کړی نه وه، دوی په عمومی لحاظ د اسلام
اده کیدل او بیرته راتلل غایه او هدف درلودلو
شک او تردد څخه پاکولو چی دا کار بی له دی
ـلن دی په عقیده او عمل کی خپلو اسلافو یعنی
اعمالو او رویو ته رجوع وکړی او په خاص
ددوری په شانی داسلام د تعمیل دپاره مخلص

ی غوښتل چی مسلمانان د اتحاد تضامن په خوا
په بل باندی تقویه او تا ئیدو مومی.
، حزب یوه پټه او سری لا ئحه او مقرره او
ندونو او مادو مشتمله وه[2] چی مهم نکات ئی دا

خطراتو ته متوجه او ملتفت کړی او شاید دا به هم وه چی ده به ګمان کوی چی د فرانسویانو څخه مرسته واخلی ځکه په هغه وخت کی د انګلیسانو او فرانسویانو تر منځه په مصر او شمالی افریقا کی د عثمانی دولت د متروکاتو د ترکی او ویش په حقله اختلاف او یو د بل نه د استعمار د زیات تصرف کولو او نیولو هڅه درلودله.

کله چی سید جمال الدین افغانی په پاریس کی تقرر پیدا کړه نو خپل ګران شاګرد محمد عبده ئی پاریس ته و غوښته تر څو دده سره د مسلمانانو د بیدارولو دپاره دجهاد کولو په منظور مرسته وکړی.

شیخ محمد عبده باندی کله چی په مصر کی د (احمد عرابی)انقلاب ناکامه شو ددری کاله فراریدو حکم صادر شوی ؤ نو ۱۳۰۰ هجری قمری کال د صفری میاشتی ۱۳ او ۱۸۸۲ میلادی کال ۲۴ د دسمبر د میاشتی تاریخ ؤ چی د مصر څخه د شام د علاقی په خوا روان او بیروت ته ورسیده او له دغه ځایه ده خپل استاد ته د پاریس په خوا حال او احوال لیږه ترڅو یو تر بله لیکنو په دی خاتمه پیدا کړه چی محمد عبده دپاریس په خوا روان شو کله چی دی پاریس ته ورسیده ده په اول کی خپل استاد ته داسی عوښتنه وړاندی کړه: راځه چی دواړه یو لری ځای ته لاړ شو داسی ځای چی چی د کوم دولت قدرت ته تابع نه وی تر څو ددوی حرکت خراب او فلج نه کړی، دوی به هلته د زعیمانو او رهبرانو د جوړولو مدرسه او مکتب جوړ کړی، دوی به په دی مدرسه کی د اسلامی اقطارو اومناطقو څخه داسی نجیب او با استعداده ځوانان انتخاب او داخل کړی کوم چی په دوی کښی د خیر د استعداد احساس وکړی شی، دوی به په قوی او محکم پروګرام چی دواړه ئی غوره کړی دوی تربیه کړی دوی به د زعامت رهبری او اصلاحاتو د کولو د پاره برابر وی او دا کار به ددی وسیله شی چی د لسو کلو وروسته به دا مدرسه یو شمار داسی شاګردان وباسی چی دخپلو وطنو دتر کولو، د یو ځای څخه بل ځای ته دلیر دیدلو او دمطلوبی اصلاح د خپرولو دپاره مستعد، اماده او

---

[1] ...وی»» «« شید رضا » دکتاب (۶۹) صفحی څخه دا

بلنی په اندازه ئی پوه شی چی بیا د مرض د پیژندنی په مطابق د معالجی اساسی چاره وکړی شی.

۲-دمعالجی دپاره دوینا، لیکنی او تالیف دلیاری کار کول.

۳-دحزب غړی به په ټولو حالاتوکی خپل فکرته تقرر ورکوی اویو تربله به ارتباط پیداکوی ترڅو دهریوه سره دعمومی منافعو لحاظ ساتل دشخصی ګټو دلحاظ ساتلو په شانی او یاله دی څخه زیات ضروری کاربنکاره شی، دوی به دیوچاوینا ترهغه نه منی ترڅودوینا څخه ئی دعمل اندازه زیاته اویاورسره برابروی.

د «العروة الوثقی » دحزب غړو دپاره دقسم کولو او معاهدی له امله دقسم او عهدنص اومتن په لاندی ډول ؤ[1]: قسم په الله چی په جزئی کلی، پټ او ښکاره عالم دهرچاپه کارونو او اعمالو مسلط او ټول قوت او قدرت دده په لاس کی دی چی ضرور به په خپلو اخلاقو او کارونو کی دالله دکتاب تائید کوم اوبی تاویله او انحرافه به ورباندی عمل لرم...

زه به حتما خامخا دده دبلنی اجابت اومننه کوم، دده د امراو نهی دبلنی څخه به سرنه غوړوم، ضرور به دده دمرستی دپاره غوښتنه کوم، په دی کارباندی ترڅو ژوندی یم ولاړ اوسم او په دی لیاره کی به دکامیابی له امله په مال او اولادنه ډیلیږم. قسم په الله چی زما دروح او مال مالک دی، زما دسر او فکر دقبضولو واک لری، زما وجدان او احساس دده په تصرف او استعمالولو کی دی، دی دچاسره چی وغواړی مرسته کوی او څوک چی وغواړی ذلیله او رسوا کړی کولی شی زه به ضرور داسلامی وروروولی دژوند کولو دپاره خپل ټول توان صرفوم او دغه د وروروولی رابطه به دواقعی پلار او زوی درابطی مرتبی ته رسوم او همداشانی به دغه ذهنیت ټولو هغو کسانو ته چی د «العروة الوثقی » په رابطی او عقد مربوط او تړلی دی تلقینوم، ددغی رابطی خیال به ددی حزب دغړو څخه اخوا په نورو

شوکت په تاوان کی ئی کوم حرکت ونیلی شی
چی ددین په تاوان ددوی داسی حرکت محوه او
ئو دپاره به ئی دومره سعیه کوم لکه چی دخپل

او جبروت چی بی ددین دخوبنی څخه به بل
نه ورکوم، هغه څه به ضرور وروسته کوم او
ته کړی اوځنډولی وی، زه به هیڅ یوداسی
چی په هغی کی دین ته جزئی او یا کلی تاوان
حزبی ملګرو څخه چی په کوم ځیز کښی دوی
فت نه کوم، دالله په عهد او پیمان قسم چی زه
. تقویی دپاره دعقل، توان او دټولو هغو وسائلو
ورباندی پوهیږم کوښښ کوم په کوم څه چی
څخه به دپوهی له امله پوښتنه کوم مطلب ته
یخ وسیله چی زما په توان کی ئی لاس ته
پریږدم، زه دالله څخه دکار او عمل موفقیت،
ل او دده دامر او حکم اطاعت کونکو اودده
او خپرونکو دتائید هیله او غوښتنه کوم، آمین.
ید جمال الدین افغانی د «العروة الوثقی »
په مرسته دالعروة الوثقی دجریدو دلیکلو او
ظیم کړه، ددی جریدی دلیکلو رئیس شیخ
سره په پاریس کی ددی جریدی په لیکنه کی
ن سړی چی نوم ئی ‘‘«مرزا محمد باقر’’» ؤ
ګلیسی جریدو څخه دالعروة الوثقی دجریدی

ر » بنه ذکاوت، چالاکه حافظه او قوی ذاکره
ب انجیل حافظ او دقران ایاتونه ورته یادؤ، دی
دی په اصل کښی مسلمان ؤ خوبیا وروسته

میاسی په پنځمه چې د ۱۸۸۱ میلادی کال
سره ئی سمون خوړه نشرشوه او وروسته له
خپری شوی په ۱۳۰۱ هجری، قمری کال
کښی دتمثیلی صحنو دجوړولو ترڅنګه په
د «ابو نضاره » په نامه هفته کی یوځل دټوقو،
رنګ یوه جریده هم خپروله، دی جریدی په
ژبی خپرونی کولی او په خلکو کی ئی زیات
و خدیو اسماعیل ورباندی تنګ شوی ؤ ځکه
ت سره دانتقاد په خوا هڅه کوله او دردونکی
ی اخر په ده باندی ئی دمصر څخه د فراریدو
ته لاړه او په مختلفونو نومونو ئی ددی جریدی
ده په دی جریدی کی دمصر څخه دفراریدونه
په ملګرو په حکومت او داروپائی دولتو په
ونه او حملی کولی او په ۱۸۸۲ میلادی کال
غنده او دمصر داستقلال او آزادی آواز ئی
وع تقریباً ۳۴ کاله په خپلو خطبو او مقالو کی
ی دی.
میاشت کی د انګلیسانو د سانسور په اثر بنده

ولنی او حزب خپل اهداف ددی جریدی په اوله
خلاصه مبادی ئی په لاندی ډول دی.
لوثقی » حزب او ټولنه به د ټولو شرقیانو په
کړی، دوی ته په هغه واجبات ښکاره او تحلیل
اء کول او ترسره کول لازمی او تفریط او بی
او تباهی موجب کیږی دا حزب به شرقیانو ته
ماضی تیری خطاوی ورباندی جبیره او د
و مخنیوی ورباندی وشی.

صلی الله علیه وسلم په متعلق ئی څه بدو ویلی مجادله وکړه او سید جمال الدین افغانی په خپلو افغانی ملګرو آمرو کړه چې وی وهی لکه چې هغوی وواهه اووی شړه خو کله چې سید جمال الدین افغانی پاریس ته لاړه او دشیخ محمد عبده په ملګری ئی د «العروة الوثقی » دجریدی په خپرولو پیل وکړه داوخت «مرزا باقر » دوی سره ملاقات کولو دپاره کارت واسوه، دوی اجازه ورکړه او دملاقات په وخت کی ده داسلام څخه دخپل د ارتداد او اسلام ته دبیرته ګرځیدو او دتوبی دقبلیدو دپاره داسلام د تبلیغ تصمیم قصه او بیان وکړه او په دی ترڅ کی ئی دسید جمال الدین افغانی څخه وغوښتل چې د «العروة الوثقی » په اداره کی دخدمت کولو دپاره حاضر دی همغه چې ؤ دده داغوښتنه ومنل شوه او دانګلیسی ژبی څخه نثراً او نظماً ئی ښه یاده وه دترجمی کولو کار شروع کړه.

کله چې شیخ محمد عبده دپاریس څخه لندن ته دمصری موضوع دپاره دانګلیسی سیاسی شخصیتو سره دخبرو او مفاهمو دپاره لاړه داوخت (مرزا باقر) دمترجم او ترجمان په حیث ورسره ملګری ؤ[1] دهغو کسانوڅخه چې د«العروة الوثقی » دجریدی اداری ته به راتلل یو مصری یهودی چې نوم ئی «یعقوب صنوع » ؤ هم وو دده مستعار نوم «أبو نضارة ».ؤ حقیقتاً چې دی یو جذاب شخصیت ؤ او دمصر دآزادی او خپلواکی په قضیه کی ئی داهمیت وړخد متونه کړی ؤ[2] نو ځکه ده دسید جمال الدین افغانی دتحریک او د «العروة الوثقی » دجریدی دخپرونی سره د زړه دکومی علاقه درلودله.

---

[1]. **دعثمان امین دکتاب ((محمد عبده » (۷۸-۷۷-۱۶) صفحو څخه.**

[2]. **((یعقوب صنوع » په مصر کی دخدیو اسماعیل دمصر لوی حاکم په وخت کی تمثیلی صحنی لوبدلی ده په دغو صحنو کی په پخوانو عادتونو باندی دمسخری په ډول انتقاد کولو دغه مسخری اوهزلیات به خدیو اسماعیل خوښول نو ده په ((یعقوب صنوع» دمصر په ((مولیر » یادولو**

ـه وه، دی جریدی داسلام په ټولو څواو پوره
ی خلکو ته د افترا، دسیسو او نامعقولو او نا
کړی او دا ثابته کړی چی د اسلام دین الله پاک
ر رحمت دپاره غوره کړی دی او ددی وړدی
ه زیات دښه مدنیت د جوړولو او پرمختک

ثانیا دولت په دی پوه شو چی ددی جریدی په
ت تباهی شته ده او لیکلو شاته ئی ددوی په ضد
اړی چی ددوی فجائع او اهداف رسوا کړی نو
دی جریدی او حزب په ضد مجادله او مخالفت
ی اثر ددی جریدی د ګڼو رسیدل ئی اسلامی
کسان چی دا جریدی به ورته رسیدلی د تعقیب
مصری حکومت د خپل استعماری ملګری په
ستل منع او په لوستونکو باندی ئی جزا او

«العروة الوثقی» جرائدو اوکارکوونکوئی د
ی انسانیت دپاره خدمت وکړه او که مونږ ددی
ی په دقت مطالعه او ملاحظه کړو لیدل کیږی
رضونو په ضد په زړه پوری علاج لری او د
ر پخه او د حقه مقدماتو څخه جوړه شوی ده
ی د واقعی آزادی دی روح پروت ؤ اودخپل
اب ئی دبشری ښیګڼو د تامین دپاره زبردست
انه کړی وه.
جریدی څخه څرګندیږی چی سید جمال الدین
کی د شرق بلکه د ټول انسانیت اجتماعی
ړی ؤ او په خپل فلسفی تحلیل کی د بهتری
پوه شوی ؤ، ده د اجتماعی ژوند ضروری

۳ ـ دا حزب به د اشتباهاتو څخه هغه پردی پورته کړی کومی چی د شرقیانو د بوډیانو او سرمایه دارانو د انحراف موجب ګرځیدلی دی او هغه وسوسی به محوه کړی کومی چی د عیش او عشرت خلکو په افکارو مسلطی دی. دغه اشتباهات او وسوسی اکثر ددی موجب شوی دی چی د اصلاحاتو او پخوانیو خطاؤ دنیولو په کار کی ئی نا امیدی پیدا کړی وه.

۴ ـ دا حزب به کوښښ وکړی چی په افکارو کی ډاډینه او امیدواری ژوندی کړی او دا واضحه کړی چی دېر مختګ لیاره دومره سخته نه ده چی د بی همتی او بی غیرتی موجب او سبب شی.

۵ ـ دا حزب به زیات کوښښ وکړی چی هغه تهمتونه او اعتراضونه رد کړی کوم چی ټول شرق او په خاص ډول شرقیانو ته متوجه دی او پوره توجه به دیته واړ وی چی دهغو افتراګانو ځواب ووا ئی کوم چی وا ئی:

مسلمانان تر هغه وخته پر مختګ نشی کولی تر څو چی دوی د خپل دین په اصولو ولاړوی.

۶ ـ دا حزب به د خپلی خپرونی د لیاری ټولو شرقیانو ته جهانی پیښی او د هغو اسرار او رموزور سوی تر څو دوی د اروپا د سیاست مدارانو په هغه تدبیر او غرض پوه شی کوم چی د شرقیانو په متعلق ئی د ځانه سره لری او دا ددی دپاره چی شرقیانو ته دا ثابته شی چی اوس دوی په کوم عالم او جهان کی اوسی تر څو دوی په مغرضانه او بدو پروپاګند و کی بند او ګیر پاتی نشی.

۷- ددی حزب جریده به اسلامی امت صلات او روابط تقویه کوی او ددوی ترمنځه به مشترک وجوه او ګډ منافع توضیح کوی،دوی به په دی پوهوی چی دخارجی هغه سیاست تائید وکړی کوم چی د شرقیانو د ضرر او تکلیف موجب نشی.

باید ووایو چی د «العروة الوثقی » جریدی خپل رسالت ترسره کړه، دا د ټولو شرقیانو دپاره د لیار ښوونې مناره وه او دا د هر آزاد

- بدن او بدن غړی ددآسی اعمالو کولو دپاره
عقیدی سره ملایم او مناسب وی همدا وجه ده
ړی چی نفس او فکر ته چی کله د شرع د تعلیم
خیر او کمال د اصولو او قواعدو موضوعات
یدونکی په اشتباه کی آچوی او دا وخت په دی
ی سره ئی ضدیت پیدا شوی دی په فکر کی ئی
عقیدی په ضد ناوړه اور دی صفات او باطل
به داسی حالاتو کی د اوریدونکی په مخ کی
ه ئی بدلیږی.

یږی چی استعداد ښه نوی په فکر کی خطائی
ه فاسد عقاید تولید او د ناوړه اعمالو منشأ شی
ی په دی نه پوهیږی چی څنګه عقیده لری او
ږی؟

ی مغرور او تیروتلی کسان دا فکر کوی چی
په دی اصل او قاعدی باندی د عقیدی کولو په
، دیته ښه نه متوجه کیږی چی د عقیده کونکی
ٍ او بدو اعمالو په کولو کی اساسی او بنیادی
، داسی کیږی چی د اصلی عقیدی په اساس
نش په نامه عقیده د اصلاحاتو او ښو اعمالو د
نشی)په فهم کی د دغه شانی انحراف او خطا
نو په ځینی اصولو کی تحریف، تبدیل او تغیر
علت او مرض اکثر په هر دین کی د بدعتونو
، دی او اکثر دغه انحرف او د انحراف څخه
. فساد، دناوړه اعمالو کولو او دتباهی او بیرته
ٔما ګرځیدلی دی.

، دی چی په دی اساس نا پوهان په اصل دین
ی اعتراض کوی او د یو دین او عقیدی د تش

کوم چی د بشر څخه انبیاء رسل او او نوابغ جوړوی او چاته ئی چی خوښه شی حکمت ورکوی فرما ئی: «و من یؤت الحکمة فقد اوتی خیراً کثیراً و ما یذکر الا اولوا الالباب » ژباړه چاته چی حکمة واقعی او حقیقی پوه او دانائی ورکړی شی نوهغه ته په واقع کی دهرڅه نه زیات خیر او فائده ورکړل شوی ده (پند اوعبرت نه اخلی مګرد عقل صاحبان.)

که مونږ د سید جمال الدین افغان په افکارو، خطابو، مجلسو او لیکنو باندی پوره په دقت غور وکړو نوپه دی به ښه پوه شو چی ده څنګه فکر کولو، څه ئی ویلی او څه یی غوښتل؟ حقیقتاً چی ده د عمومی صلاح او فلاح دپاره فکر کولو د خلکو د مهمو منافعو د تامین په حقله ئی وینا کوله، حق ئی د حق د ثابتیدو دپاره غوښتنه او خپل ټول ژوند ئی د بشر، اسلام او شرق د خدمت دپاره وقف کړی ؤ. ددی دپاره چی العروة الوثقی د جریدی د مطالبو سره د نمونی په ډول اشنا شو دا دی په لاندی ډول ددی جریدی دوه مقالی ترجمه کوم، په دی مقالو کی د لویو اهدافو ترسره کولو له امله د ټولو مسلمانانو د بیدارولو او تنبیه کولو دپاره مهم ټکی پراته دی.

اوله مقاله: د قضا او قدر په حقله :

باید په یادو لرو چی سید جمال الدین افغانی په دی مقاله کی قضا او قدر پوره ځیرلی دی. څوک که وغواړی چی قضا او قدر په حقه وپیژنی باید دا مقاله ولولی تر څو په دی پوه شی چی د قضا او قدر څخه د اسلامی او آسمانی ادیانو مطلب هغه شانی نه دی کوم چی عام خلک ور څخه تعبیر کوی بلکه حقیقتاً چی د قضا او قدر عقیده د نجات او سعادت دپاره یوازنی وسیله ده. دا دی د مقالی مطلب: په مخلوقاتو او انسانانو کی د الله پاک د حکمت فیصله دا ده چی بدنی اعمال او کارونه باید د قلبی عقیدی دتاثیر لاندی وی نو لکه چی

دوی باندی داسی فرائض او واجبات دی کوم
سی ترسره کولی، خپل مال دسات تیری د پاره
ول مصرفوی ددوی مصارف زښت ډیر دی
ی دخل نشته چی د دوی د خپل ملت په ګټه
یو د بل څخه په نفرت کی دی، شخصی
مصالحو ترجیح ورکوی ډیر کرته ددوی ددوه
تباه کړی دی .

ل ملګری غولوی او خپل همسایه وربادی
ده چی ددوی دښمنان په دوی کښی له منځه
نکی کمزورتیا وینی نو په آسانه ډول ددوی د
و قوته استثماری استفادی کوی، په دوی کی
زړه توب او ضعف عمومیت لری همدا وجه
یږی او په مسه کولو باندی خوریږی.

لو څخه ددی له امله چی په عزت او شوکت
سیږی پاتی دی او ځای په ځای ناست دی
خپل دین داوا مرو څخه هم مخالفت کوی حال
ه ګان اوګاونډیان بلکه هغه چی حتی ددوی د
چی څنګه په دوی وړاندی کیږی او په خپل
دوی که چیری ددوی ورونو او قوم ته کوم
دښمن وربادی تجاوز وکړی د هغوی سره د
ی مرسته نه کوی او نه د معاونت کولو دپاره

او وطنی په پټه اویا ښکاره کومه ټولنه او
ه په خپلو خلکو کی د غیرت د ژوندی کولو
اروی، د ضعیفانو پالنه، د ظالمانو په مقابل کی
جزانو سره مرسته وکړی.په دی ډول دوی

په دی اساس د قضا او قدر عقیده چی د اسلامی حقه دیانت د عقایدو د اصولو څخه ده ور باندی د فرنګیانو ناپوهان[1] زیات اعتراضونه کوی او په دی حقله ډول ډول مختلف ګمانونه لری. دوی وائی: داعقیده چی په هرقوم کی پیدا شوی ده همت او قوت ئی ورڅخه وړی دی او د ضعف او ذلت سره مخامخ شوی دی. دوی مسلمانان په مختلفو بدو صفاتو موصوفوی او دزیاتو بیرته پاتی کیدو نسبت ورته کوی او بیا د دی ټولو سبب او منشأ په قضا او قدر باندی ددوی عقیده ګڼی نووائی :مسلمانان په فقر، فاقه، (ولږی بیچاره ګی) او د نورو ولسونو اوخلکو څخه په سیاسی او حربی قوت او طاقت کی بیرته پاتی ژوندکوی، په دوی کی داخلاقو فساد زیات شوی دی نو دا ددی سبب ګرځیدلی دی چی د دروغو، نفاق خیانت کینی او حسد په مرضونو مبتلا دی اتفاق او وحدت ئی د لاسه ورکړی دی او په خپل موجوده او راتلونکو حالاتو او اوضاعو نه پوهیږی.دخپل ضرر اومنفعت دفرق کولو توان نه لری، په داسی ژوند قانع دی چی ویخوری ویڅکی او ویده شی او دکمال دلاس ته راوړو په کار کی غیرت او همت و نه کړی، تر هری اندازی چی یو ددوی توان او قدرت پیدا کړی خپل ورور ته د ضرر رسولو په کار کی نه ډیلیږی نو دوی په خپل منځ کی په اخ او ډب اخته دی او نور ملتونه دوی د مړیو په شانی یوه د بلی پسی تیروی،دوی په هری پیښی راضی دی او مستعد دی چی هره نوی واقعه ولو که چیری اساساً ددوی په تاوان تمامه هم شی قبوله کړی، دوی دیته مائل دی چی په خپلو ورانو کورونو کی وه اوسیږی، په خپلو کښتونو او د څرولو په ځایونو

---

[1]. د غافل او نا پوهی په اطلاق کی دیته اشاره ده چی پوه فرنګیان که د مسیحی دین پیروان وی هغوی په دی پوهیږی چی د قضا او قدر عقیده یوازی د اسلام ددین د عقائدو په اصولو کی نه ده تلقین شوی بلکه په

افغانی وائی: زه له دی څخه نه ډاریږم چی
و باندی داناپوهه فرنګیان دروغ وائی، واهمی
، باطله وینا اوپه الله پاک او مسلمانانو باندی
ـکه چی په دی وخت کی هیڅ مسلمان سنی،
وهابی او خارجی وجودنه لری چی خالص
قیده ولری او بلکل اختیار دانسان څخه سلب
ولی داطائفی عقیده لری چی انسان ته په خپلو
واک برخه شته ده چی هغی ته دوی کسب
او کسب پوری ثواب او عقاب مربوط ګڼی
اساس چی الله پاک ورته ورکړی دی مسؤلیت
ـه کیږی، په او امرو مامور او له نواهیو منع
ـنکی، دفلاح لیار – ښونکی دی داډول اختیار د
ودعدالت او حکمت متمم دی.

کی یوه طائفه او ډله وه چی په جبریه یا دیدله
ی انسان په ټولو خپلو کارونو کی مجبور دی
خ اختیار ورته نه دی پاتی شوی.

چی انسان که د خوراک او شخوند دپاره خوله
سختی یخنی په اثر ئی خو له لړزیږی ددواړه
یت په اساس فرق نشته دی.

ه ؤ مذهب د فاسدی فلسفی اثر ګڼی.

ی دجبریه دمذهب پیروان دهجرت څخه څلور
رن په اواخرو کی قطع او فیصله شول او له
هیڅ اثر ئی پاتی نشو.

ضا او قدر باندی عقیده عین دجبریه ؤ عقیده نه
هغه شانی دی چی دا د توهم خاوندان وربانډی

فعالیت څخه کار نه اخلی وائی ځان می خدای ته سپارلی دی حال دا چی په خدای باندی د ځان سپارل باید د کار،جدیت او فعالیت په صورت کی وی.)

فرنګیان وائی: که مسلمانان چیری دی عقیدی ته دوام ورکړی هیڅ کله به پښو ونه دریږی، د عزت سره به مخامخ نه شی، خپل برم او شوکت پیدا نه کړی، خپل حق به لاس ته رانوړی، ظلم او تجاوز به دفع نه شی کړی او نه به دوطن د تائید، تقویی او پرمختک دپاره د کوم خدمت مصدر وګرځی بلکه تل به په دوی دوی باندی ضعف، کمزورتیا او بیچاره ګی مسلطه وی، ساړه، شوده شکسته، بی ذوق او شوق،عشق او علاقی، حرارت او تپش څخه د فنا او زوال پوری د شرم او عار ژوند کوی «العیاذ با لله » دا څه ژوند او څه حال دی چی مسلمانان د خپلو جګړو او اختلافو په وجهی یو بل د پښو غورځوی او له منځه ئی وړی او څه چی ورڅخه پاتی شی هغه بیا ددوی دښمنان په آسانه لاس ته راوړی.

دی نا پوهو فرنګیانو د نا پوهو مسلمانانو په شانی دا ګمان کړی دی چی د قضا او قدر عقیدی او د جبریه ؤ د عقیدی تر منځه فرق نشته دی. جبریه عقیده لری چی انسان په خپلو ټولو کارونو کی خالص مجبور بی وسی او بی قدر ته دی.

فرنګیان وائی: مسلمانان د قضا او قدر په عقیده ځانونه په هوا کی لکه د بڼکی په شان معلق ګوری چی باد ئی د ځانه سره هری خوانه چی میلان کوی بیائی نو کله چی داسی عقیده چا ته پیدا شی چی په خپل کار، عمل، حرکت او سکون کی اختیار او واک نه لری او دا ټول په دی باندی جابره قوة او اجنبی قدرت تحمیل کړی دی هغه وخت ضروره دده قواوی عاطله کیږی، د خپلو قواؤ او منابعو څخه چی الله پاک ورکړی کار نشی اخستلی اودده دزړه او فکر څخه دکسب او کار محرکه طاقت محوه کیږی نو په دی صورت کی باید

اسلامي بنیاد له ټولو ټرڅو انسان بې واکه پاتې
په مقابل کې ونه پاریږي او له بلې خوا دابايد
اسبابونو برابرول دانسان دتوان څخه پورته
ر پورې تعلق لري. قضا او قدر دخلقت اصلي
او په دغه پيدا شوو اصلي موادو کې دیوی
دانسان اختيار او اراده په کار وليدلې ده چې
ې ته راشي).
کړو چې دفرنګيانو ځينې حکماء او دسیاست
وي دي چې دقضا او قدر سلطې ته اطاعت
ې دوی دقضا او قدر داثبات دپاره زیات تفصيل
د دوی په آراؤ باندې د استدلال او استشها
ت نه لرو.
افغاني ليکي: اعتقاد په قضا او قدر باندې که
چه شي د جرئت تصميم او اقدام صفت پيدا
وانمردي موجب کيږي، انسان ديته وا داروي
کو هغه سنګرونو هم ودانګي کوم چې زمریان
او دپړانګ تريخې پرې شکيږي.
اد په انسان کې ثبات، تحمیل، زغم حوصله او
ح فدایت او ښندلو دپاره حاضريږي او دژوند په
ې دحق په لیاره کې او په دې اثر چې دقضا او
ې چې په قضا او قدر عقيده ولري او دمرګ او
ه ډاريږي، دقضا او قدر دعقيدې خاوندان په
ې په خپل وخت کې رسيږي، روزي ورکول
وسته دخدای په قدرت او ضمانت کې ده،
ت واک دالله پاک په قدرت کې دی نوځنګه چې
څرخيږي داټول هغه افکار دي چې دانسان
په ده کې داسې دتصميم او ميړانې متره

ي ... پوهيږي
هغه پوهيږي چې ورته حاضر وي او د اسبابونو د سلسلې ټولې
ماضي ريښي يوازې ورباندې دسلسلو د نظام مبدع او پيدا کوونکې
پوهيدی شي.دا د اسبابو سلسلې داسې پيل شوي دي چې هر سبب په
بل سبب کښې د عزيز عليم ذات په اندازه کولو سره دخل لري چې په
دغه سلسله کې دانسان اراده ددې سلسلې دحلقو څخه يوه حلقه ده[1] او
اراده دا دراک د آثارو څخه يو اثر دی خوسره ددې هم ادراک دنفس
هغه انفعال او منفعل کيدو څخه عبارت دی چې په حواسو باندې
دعوارضو له امله او دفطرت دحوائجو او ضروریاتو دشعور په
وجهې پيدا کيږي نو دکايناتو ظواهر او مظاهر چې دانسان په فکر او
ارادې باندې کوم تسلط لري له هغې څخه ساده خلک هم څه خاصه
چې عاقل وی انکار نه کوی خودقت داسبابونو په سلسله کې او منطقي
او استدلالي تحليل فکور انسان دی سرحد ته رسوي چې ددې ټولو
ظاهري مؤثره اسبابونو مبدأ د هغه ذات په قدرت کې ده چې هغه
دټولو کائناتو لوی مدبر دی کوم چې د موجوداتو نوی بې مادې او
مودی پیدایښت دده دحکمت په موافق دی او د هرحادث دخپل مثل
اوپه خاص ډول انساني عالم کې داسې تابع ګرځولې دی لکه چې دا
دهغه جزوی که مونږ فرض کړو چې کوم جاهل چيرې د صانع ذات
الله پاک په وجود اعتراف نه کوی هغه خو د دې څخه امکان نه لري
چې دطبيعي عواملو په تاثير باندې اعتراف ونه کړي او دا ونه مني
چې دزماني حوادث دبشر په اراده باندې تاثير اچوی.
آيا انسان داکوی شي چې دالله پاک دخلقت دقانون څخه ځان
وباسی.
داموضوعات هغه موضوعات دي چې دحقائقو دمعلومولو
شاګردان هم ورباندې پوهيږي څه خاصه چې حقائقو ته رسيدلي وي.

---

[1] ځنګه چې دانسان اراده د سببونو په سلسله کې يو سبب منل شوی په دې

څخه وئی د نویو معجزو څخه حسابیدای شی.
افغانی په دی حلقه دیو څه تفصیل ورکولونه

ی قدر په برکت دمسلمانانو دپاره ددوی په تولو
ی کامیابی او بریالیتوب په لاس ورغلی دی
جوده حالاتو او اوضاعو باندی دتأثر احساس
کله چی سید جمال الدین افغانی دشرقیانو او
اړ کارونه دپوره دقت او مطالعی لاندی ونیول
طبیعت او قریحی دلطف او رقت څخه یی دا
زما زړا په سلفو او چیغه می په خوانو ته ده
به ډیر تأثر ئی لاس په تندی ایښی دی ژاړی،
وائی:)چیرته یاستی او هو درحمت او عاطفی
ی خاوندانو؟ چیرته یاستی او هو دځوان مردی
چیرته ئی ای د مرستی او میړانی دخاوندانو
یه ورځ او وخت کی فریاد رسو میړنو؟ چیرته
ی خلکو ته دښو کارونو په کولو او دبدو کارو
یداشوی وی؟ چیرته یاستی ای دشان، شوکت،
نو چی تاسو به په حق ولاړ، په عدالت به
ی، دحکمت په اساس به غړیدلی او داسلامی
وندانو چی تاسو دخپلو قبرو څخه دخپلو اولادو
گوری او ځان په دی نه پوهوی چی د ستاسو د
څه دی؟ دوی دستاسو دلیاری څخه منحرف
ویی څخه اوښتی دی نوستاسی لیاره ورڅخه
فرقو او گروهو ویشل شویدی حتی چی اوس
الت سره مخامخ دی چی زړه وربإندی دتأسف
دغم او غصی په اثر ځنگر او لړمون وربإندی
بلو دښمنانو دپاره قربانی شول، دځان دپاره څه

دا وخت څنگه به یوڅوک چی دالهی او امرو او بشری اجتماعی اصولو په موافق د حق د تقویی او دعزت او برم د تائید په لیاره کی خپل مال مصرفوی دفقر او فاقی څخه وډاریږی؟ الله پاک دقضا او قدر دعقیدی خاوندان ستایلی دی اوددی عقیدی فضلیت او ښیگڼه ئی داسی بیانه کړی ده:

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُواْ لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُواْ حَسْبُنَا اللّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ . فَانقَلَبُواْ بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُواْ رِضْوَانَ اللّهِ وَاللّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ . آل عمران

ترجمی حاصل: دا د غیرت خاوندان هغه کسان دی چی ورته ویل کیږی ستاسو په ضد دو مره زیات قوی طاقت راټول شوی او برابرشوی دی نو ورڅخه وډاریږی خو بالعکس دا وینا د دوی ایمان نورهم زیاتوی اووایی: الله مونږ ته کافی او هغه ښه وکیل دی، په نتیجه کی داسی کسان دالله دفضل او نعمت مستحق گرځی او کوم تاوان ورته نه رسیږی، دوی دالله د رضا متابعت کوی او الله د لوی فضل او مرحمت خاوند دی.

حقیقت دادی چی مسلمانان په اول کی دومره دهمت خاوندان ؤ چی د نورو ممالکو او وطنو په خوائی مخه کړه هغه یی ونیول او دخپلی سلطی لاندی یی راوستل ترداسی اندازی چی عقلونه ئی په دهشت کی واچول او دفکر خاوندان ئی دیته حیران کړل چی مسلمانو زیات دولتونه ونیول، ملتونه او ولسونه ئی مغلوب کړل، ددوی دتسلط اندازه د «بیرینی» دغو څخه چی د «اسپانیا» او (فرانسی)ترمنځه فاصل خط دی نیولی دچین تردیوالو پوری پراخه شوه سره ددی چی ددوی شماراو جنگی وسایل لږ او دمختلفی هوا او او د متنوعو مناطقو د طبیعت سره ئی عادت او اشنائی نه لرله. مسلمانانو ډیر پاچایان مجبور او قیاصره او اکاسره ئی ذلیل کړل او دا

وسيلې انساني تکسولو دويرۍ دچرک څخه
انع او عائق دی چی ددغه چرک او خيری
چی وی کمال ته نشی رسيدلی.
، انکارنه کووچی دعامه ځينی مسلمانانو په
دی عقيدی سره دجبر دعقيدی ګرد خلط شوی
، په وروستيو وختوکی ځينی پيښی د دوی
جب شوی.
، عصر کښی دقوی علماؤ او پوهانو څخه داده
دپاره وکړی چی دقضا او قدر شريفه عقيده
، ناوړه عوارضو څخه خلاصه کړی، دوی
، سلفو لياره او اعمال وښيی او په دوی کی د
، لکه شيخ «غزالی » او دده دامثالو ثابت،
ظريات، افکار او تحليلات خپاره کړی مثلا
، قدرته ځان سپارل زمونږ څخه شريعت او
عمل کی غواړی نه په سستی، تنبلی او بی
ی الله پاک مونږ دتوکل په بانه په دی نه يو
، پريږدو او وجائب ترک کړو.(يعنی توکل هم
، لاندی نيول شوی دی نه په بيکاری او تنبلی
، عمل څخه وروسته دکار اوعمل نتائج چوی
وی الله پاک ته وسپارو، توکل وکړو او ډاډه
مل بی فائدی او ثمری نه پاتی کيږی .
اندازه مسؤليت لری او دتوان څخه پورته
په توکل کيدی شی او که نه هسی چتی
سړی زړه او ماغزه خرابوی) په توکل باندی
ل ددين څخه دمتجاوزينو اودسمی لياری څخه
، حجت دی.
ی پيروان په دی کی شک نه لری چی دخپل

لياری بدبختانو ته سمه لياروښيی؟ (اناالله وانا اليه راجعون)

له دی څخه وروسته سيد جمال الدين افغانی وائی: حقيقت دادی چی دبشری اجتماع د تاريخ د اول څخه ترننه پوری هيڅ لوی فاتح او مشهور جګړه کوونکی نه دی تيرشوی چی په متوسطه طبقه کی وجود ولری او بيا په خپل همت اعلی درجی ته ورسيږی نو ورته سخت کارونه آسانه، خلک ورته تابع، خپل قدرت دومره پراخه کړی چی دتعجب مورد وګرځی او فکرونه دده دبرياليتوب په لياره کی اصلی اسبابونو او عواملو ته متوجه شی قطعاً داسی نه دی چی هغه به په قضا او قدر عقيده ونه لری. سبحان الله !! دطبيعت خلقت په مقتضی انسان دخپل ژوند په پاليښت باندی زيات حريص او دخپل موجوديت دلاس څخه ورکولو په کارکی نهايت بخيل دی نو دا څه سبب دی چی ده ته ئی په خطرونو باندی دوردا نګلوپه تباهی کی دلوبيدلو او دمرګ او هلاکت سره دپهلوانی کولوکارونه او فعاليتونه يی اسانه کړی ددی سبب او عامل بل څه نه دی بی له دی چی دی په قضا او قدر عقيده لری او په زړه کی ئی داغوټه شوی ده چی تقدير هرچاته رسيږی او په دی لياره کی ويره او ځان ساتل کومه ګټه او فائده نه کوی.

تاريخ مونږ ته دا ثابته کړی ده چی «کورش » مشهور فارسی وان په پخوانی تاريخ کښی اول فاتح دی چی ده ته په زياتو او پراخه فتوحاتو کی برياليتوب په دی وجهی لاس ته راغلی دی چی ده په قضا او قدر عقيده درلودله اوددی عقيده په اساس دی دسختو کارونو کولونه وار خطاکوه اومشکلو او شديدو کارونو دده عزم او تصميم نه سستوه. يونانی لوی (اسکندر) دهغو کسانو څخه ؤ چی دهغوی په زړونو کی دمهمی عقيدی رسوخ درلود. تتری «چنګيز » خان چی دمشهورو فتوحاتو خاوند دی ددی اعتقاد خاوند ؤ اول «ناپيلون » (فرانسوی «بونابرت » دهغو کسانو څخه ؤچی دقضا او قدر په عقيدی ټينګ ولاړ ؤ همدا وجه وه چی ده په دخپلو لرو عسکرو په وسيلې په ديرو

دوهمه مقاله :

عف او انحطاط عامل او په دی حقله دسید
او نظریات » په دی مقاله کی سید جمال الدین
او عللویا دونه کړی ده کوم چی دمسلمانانو
جب گرځیدلی دی، ددی تحلیل څخه معلومیږی
، په دی کی ده چی دوی داسلامی دین په
لم نه لری اونه وربانـدی په معقول ډول عمل
ان لکه څنگه چی په خپله اعتراف کوی په
لی عقیده لری، اسلام په واقعی ډول نه پیژنی
حقیقی عمل نه کوی.

، افغانی ددی مقالی مطالب په لاندی ډول
ـان کی د هاتفی آواز احساس کوی، دا هاتفی
غوښتنی او دایمان او عقیدی فرائض یادوی او
ی دوی ته ددین دالهاماتو څخه پاتی شوی دی
رځو کی ددی دین پیروان یو د بل د درد څخه
و دخپلو اسلامی ورونو په دردونو پوره نه
دی چی د ‘‘«بلوچستان’’»خلک په (افغانستان
یسی حرکتونه اومداخلی گوری مگر وربانـدی
نو دمرستی دپاره آواز نه پورته کوی. افغانان
نگلیسی مداخلی وینی خوپوره نه متأثر کیږی
ه ځان رسوی.

، باندی انگلیسی لښکری ښکته پورته کیږی
خود میړانی او مرستی دپاره ددوی دشرقی او
ه کی کوم قوی احساس نه لیدل کیږی هو:
، دلاسه په بیرحمانه کړاؤ نو مبتلادی حتی چی
، د وژلو په وخت کی د دوی دتوتکی خرهار

ددوی غیرت او میړانه داول شان او شوکت دحاصلولو دپاره وپاروی بی له دی بله چاره نه لری چی ددوی پیاوړی علماء په دوی کی ښه افکار او احساسات پیداکړی او په دی لیاره کی ټول فعالیت یوازی ددوی نیکو مساعیوته سپارل کیدی شی. سید جمال الدین افغانی وائی: دا چی دوی په مسلمانانو باندی دانحطاط اوبیرته پاتی کیدو په وجهی بد گمانونه کوی په خطا دی ځکه چی ددی سبب قضاء او قدر اونور اسلامی عقاید نه دی هو: داچی دپاتی کیدو نسبت دی عقائدو ته کیږی داسی مثال لری چی دیو نقیض نسبت بل نقیض ته وشی او دیته زیات ورته ښکاری چی دحرارت نسبت واوری اودیخنی نسبت اورته وکړی شی.حقیقتاً دارښتیا ده چی مسلمانانو ته په اول کی بریالیتوب په نصیب شو او عزت او غلبی ته ورسیدل خویو ناڅاپه په دی حالت باندی دوه قوی صدمی مسلطی شوی یوه صدمه په شرق کښی دچنگیز خان او دده داولادی یعنی دتتریانو چورا وچپاول ؤ او بله صدمه د غرب له خوا په شرق باندی دټولو اروپئیانو لیږ دیدل او حمله وه.

دی صدمی طبعاً په شرقیانو کی ثابت نظرویوړه، دهشت او ویره ئی واچوله چی لږ وروسته بیا په شرقیانو باندی مختلف حکومتونه او حالات راغلل، کارونه نا اهلو کسانو ته وسپارل شول او واک دداسی خلکو په لاس کی ولویده چی دخلکو په سیاست ښه نه پوهیدل نو نتیجه داشوه چی دخلکو حکام او امراء په خپل طبیعت او اخلاقو کی دفساد مبدأ او دخلکو دبدبختی مصیبت او اختلاف موجب وگرځیدل نو ضعف او کمزورتیا دخلکو په ذهنیتونو کی تقرر پیدا کړه، دخلکو عمومی توجه شخصی، آنی او وړو شیانو په خوا واوښته،یو په بل مسلط شول، بی موجبه اوبی دکوم صحیح او قوی سببه له هری خوا څخه یو تربله دضرر رسولو اوبدی کولو کارته متوجه شول حتی چی داسی ناوړه اوضاع اوحرکت ئی دخپل ژوند ثمره او فایده وگڼله نو ددی نتیجه داشوه چی شرقیان ئی دضعف او

پیدا کړی.

فغانی وائی: دمسلمانانو ترمنځه داسی وضعه،
طه هغه وخت دتأسف او تاثر موجب ده چی
دښمن دلاسه ضایع شی اوبل مسلمان د ضعف
ستی دپاره څه ونه کړی شی.

افغانی په ډیر تأثر دمسلمانانو ماضی او حال
می چاره ئی ښیی وائی: اسلامی ملت لکه دیو
شانی قوی طاقت او جوړ مزاج درلوده خو
لل، دی عوارضو ددی وجود اجزاؤ او غړو
لال او تیت والی موجب وګرځیدل او نزدی ده
جدا شی او ددی وجود او جسم تشکل قطعاً
په اسلامی ملت کی دا ضعف او انحلال هغه
علمی رتبه دخلافت درتبی څخه جدا شوه، دا
سی خلفاء یواځی دخلافت په نوم قانع شول
چی دعلم په شرافت، د دین په پوهی او ددین
لکه دپیاوړو خلفاؤ رضی الله تعالی عنهم په
کولوته ځانونه ورسوی. په دی اساس په
ډیر شول او دهجرت ددریم قرن داول څخه
ات شو چی په دغه اندازه په هیڅ دین او ادیانو

سته دمسلمانانو یو خلافت مختلفو خلافتونو
د کی دعباسیانو خلافت، په مصر او المغرب
ت او د «اندلس » په مناطقوکی د امویانو

می امت وحدت او قوت له منځه لاړه، قدرت
رتبه ئی په واقع کی دپاچا هی رتبی او وظیفی
نو څخه ئی هیبت لاړه او دپاچائی او قدرت

سید جمال الدین افغانی په دی مقاله کی دمقدماتو دتمهید څخه وروسته دمسلمانانو دضعف او ددی چی په دین او عقائدوکی شدید او قوی هم دی خوبیاهم دخپلو ورونو دمرستی او معاونت دپاره نه رسیږی اسباب او علل داسی تحلیلوی: شک نشته چی اوس اکثر دمسلمانانو ترمنځه بی عمله یوازی ددینی عقیدی رابطه او علاقه پاتی ده، د دوی دتعارف او پیژندنی سلسله شکیدلی ده او یو تربله سره جدا شوی دی نو د دوی علماء چی دخلکو د لیار ښوونی او دعقائدو دساتنی وظیفه به غاړه لری یو تربله رابطه، مفاهمه او پوښتنه نه لری.

مونږ ګورو چی ترکی عالم دحجازی عالم دحال څخه بی خبره دی، هندی عالم دافغانی عالم په کارونو واقفیت نه لری او په همدا شانی داسلامی علماؤ ترمنځه لری والی او جدائی.... لیدله کیږی حتی چی دیوه وطن علماء هم یو تربله روابط نه لری او نه ددوی ترمنځه دپاکو اهدافو دترسره کولو دپاره داخلاص اونزدی والی صله او عاطفه پاتی شوی ده. اسلامی علماء په عمومی لحاظ اتحادنه لری، قومی او ملی روابط په کی نشته او هریوی ئی په خپل ځان دومره غره دی لکه چی په ټول جهان کی یوازی همدی وی.

باید ووایو: لکه څنګه چی دا جفاء او جدایی د اسلامی علماء ترمنځه موجوده ده همدا شانی دمسلمانانو دپاچایانو، رئیسانو او لویانو په مابین کی قوی روابط نشته دی آیا دا د تعجب وړ نه ده چی عثمانیان په مراکش کی او مراکش په ترکیه کی سفارت نه لری؟ آیا داعجیبه نه ده چی عثمانی دولت د افغانانو او په شرق کی دنورو اسلامی قامونو، ولسونو او ملتونو سره ښه قوی صله او روابط نه لری؟ دغه شانی ارتجاع، جدائی او ځان ځانی په ټولو مسلمانانو کی عمومیت پیدا کړی دی حتی چی د دی وړده چی ووایو : دمسلمانانو یو قوم بل قوم سره علاقه نه لری او نه دمسلمانانو یو وطن دبل اسلامی وطن سره رابطه لری لیکن یوازی یو ضعیف او کمزوری احساس

بی خوا د حرکت موجب شی.
علماء خطباء او امامان هرچیرته چی وی یو تر
و هر چیری یو داسی مرکزیت پیدا کړی چی
تحاد او اتفاق راوستلو په کارونوکی رجوع
خه د قرآن د لیارشونو په اساس حرکت شروع
باید په یو مقدس مرکز را غونډ شی چی هغه
ی وی تر څو مسلمانان خپل دین ښه تقویه او د
څخه ئی وساتی. دا مرکز به هغه وخت چی
ښمنان د دین په ضد مداخله وکړی د اسلامی
زمه مرسته کوی همداشانی به دا مرکز علوم
ی او دین د بدعت څخه ساتی.
درجی او مهم وظائف ټاکی او په دی وسیلی
وستلو کار تقویه کوی دا مرکز به همدا چی د
الیت څخه خبر شی په خواله دی چی په عامو
ع پیداکړی له منځه به ئی وړی.
دی پوهیږی چی په داسی تنظیم جوړلو کیدی
قوت زیات او اقتدار او طاقت ئی تر داسی
د دښمنانو د سیسی خنثا او نا وړه پیښی دفع

غانی وائی:
او د نهایت تاسف حالت سره مخامخ شم که د
عقلاؤ افکار مطلب ته درسیدو په لیاره کی دی
ره متوجه نشی که څه هم په دی ورځو کی یو
خاوندان دی مطلب او هدف ته ملتفت دی خو
د هغو پاچایانو، لویانو او علماؤ څخه زیاته ده
د حق تایید کوی چی دوی دغه غیرتی ډله
د پاره یی هڅه او دټولولو د پاره ئی هاند

اختلافات نور هم زیات شول او داهغه وخت ؤ چی دوی مسلمانان ترداسی اندازی ووژل او ذلیله ئی کړل چی دمسلمانانو څخه ځان ورک شونو ددوی وحدت بلکل جدا او د مسلمانانو د ټولو علماؤ او پاچایانو ترمنځه پیوندیدل قطع شول.

هریو په خپل ځان او یوازی خپلی خوا ته وګرځیده نو یوتر بله سره جدا او په مختلفو فرقو وویشل شول، چا د پاچائی دقدرت دلاس ته راوړلو او چا دمذهب په خوا توجه واړوله او دعقائدو هغه تاثیرات کمزوری شول کوم چی دوی ئی د دوحدت په خوا جذبول. اوس نو په خیال،ذاکره او حافظه کښی د مسلمانانو د پخوانی وحدت او د ښی عقیدی د تاثیراتو څخه بی چورت و هلو او یادونی څخه نور څه نه دی پاتی او بی د تاسف او حسرت څخه نور څه نه لیدل کیږی، دا تاسف او حسرت تش په هغه وخت کی د مسلمانانو زړونه نیسی چی په ځینی مسلمانان باندی مصیبتو نه نازل شی، تجاوز و نه پری تطبیق شی او دا وړدی زمانی څخه وروسته ورباندی خبرشی نو داسی تاسف او حسرت کومه فائده نه کوی ځکه چی دا خو په انجام شوی کار باندی د غم او غصی مثال لری او لکه چی په مړو اقاربو او دوستانو باندی تاثر پیدا شی. هو: داسی تاسف او حسرت فایده نه کوی، د بلا دفع پری نه راځی او نه کوم تکلیف لری کوی.

د دی تحلیل څخه وروسته سید جمال الدین افغانی د علاج کولو په حقله داسی وائی:

په علماؤ باندی د دین د وراثت په اساس لازمه او واجبه ده چی پورته شی او د دی تصمیم ونیسی چی دینی رابطه ژوندی کړی او دینی اتفاق په وسیلی موجوده اختلافات لری کړی.

د مسلمانانو علماءباید د اتفاق غونډی په خپلو مساجدو او مدارسو کی جوړی کړی. تر څو چی هر مسجد او مدرسه دیووالی د پیدا کولو له امله د ژوند د روح پوکولو ځای وګرځی او هر مسجد او مدرسه د یووالی او اتفاق راوستو په سلسله کی د یووالی د سلسلی د

ـالیت منځ ته راشی.

ـه چی په هغواصولو منګولی کړی ګوم چی
اسلاف او پلرونه پابند او ولاړؤاو لکه څنګه
ـم چی قوت او پرمختګ ته رسیدلی دی د دی
ـ دی.

ـ ایمان، قوت او پوره میرانی هغه تهمتونه
ـدی کوم چی استعمار په ټولو شرقیانو او په
ـری تپلی دی.

ـرقیان د سیاسی حوادثو په وړو او غټو
ـی دی.

پوره تفصیل د اسلامی و لسونو او دولتونو تر
ـ کیدو اهمیت بیان کړی دی او د مسلمانانو په
ـو اخلاص د محکمیدو ضرورت توضیح کړی

(العروة الوثقی) جریدی کوم چی د اسرافیل د
ـ لوده. په اسلام ټولو مناطقو او متوسطه طبقه
ـوازه پیدا کړه او د اسلام دولتوپه وجود کښی
ـ روح پوکړه.

ـه لکه چی مخکښی یاده شوه یوی پټی سری
ـوديت در لوده د احزب په ټولو اسلام منطقو
ـی د هغو پوهو مسلمانانو څخه نیول کیدل کوم
ـقوی علاقه در لودله.

ـ د قوی ارتباط دیاره د لوړی د نص او متن
ـح کړو چی د اول ځل د پاره به چی څوک په
ـور باندی به یی قسم خوړه او دا تعهد به یی

او ملت ته ئی فائده رسوی اویا ویریړی چی ورته تاوان به عائده کړی تر څو دوی په دی وسیله خپل ستر عمل او وظیفه اداء او د سعادت په لیاره کی کوښښ وکړی. سلګی پاتی ده، هیلی راتلونکی دی او الله پاک ته ارو مروګدځیدنه شته ده[1] (تر اوسه لیا ژوندی یو، د کامیابی امید شته دی او د ټول واک خاوند الله پاک دی چی هغه آخر ضرور د مکافات او مجازات قانون تطبیقوی.)

«په پاریس کی دسید جمال الدین افغانی د کارونو په حقله اجمالی کتنه»

«په پاریس کی سید جمال الدین افغانی دری کاله پاتی شو او په دی موده کی ده د شرق او اسلام او انسانی خلکو د پاره خدمت کولو. ده هلته په کال ۱۳۰۱ هجری قمری کی د اروپائیانو او په خاص ډول د انګلیسانو د سیاست په مقابل کی او د دی له امله چی اسلام او شرقی عالم د استعمار د اور او سکروټو څخه خلاص کړی د (العروة الوثقی) جریده تاسیس او خپرو کړه.

دا جریده اسلامی او شرقی ټولو مناطقو ته مجاناًلیږلی او توزیع کیدی شوه لکه چی د دی جریدی او له ګڼه کال ۱۳۰۱ هجری قمری د جما دی الثانی په پنځلسمه ورځ په اته دیرش صفحو کی نشره شوه په دی ګڼه کی د علمی اصلاح د پاره پروګرام او نقشه خپره شوه چی مهم او اساسی نقاط او نکات ئی په لاندی ډول دی:

۱-دی جریدی په خپله او له ګڼه کی د شرقیانو وظایف او واجبات بیان کړی دی او دائی واضع کړی ده چی ددوی به باکی څنګه د دوی د ضعف او سقوط موجب شوه. له دی څخه وروسته یی هغه لیاری روښانه کړی دی کومی چی بیرته د خپل عزت لاس ته راوړلو د پاره لازمی ده چی حرکت ورباندی وشی.

---

1 العروة الوثقی والثورة التحریریة الکبری د (۳۱-۳۸) صفحو څخه

ی په ضد و پاریس او په عملی اقدام به پیل
ی د نفوذ د پرا خیدو څخه و ډاریدل او د دی
دا چی انګلیسی مستعمرو ته ونه رسیږی له
ایلو د لیاری یی اقدام وکړه.
ن هم د انګلیسانو تایید وکړه، نتیجه داشوه چی
اسی،ادبی او انسانی جریدی لمر په ښکته کیدو
ی و روسته دا معصوم طفل د استعمار په تیغ
، و وهل شو. اناالله و انا الیه راجعون)
خپریدو کوم چی هلته په کی سید جمال الدین
کری شیخ محمد عبده د دی خپریدو کارکولو
ه وه چی د تعمیر په پاس منزل کی واقع وه دا
(الما دلین) میدان ته نزدی د (سیز و ماتل) په
ه خو دغه تنګه حجره دشرقی او غربی دلوبو
یدو مرکز ګرځیدلی ده.
وی اخبارو نود شرقی سیاست په حلقه د سید
ی مقالی نشرولی او انګلیسی اکثر و جریدو به د
خپرولی خصوصاً هغه وخت چی د اسلام او
کښی د سید جمال الدین افغانی او د فرانسی
ینان) تر مینځه مباحثی او مناقشی روانی وی.
ن اهمیت پیدا کړی ؤ او علمی او استدلالی
تونکو د خوند او استفادی موجب ګرځیدلی ؤ.

***

وطنی حزب او په پاریس کښی د العروة

او احوال څخه د پوشتنی په لیاه کښی خپلو معلوماتو ته وسعت او پراختیا ورکوی.

دی سری حزب په اسلام مختلفو منطقو کښی فرعی ځانګی او حوزی در لودلی چی هری حوزی به غونډه کوله او په خپلو کارونو به یی غور کولو او د غونډی څخه و روسته به د حذب غړو څه پیسی په یووړو کی صندق کښی چی تنګ سری یی در لوده اچولی، هر غړی به د توان سره برابر په سری ډول او په داسی قسم سره چی په زیات اولږیی نورڅوک پوه نشی مرسته کوله،دا مال د العروة الوثقی په جریدی او د دی جریدی په کار کونکو مصرفیده.د دی جریدی اکثره ګڼی مفتی او مجانی مناسبو ځایوته استولی شوی.

مجاهد امام (رشید رضا) وایی ما د خپل استاد شیخ (حسینا الجسر).[1]

څخه اوریدلی دی چی هغه ویلی: ټولو په دی باور در لوده او هیچا شک نه کولو چی که د (العروة الوثقی) جریده ډیره موده پاتی شی دا به په اسلامی نړی کی د یو عظیم اولوی انقلاب موجب شی.[2]

د «محمد بیک علی المؤید » څخه می اوریدلی دی چی ویلی:

د (العروة الوثقی) د خپریدو په وخت کی زه په (بغداد) کی وم هغه وخت دا جریده په عراق کی عربی لوی رهبر او د ساداتو معزز نقیب او مشر سید (سلمان الګیلانی) ته استول کیدله او هغه به د دی جریدی په حلقه ویلی: کله چی به د دی جریدی یوه ګڼه ورسیدله دومره تاثیر به یی واچوه دا به په خواله دی چی بله ګڼه ورسیږی نژدی ده چی انقلاب جوړ کړی.

همدا سبب و چی ارو پایی دولتونه زیات وارخطا شول او سخته ویره ور سره پیدا شوه.

---

[1]. د دکتور (ابراهیم العدوی) کتاب (رشید رضا) (۶۹-۷۰) صفحو څخه د اعلام العرب سلسله.

پاریس کښې د حزبي فعالیت څه برخه سري
، چې سید جمال الدین افغاني په مصر کښې د
به او عبرت اخستې دی.
پاریس شرایطیو شانته نه دی، په مصر کښې د
ومت د ترکانو په اختیار کښې ؤ خود ترکانو
ملانه لاس وهنې په اثر کمزورۍ ښکارۍ، په
حکومت د دنیا په سویه قوي ؤ او د ذهنیت
ف یی د ستاینې ور ؤ حتی چې د انګلیسانو په
ستعمار ساحه ارتوله.
ی د سید جمال الدین افغاني د وطني حزب
کمزورۍ او احساساتي ساتي ؤ مګر په پاریس
د سري حزب په غړو پوره غور کیده، شرایط
کم ؤ.
الدین افغاني د دوه حزبونو تر مینځه یو څه
ونه چې په عمومي لحاظ ور څخه د پوره دقت
ه کیدی شي.
چې سید جمال الدین افغاني ته د سودان عرش

د جمال الدین افغاني په مصر کښې او سیده د
اني تر مینځه قوي رابطه پیدا شوی وه، د سید
ریک په ده باندې زیات تاثیر اچولی ؤ، دی به
ں او مجلسونو جذابه حلقوته حاضر یده او ور
عقل برخه اخستله.

د احمد دی دی یو پوه عالم مجاهد او روحاني
ماني د مهدي توب دعوه د دې د پاره وکړه چې

ډول تحلیل منځ ته راځي.

۱:- په مصر کښې سید جمال الدین افغاني خپل حزبي فعالیت د اسلام د دین د لیار ښونې په اساس د استعمار او زور زیاتي په مقابل کښې د مصریانو د خلاصون په حلقه شروه کړه،دا فعالیت که څه هم پوره مؤثر واقع شو خو سرعت او تیزي یې در لودله، د مصر دهغه وخت د حکومت د نقشو په ضد صراحتآ مقابله او د انګلیسانو د هغو ګټو او منافعو په مقابل کښې قیام ؤ کوم چې د ډیر و کلو را هیسې یې په مصر کښې په پوره عاملیت اساس ایښې ؤ، هلته د دوی شرکتونه تولیدي موسسې بحري قوتونه او د استعمار کولو له امله بنیادي نقشې پرتې وې دوی د مصر د حکومت د مدني او سیاسي کمزور تیا څخه استفاده کولو نو په داسې شرایطو کښې د مصر وطني حزب تیز حرکت د کامیابۍ او بریالیتوب پوره امکانات نه در لودل.

په پاریس کښې د سید جمال الدین د حزب فعالیت سري او عاملانه ؤ او ذهني افق یې وسیع د ټولو مسلمانانو او شرقیانو د پاره ښکارۍ، د ده دا تحریک د فرانسې په مرکز پاریس کښې د فرانسې او پاریس په خلکو کښې د تحریک تاثیرنه در لوده بلکه د دې فعالیت زیات مؤثریت په اسلامي ممالکو کښې زیات ښکاریده او د العروة الوثقی حزب او جریدې د انګلیسي استعمار په ضد شرقیان او مسلمانان پارول.

۲:- په مصر کښې د سید جمال افغاني د وطني حزب د مرام، مرام نامې او فعالیت څخه څرګندیږي چې هغه وخت د ده تجربه پوره پخه شوې نه وه او د فکر وسعت یې زیات نه ؤ او لکه څنګه چې هغه وخت د ده د حزبي مرام نامې ټکي، کلمې او جملې کټل کیږي د العروة الوثقی د جریدې په اساس خامې او محدودیت لرې او ادبي، علمي او فلسفي اړخ یې په واضع ډول نسبتآ کمزو رې ښکارۍ او د دې مدعې دا نبات د پاره یوازې د العروة الوثقی د لوړې او قسم نص او متن لوستل کفایت کوي څه خاصیه چې د دې جریدې ټولې مقالې او

استعمار او استثمار د مداخلو او استفادو څخه خلاص کړی همدا وجه وه چی دی خپل وطن سودان ته لاړه او هلته یی د انګلیسی استعمار په ضد سخت تحریک را و پار وه او په عملی اقدام یی لاس پوری کړه، دا وخت د سید جمال الدن افغانی او د ده تر مینځه دلیک او خط په واسطی مفاهمه موجوده وه، په سودان کښی دی وضعی انګلیسان سخت متاثره کړی او داساسی چاری غور کښی شول همدا وجه وه چی په دغه سلسه کښی یی وغوښتل چی سید جمال الدین افغانی د دوی او د المهدی ترمینځه د صلحی وسیله شی نو د بریتانیا دولت لارد (سالسبری) سید جمال الدین افغانی ته واستوه اوله ده څخه یی د (لندن) د کتنی غوښتنه وکړه تر څو له ده څخه د المهدی د تحریک او اقدام په حقله د ده درایی او نظریی پوښتنه وکړی لکه چی په دی ترڅ کښی لورد(سالسبری) سید جمال الدین افغانی ته د بریطانیا له خوا د سودان تخت او سلطنت وړاندی کړه او وویلی: بریتانیا له خوا د سودان تخت او سلطنت وړاندی کړه اوو ویلی: بریتانیا د ده په اهمیت پوهیږی او د ده د نظریی او رایی پوره تقدیر او مننه کوی او بریتانیا غواړی چی د اسلامی حکومتونو سره د دوستی او اخلاص رویه ولری نو همدا وجه ده چی غوا ړوتاسودان ته د سلطان په صفت واستوو تر څو د المهدی فتنی له مینځه یوسی او په سودان کښی د بریتانیا د اصلاحاتو د پاره زمینه برابره کړی.

سید جمال الدین افغانی پیشنهادونه منه او دایی ونه غوښتل چی د بریتانیا په دم او پو کښی ولویږی بلکه د انګلیسانو په هغه تعقل یی خندا او مسخره وکړه کومه چی دوی بی د خپلی جزیری څخه په دنیا کښی په نورو آزادی غوښتنو نکو او اشرافو باندی عقیده نه لری نو ویلی:

سودان د بریتانیا وطن نه دی چی د سودان په تخت او سلطنت باندی څنګه چی وغواړی تصرف وکړی.[1]

نافعو او دمادی اغراضو د جلب او جذب اراده
که د ده ټول کوښښنو نه د اسلام مبادیو په وسیله
ت د پاره ؤ.

موده وروسته په سودان کښی د (المهدی)
کامی سره مخامخ شو او انګلیسانو خپل قوت د
ت او متوجه کړه.

ی ممالکو په ګډه د استعمار او استثمار د
ن افغانی او د ده ملګرو په ضد په مختلفو حیلو
کړه او له هری خوایی د مجاهدینو د فعالیت
و فشارونو سره یی مواجه کړل همدا وجه وه
رق د بیداره کونکو په زړو کښی نا امیدی پیدا
عالیت د دی موجب شو چی د سید جمال الدین
ی جدا شول او یوی خوا او بلی خوا ته لاړل
ی د سید جمال الدین افغانی ګران او پیاوړی
مجبوراً بیروت ته لاړه او هلته یی د تعلیمی
ه کار پیل وکړه خو د ځینی عواملو په وجهپه
یالی نشو او په دی یی باور پیدا شوچی د
په بحر کښی غرق شوی دی نو ځکه د ده په
ی زیاته شوه همدا وجه وه چی د بیروت څخه
شو او د ۱۳۰۶ هجری قمری کال په اوایلو
او هلته یی دا تصمیم ونیوه چی د سیاست څخه

د سید جمال الدین افغانی
خوا د ده توجه او تلل

ی و ویل شول استعماری دسیسو د سید جمال
ملګرو د آزادی د فعالیت او تحریک مخه

مطالعه او معلومات لری، ورسره د...
ت او طاقت شته دی او دایران خلک په دی
ه ښه جیده قریحه او قوی استعداد شته دی،
درت او طاقت لری او دفیصله کونکی منطق
مدا وجه وه چی خلکو ورباندی مخه وکړه او
شو خوتر کومی اندازی چی دخلکو په زړونو
پورته کیده اوترکومه حده چی خلکو دده
همغی اندازی دایران دپاچا په زړه کښی ویره
ال الدین افغانی په تیر ژوند کښی ثابت حقیقت
یرته اوهرکله چی په خلکو کښی دده محبوبیت
ه وخته دامحبوبیت دده اودبی کفایته امراؤ
ی اونفرت موجب ګرځیدلی دی نو دایران پاچا
جمال الدین افغانی څخه پټ په زړه کښی په
شو سیدجمال الدین افغانی دایران دپاچا
اوډاری وپوهیده اوپه دی پوه شوچی په قومی
نویی په خواله دی چی وضع ورانه شی او
ګرځی دپاچا څخه دایران نه دوتلو اجازه
اجازهه ورکړه چی په دی اثر سید جمال الدین
خ په روسیی روان شو او هلته یی دځینی
پاره اراده درلودله.

دسید جمال الدین افغانی ژوند او فعالیت

یلادی کښی سید جمال الدین افغانی له ایران
خوا روان شولو کله چی دروسیی مرکز
ده دروسیی قیصر یعنی دروسیی لوی واک
کرام وکړه.
روسیی ته دسید جمال الدین افغانی دتګ هدف
ی په مرسته به وکړی شی چی په شرق کښی

افغانی په پاریس کښی داستعمار په ضد سنجولی وه دناکامی سره مخامخ شوه نو په دی اثر دغه لوی اسلامی او شرقی مجاهد او رهبر دناکامی سره مخامخ او په پاریس کښی ژوند کول ورباندی ګران او مشکل شول ځکه چی نور ده په پاریس کښی داوسید لو فایده ونه لیدله نویوځل بیایی دشرق په خوا دتللو تصمیم ونیوه ترڅو دخپلو افکارو او اهدافو دپاره دتطبیق لیاره پیداکړی.

سید جمال الدین افغانی داروپاڅخه دوتلو ترتیبات نیول اولیاپوره دی ته برابر شوی نوه چی دشرق کومی خواته لاړشی، دی به هم دی فکر کښی وچی دعجمود امپراطور «ناصر الدین» شاه څخه ورته تلګرام ورسیده او په دی تلګرام کښی یی دی ایران ته غوښتی ؤ نودی په ۱۳۰۳ هجری، قمری کال کښی دایران په خواروان شو اوکله چی ایران ته ورسیده په تهران کښی «ناصرالدین» شاه ورسره ولیدل او دکتلو په وخت کښی یی سید جمال الدین افغانی ته داسی وویلی: ته له ماڅخه څه غواړی؟ سید جمال الدین افغانی ورته په ځواب کښی وویلی: زه له تاڅخه دوه اوریدونکی غوږ ونه غواړم (یعنی فقط همدو مره چی خبری می واوری ا وکه دمنلو وړوی وی منی) دایران پاچا دده تعقل او جرئت ته حیران او په تعجب کښی شو. په هرحال دایران پاچا دده سره ښه خوږ ملاقات وکړه او زښت زیات یی دده اعزاز اکرم او مننه وکړه او وروسته یی بیا دایران دحربیی وزیر په حیث مقرر کړه.

سید جمال الدین افغانی لیا په ایران او تهران کښی زیاته موده نه وه تیره کړی چی دایران خلکو دده دنبوغ اندازه وپیژندله، دده دعلم او ادب احترام او تعظیم یی کولو دټولو خلکو توجه ورته وا وښتله، له هری خوا څخه ولس، لویان او علماء ورباندی مات شول، ورته به تلل او راتلل او دده دمجلس اومرکی څخه به یی استفاده کوله، دوی په دی پوه شول چی دی دژوند په مختلفو برخو کښی پوره معلومات لری، په سیاسی مسایلو کښی وارد دی، تاریخی موثوق او تکول شوی زیات

ن ځان او احوال او دده او دایران د پاچا
ی پوښتنه وکړه سید جمال الدین افغانی د ایران
بیان کړه، دده داسراف او ناپوهی څخه یی
کاره کړه چی دایران پاچا نه غواړی چی په
ومت مینځ ته راشی. قیصر په ځواب کښی
ران پاچا دحق په جانب دی ځکه چی چیرته یو
ی راضی کیږی چی دوطن یو بزګردی هم دده
اونظر ورکولو حق ولری سید جمال الدین
ی داسی وویلی: ای جلالت لرونکی ښاغلی
ه یم که خلکوته درایی اونظرحق ورکړی شی
ت دمحکمیدو دپاره ښه وسیله وی ځکه چی په
و خلک دده دوستان او مخلصان ګرځی اوددی
ړی، دبدو فرصتونو انتظار وباسی او په خپلو
اودکراهیت اور پټ کړی دمرستی دپاره
ه دسید جمال الدین افغانی داصراحت او جرئت
یصر خپلو عسکروته وویلی چی دی دروسی

افغانی وایی: ماځلور کاله په «پترسبورګ»
ل او په دغه موده کښی یوځل دایران پاچا
ر کتنه وکړه اووی غوښتل چی دسید جمال
ی خوده دده غوښتنه ونه منله.
ال الدین افغانی د «پترسبورګ »(لیننګراد)
په خوا روان شو او «میونخ» ته ورسیده او
رسیده اوله ده څخه یی د ملاقات کولو غوښتنه
حاح اوبیا بیاغوښتنی څخه وروسته دسید جمال
ه او ملاقات ومنل شو او دملاقات په ترڅ کښی
یران پاچا سره ایران ته بیرته وګرځی.استاد

افغانی اساسی پلان داؤ چی داسلامی مناطقو دیو والی دپاره مرسته پیداکړی او دبریطانیا داستعمار له ځنځیر او زولنو څخه یی خلاص کړی، په دی اساس ده کوښښ وکړه چی د روسی او انګلیس ترمینځه دجګړی احساس وپاروی لکه چی ده څو واری د«زینوف» دروسی دخارجه وزارت مقتدر سیاسی مدیر سره وکتل او په شرق کښی یی په روانو حالاتو او په عمومی ډول دانګلیسانو په استعمار هڅو او خطرونو وغږیدل خودغه مدیر دیته میلان نه درلوده چی بلی جګړی ته اقدام وشی ځکه چی دوی په نزدی وختو کښی دعثمانیانو دجګړی څخه وزګارشوی ؤ، که څه هم سید جمال الدین افغانی به دی دعواملو او حقایقو دتحلیل دلیاری زیات پاروه خوبیاهم هغه نه تودیده لکه چی یو وارسید جمال الدین افغانی د«زینویف» سره دمقابلی او کتنی څخه وروسته وویلی:

«څومره او هرکله چی زه د ی هواته الوزوم دی لکه پشکی غوندی په ځمکی باندی منګولی خښوی »

یعنی هیڅ نه غواړی چی له انګلیسانو سره دجګړی او مقابلی دپاره زړه ښه کړی او نه دسید جمال الدین افغانی تحلیل او تحریک ورباندی تاثیر اچولو.

روسیی ته دسید جمال الدین دتللو بل عامل او سبب داؤ چی دقیصر په متصرفه مناطقو کښی په مسلمانانو باندی تجاوز کیده او هلته مسلمانان دمشکلاتو سره مخامخ ؤ نوده وغوښتل چی هلته د مفاهمی دلیاری دمسلمانانو وضع ښه شی هغه وخت تقریباً دیرش ملیونه مسلمانانو په روسیه کښی ژوند کولو او دروسی حکومت چی یو مسیحی مشربی واک درلوده دمسلمانانوسره ښه معامله نه کوله په دغه لیاره کښی دسید جمال الدین افغانی مساعی دمسلمانانو څخه دزور زیاتی دلری کیدو په خوامتوجه ؤ لکه چی ده دهغه وخت د روسی حکومت څخه غوښتنه وکړه چی مسلمانانو ته دقران او دینی کتابونو دطبع کولو اجازه ورکړی او د ده داغوښتنه ومنل شوه یو

ی په دی اساس دخلکو عمومی هڅی د اساسی
ف شدت درلوده خودغه حالت په خپل حال
ی په اوضاعو کښی تحول راغی او دشرعلایم
مداوجه وه چی مرتجعینو دایران دپاچا اوسید
ینڅه په شیطانت او چوغلی پیل وکړه چی په
صدر اعظم «میرزاعلی اصغر خان» دټولو
الدین افغانی په ضد کینه او حسد درلوده ځکه
جمال الدین افغانی دنزدی والی اومرتبی څخه
پاچا ته دنصیحت په ډول یاده کړه چی خلکو
وپه کار کښی بیړه ونه کړی ځکه چی دغه
جوړول ددی معنی لری چی قدرت دپاچا دلاسه
باندی دقدرت دایره تنګه کړی. دایران دی
ولو چی انګلیسانو او روسانوته اقتصادی

خزومی » په خپلو خاطراتو کښی دسید جمال

جمال الدین افغانی ته داسی وویلی: ای محترم
وړه ده چی زه دی دفرس دپاچایانو پاچا
دبز ګرود افرادو څخه یو فردشم؟سید جمال
کښی ورته داسی وویلی: ای محترم پاچا ته په
ج، ستا دقدرت عظمت او دتخت ستنی به په
اوس څخه زیاتی ښی قوی محکمی او ثابتی
زګر، کارکونکی او دصنعت خاوند په مملکت
ئیسانوڅخه زیات مفید دی و اجازه راکړه زما
دی چی موقع یی ضایع شی واوره هغه داچی
ی وی چی یوولس کولی شی بی له دی چی په

هیله درلودله خوما دده غوښتنه ونه منله اوورسره می ونه کتل، بیازه دالمان ښار «میونخ»ته لاړم او هلته دایران پاچا هم راغی ده دملاقات کولو غوښتنه وکړه او مادده غوښتنه ونه منله اخر زما او د ده ترمینځه دالمان څه لویان اونور خلک واسطه شول ترڅو چی مونږ سره وکتل او زما څخه یی ایران ته دتلو هیله وکړه او دا ددی دپاره چی هلته ماخپل صدراعظم وټاکی ماپه اوله کښی ایران ته دتللو غوښتنه ونه منله اوومی ویلی زه غواړم چی پاریس ته لاړشم او هلته د ۱۸۸۹ میلادی کال ننداړ تون وګورم خود ایران پاچا ایران ته زما دتللو زښت زیات الحاح او کوښښ وکړه ترڅو چی زه دیته مجبوره شوم چی دده غوښتنه او ایران ته دده سره تلل ومنم.

سید جمال الدین افغانی وایی: دایران دپاچا دوینا ؤ څخه چی زما دصفت په حقله یی وکړی یوه داهم وه چی وویلی: داسیاسی او حربی انسان ددی وړدی چی صدراعظم شی اودولس دښیګڼو کارونه وکړی.

ایران ته دسید جمال الدین افغانی بیرته ګرځیدل او هلته دده فعالیت، ناکامیدل او په بدحالت کښی دایران څخه دده شړل

کله چی سید جمال الدین افغانی ایران ته راغلی داځل دخلکو مخه ورته داول ځل څخه زیاته شوله، ده په عمومی اصلاحاتو پیل وکړه او دده خطبی، مجلسونه اومقالی ټولی دولس دخیر او عمومی ښیګڼو دتامینیدو دپاره وی نو دقانون خلکو له ده څخه وغوښتل چی د فیصلو کولو دپاره دوی ته دستوری او قانونی اساسونه برابرکړی اوداسی قوانین او فارمولونه جوړکړی چی دهغو په وسیلی دخلکو څخه ظلمونه لری شی او حاکمان او فیصله کونکی ورته داحترام کولو اومنلوله امله مجبوره شی ترڅوپه ایران کښی هغه عدالت تحقق پیدا کړی کوم چی ددی دکمزور تیاپه وجهی نزدی ده چی دحق اوخیر معیارونه له مینځه لاړشی، همداشانی دسید جمال الدین افغانی څخه وغوښتل شول چی دحکومت اداری مقررات تنظیم کړی او اداری

څخه لاړه او هغه ځای ته ورغی چی ایرانیان یی زیات تعظیم کوی هغه د «عبدالعظیم» شاه دمشهد څخه عبارت دی داځای دتهرا ن څخه دولس میله لری پروت دی، داځای ته ایرانیان خاصه عقیده لری دپناه ځای او حرم یی ګڼی او څوک چی ورته ننوځی هغه په امن کښی وی خو سید جمال الدین افغانی دی ځای ته ددی دپاره ورنغی چی هلته غلی پاتی شی همداوجه وه چی ده هلته دایران دپاچا په ضد عمومی نظراو رایه پاروله او په خپلو خبرو کښی یی دقانونی اصلاح په ضرورت باندی زیات زور اچوه کوم چی په هغی کښی دایران دپاره داستعمار دشرڅخه نجات لیدل کیده.

سید جمال الدین افغانی په دغه مزار او دربار کښی اته میاشتی او ځینی وایی چی اوه میاشتی پاتی شو اوپه دغه موده کښی دده شان ملی عزت او خطر زیاتیده ترداسی اندازی چی اخر دایران پاچا «ناصرالدین»شاه ورپسی پنځه سوه مسلح عسکر ولیږل، هغوی د«عبدالعظیم شاه» په مزار حمله وکړه او سید جمال الدین افغانی په داسی حال کښی چی سخت مریض هم ؤ ونیوه، دی یی دخپل دپناه ځای څخه ؤ باست او پنځو سو عسکرو د ۱۸۹۱ میلادی کال په اوایلو کښی دعثمانی حدود و «خانقین »پوری کش کړه.

سید جمال الدین افغانی خپله دغه قصه په دی ډول کړی ده: زما قصه اوزما سره چی ظالمانو او بی خیره کسانو کومه معامله وکړه هغه داسی سخته وه چی دایمان خلکو وربانده لړمونونه ټوټه کیدل اودپوهی اویقین خاوندانو زړونه وربانده شکیدل او کافرانو او بت پرستان هم پری لړزیدل په ماباندی دی لئیم او بدبخت امر وکړه چی بندی شم اودا په داسی حال کښی چی ما «عبدالعظیم » شاه زیارت ته پناه وړی وه او په یخه واوره کښی په سخت مرض مبتلاوم زه دوی حکومتی تعمیر ته په ډیر زلت، بی عزتی او رسوایی بوتلم چی دبدی اندازه یی هیڅ تصور او خیال نشی کیدلی او داټول وروسته له دی چی

لم اوځه پوښتان هم راسره مکرری و.

سید جمال الدین افغانی استوګنه او حالات :

افغانی د ۱۸۹۱ میلادی کال په اوایلو کښی و او دسفر په لیاره کښی کله چی «بصری ی والی «هدایت »پاشا چی یوزوړسړی او واعزاز یی وکړه.

افغانی په بصره کښی تقریباً اوه میاشتی پاتی ه دایران دپاچا «ناصرالدین » شاه په ضد په ړه نوکوم څه چی اول ده وکړه هغه داؤ چی په حانیون دده په خلاف تحریک کړل اوداپه دی اء) کښی دشیعه ؤ دمجتهدینو مشر میرزا محمد خط اولیک واستوه سید جمال الدین افغانی په زیاته ستاینه کړی وه اودستاینی څخه وروسته فی دمسؤلیت یادونه کړی وه اوپه خلکو کی یی کړی ؤ اودی یی دیته متوجه کړی ؤ چی که څخه یوه لحظه غافله شی دخلکو مشاعر او ونه به په لړزید واو عقاید به تباه شی نوله دی چی ترڅو دغه مجتهدینو امام خپله وظیفه او سلسله کښی سید جمال الدین افغانی دی دایران ت کړه چی هلته څه تیریږی او دخلکو عملی دتباهی سره مخامخ دی له دی څخه وروسته ده ته په خپل لیک کښی داسی یاده کړی ده چی ه کلمه کوی شی چی دایران خلک دبی نظمی ه خاینانو څخه خلاص کړی کوم چی دوی پیل یعنی ایران په لړو پلیتواوبی اهمیته پیسو خرڅ افغانی میرزا «محمد حسن » شیرازی ته قتصادی کارونوکی دانګلیسانو مداخلی یادی

چی دترکیی څخه بل امر او حکم راغلی چی
تلونه منع کړی خودی ددی ورستی امرڅخه په

چی سید جمال الدین افغانی دبصری څخه
سو پوښو څخه نور څه نه ؤ نوددی ښارمشرانو
ړه او مصلحت وکړه چی دی پری نږدی چی
ړی نودده دپاره یی مرسته ټوله کړه چی دغه
وته پورته شوه او په دی کښی پنځوس پونډه
، او دا ټولی پیسی ده ته وسپارل شوی، ده د
»پاشا څخه دامرسته قبوله کړه ځکه چی ده
لو اوکه نه دده همت اوغیرت دانشوه منلی چی
ل څه واخلی لکه چی دمرستی داخستو څخه
افغانی وویلی: زه امید لرم چی د دی مرستی
مغه ؤ چی ده ته دا موقع برابره شوه چی ددی
سان وکړی او دا هغه وخت ؤ چی سید جمال
مرکز استانبول کښی د دوم ځل دپاره اسیده او
الحمید رافعی» د بصری قاضیی راغلی ده ده
وخت کښی د هر څه نه اول د هدایت پاشا د
کړه هغه ده ته د بصری دوالی د مړینی خبر
افغانی د هغه څخه د مرحوم د اولادی د ژوند
وویلی ژوندیی تنګ دی او په اقتصادی فشار
سید جمال الدین افغانی د دوی د ژوند دښه کیدو
څو چی وی کړی شول چی د مرحوم «هدایت»
او پخوانو خدمتدګارو کورنیو د اولادی په د
او په میاشت کښی دیرش پونډه تخصیص یی
شانی یی دا هم وکړی شول چی د مرحوم
ه په میاشت کښی د پنځو سو پونډو د ورکولو

برخه شوی دی نوکه دمجتهدینو لیار ښونی قاطع اقدام ونه کړی ایران به تباه او اسلامی منطقه به دپردود تسلط لاندی راشی اوکه ددی ستری تباهی په ضد دمقابلی دپاره دافرصت له ده څخه ضایع شی بیابه ددی وړنه وی چی خلک یی په ښه نوم یادکړی.

دی لیک دامام شیرازی غیرت وپاروه اومیړانه یی ورته تحریک کړه نو یوه داسی فتوی یی صادره کړه چی دهغی په اساس دسګرتو سکل حرام شول کوم چی د۱۸۹۰ میلادی کال څخه انګلیسانو په ایران کښی دسګرتو جوړول یی دځان دپاره اختصاص کړی ؤ.

امام شیرازی خپله دغه فتوی دایران واعظانو او علماؤ ته واستوله او هغوی په خلکو کښی خپره کړه چی په دی اثردایران خلکو دسګرتو استعمال بس کړه اودایران پاچا «ناصر الدین» شاه دیته مجبوره شو چی دنیم ملیون پونډ وپه بدل ددی انګلیسی شرکت قرارداد فسخه کړی په دی ډول سید جما ل الدین افغانی وکړی شول چی ایران انګلیسانو داقتصادی استعمار څخه خلاص کړی.

کله چی سید جمال الدین افغانی دمرض څخه شفا ومونده او ښه شونو دعربستان دجزیری په خوایی دتللو اراده ښکاره کړه خود بصری والی ورڅخه ځخ لږ مهلت وغوښته ترڅودترکیی دسلطان «عبدالحمید » څخه اجازه واخلی چی هغه اجازه کوی اوکه نه غواړی چی دځانه سره یی وساتی؟ همغه ؤ چی دترکیی دمرکز استامبول څخه امر وشو چی پری یی نږدی، په دی اساس سید جمال الدین افغانی عربستان ته دتللو نه منع شو خونه په داسی ډول چی ورته وویل شی دامنع کیدل دسلطان عبدالمحید له خوا دی مګردی په خپل ذکاوت په دی پوه شو چی دامنع کیدل دترکیی له خوا څخه دی، سمدستی سید جمال الدین افغانی وغوښتل چی دته انګلیسان ته دتللو اجازه ورکړی مګربیاهم له ده څخه والی مهلت وغوښته ترڅو دترکیی دمشرانو څخه اجازه واخلی خو داځل ده ته دسفر کولو اجازه راغله نو په چالاکی سید

اوس هلته په پېښو او پښتو کارونو کښې جوړې
جارو کښې مشغوله دی او څوک چې اوس هم
هغوی بیچارګان د چور چپاول، د بی نظمی او
کم تابع دی، اوس هلته کوم دستور نظام او

ه دی اثر دی چې هلته مامورین معین کافی
په خپل مادون او مراجعه کوونکی باندی ظلم
وس د رشوت ورکولو او خوړولو په مختلفو
پیدا کړی دی، همدا شانی عسکر هم کافی
کومت دوی پری ایښی دی چې څومره یې د
وان او قدرت ورسیږی صرفه دی نه کوی.
غانی خپله مقاله په دی وینا ختمه کړیده : آیا دا
نه دی کوم چې په اسلامی نړی کی یې علوم
یی د استدلال په زور دیانت و دروه او عربی
او تصانیفو محکمه کړه. هی افسوس په حال
ظلم څنکه تباه کړل او تجاوز څومره ټوټه ټوټه
ولتونو دشمار څخه ولویدل او نړدی دی چې
م به یی محوه شی... چیرته دی علماء؟ چیرته
ته دی شریعت ساتونکی او او د ولس کارونو
د حق او عدالت تایید کوونکی؟
په شانی د نورو مقالو تاثیر د ایران د پاچا په
نو سید جمال الدین افغانی ته یی په لندن کښی
څخه یی هیله وکړه چې خپل ضرر رسول بس
په مقال کښی نور هم وپاریده او دا هغه وخت
په بدل کښی زیاتی پیسی وړاندی شوی په دی
غانی په غصه شو او دایران دسفیر په ځواب
دی به تر هغه وخته د پاچا څخه لاس وانخلی

سره زیات مقدس اهداف ؤ هغه داچی که وکړی شی د انګلیسانو استعماری افکارو ته تغییر ورکړی او دوی په دی پوه کړی چې د دوی او خلکو واقعی خیر په دی کښی دی چې د حق تایید وشی او سلامتیا او روغه عمومیت پیدا کړی او ده دا هم اراده درلوده چې د شرق او غرب دخلکو تر مینځه اتفاق، یو تر بله پیژندنه او ښه ژوند کول تحقیق پیدا کړی نو په همدی اساس سیدجمال الدین افغانی په لندن کښی د «ضیاءالخافقین» په نامه د یوه میاشتنی اخبار په تاسیس کښی ګدون وکړی.

دا اخبار په دوه عربی او انګلیسی ژبو خپریده او یو انګلیسی شرکت چې غوښتل یی د شرق او غرب تر مینځه د اتفاق او پیژند ګلوی د تحقق دپاره خدمت وکړی نشرولو ددی اخبار او له ګنه په ۱۸۹۲ میلادی کال د فبروری په میاشتنی کښی خپره شوه او په دومه ګنه کښی یی دسید جمال الدین افغانی هغه رساله او لیک خپورشو کوم چې ده دبصری څخه د ایران مجتهدو علماؤنه استولی ؤ. سید جمال الدین افغانی په «ضیاء الخافقین» اخبار کښی یو داسی مضمون خپور کړه چې په هغی کی یی د ایران بد اقتصادی حالت رسوا کړه او ویلی: تباهی د ایران په اقتصادی حالت مسلطه ده خلک یی د فقر او عاجزی په بد حالت کښی شپی سبا کوی حال دا چې حاکمانو او واک لرونکی یی د رعیت په تعذیبولو او زورولو کښی کوښښ کوی او دوی په دی لیاره کښی د ټولو وحشیانه وسایلو څخه کار اخلی لکه چې دوی د جزاء په نامه د خلکو پزی پریکوی، غوږونه یی قطع کوی، ګیډی یی چیروی او سرونه یی اولوځوی تر داسی اندازی چې اوس هلته داسی اوضاع خلکو ته دادی ښکاری،هلته اوس فیصله د قانون او تعقل په اساس نه ده بلکه د قهر او توری په قوت تطبیقیږی او څنګه چې هلته په هغو مناطقو کښی سیاسی او اجتماعی اوضاع ګډوډ شوی دی خلک د خپل وطن څخه هجرت کولو ته مجبوره دی همدا وجه ده چې د ایران څخه خلک د ترکانو او عثمانیانو دولت او وطن ته کډې کړې دي

د ده مراقبت او ساتنه وکړی.

دپاره د سید جمال الدین افغانی تګ
نکی حادثی چی ده ته هغه پیښی شوی :

افغانی د«ابوالهدی» په لیکونو تیروته او داړه
لیکنو کښی د ده د اهدافو څخه تعبیر اویا دونه
بت او ترک څخه یی کار اخیسته، په دی
عدی په دی خبره وی چی ترکیه اوس د سید
ارو د خپرونو او تطبیقولو دپاره مستعده ده نو
جمال الدین افغانی ونیوه او د ترکیی په خوا
د ترکیی مرکز آستانه (استانبول) ته ورسیده
ښه استقبال وکړه خپل یاوریی د ده د استقبال
ی په بندر کښی ښکته شو یاور له ده څخه د ده
ړه و ویلی: د کالو او سامانو صندقونه او
ده په ځواب کښی و ویلی:
و د صندق او بکس او بی د کتابو د صندق او
ه دی یاورو ویلی چیرته دی چی واخستل شی
ینی ته اشاره وکړه و ویلی دکتابو صندقونه او
ل ځان اوخواته یی اشاره وکرړه و ویلی دا
ی.

سید جمال الدین ته په میاشت کښی پنځه اویا
ورکړه، په ښه ښایسته قصر کښی یی ښکته
ړه، دعزت فرش او ظرف سامانونه یی ورته
ه ظاهر کښی د ده د خدمت کولو دپاره موظف
ی دی نوکرانو به ځینو د ده خدمت او ځینو به
څخه وروسته ورته پیشنهاد وشوچی د یوی
انجلی سره ازدواج وکړه خو سید جمال الدین

افغانی په یی قانع کړی چی د ایران پاچا او د هغه د رَیسانو د غندلو څخه لاس واخلی او دغه کوښښ په سلسله کښی یو ورځ په لندن کښی د ترکیی سفیر سید جمال الدین افغانی ته د ترکیی د سلطان «عبدالحمید» لیک راوړه چی مضمون یی داؤ. مونږ ستاسو د ملاقات او کتنی په زیات شوق کښی یو او له ده څخه یی استانه (استانبول) ته د سفر غوښتنه کړی وه.

سید جمال الدین افغانی د سفیر څخه د بلنی د سبب پوښتنه وکړه چی مطلب، غایه او هدف په دی بلنه کښی څه دی؟

سفیر په ځواب کښی وویلی: سلطان عبدالحمید غواړی چی د ستاسو په معاونت او مرستی اسلامی اتفاق او اتحاد جوړ ګړی، علاوه له دی څخه د ځینی قوانینو په تدوین کښی غواړی چی ستاسو د ارزښتناکه افکارو او نظریو څخه استفاده وکړی خو دغه شانی رسمی بحثونو او غوښتنو په سید جمال الدین افغانی باندی کوم تاثیر وانچوه نو سلطان عبدالحمید بی له دی څخه بله چاره ونه لیدله مګر دا چی یو دینی عالم یی په ده باندی د چل او حیلی کولو دپاره استخدام کړه همدا وجه وه چی سلطان عبدالحمید «ابی الهدی» ته چی په هغه وخت کښی یی د ترکیی «شیخ الاسلام» لقب درلوده وویلی چی سیدجمال الدین افغانی ته لیک واستوی او په خپل لیک کښی هغه ته داسی وعدی او د ده دذوق په تناسب هیلی او امیدونه وړاندی کړی چی د هغو په اثر د ترکیی مرکز آستانه (استانبول) ته راشی.

باید یاده کړو چی سلطان عبدالحمید په دی حال کښی د ایران په پاچا باندی شفقت او زړه سوی نه درلوده بلکه دی په خپله د ځان دپاره د سید جمال الدین افغانی د خطر څخه ډاریده او دا ویره ورسره وه چی د ده د دولت د سیاست په اړولو کښی مداخله کوی خصوصاً هغه وخت چی سلطان عبدالحمید په دی خبر شو چی سید جمال الدین افغانی په «پاریس» کښی د ترکیی د «فتاة» (ځوانانو) د حزب دڅخه

انی لوی او عظیم قوت لاس ته راوړو او د
قافلی څخه بیرته پاتی نشو څنګه چی دغه لوی
دجمال الدین افغانی هڅه وه او د ده دسیاسی
ره داصلاحی ارمانونو اخری ارمان یی همداؤ
مید ده ته ښکار کړه او هیله وکړه وکړه چی
سیدو اوعملی کیدو جهاد او کوښښ ته دوام
ه ډیری خوښی او هرکلی دسلطان عبدالحمید
وعده او تعهدیی ورسره وکړه چی خپل نهایت
د دغه لوی هدف په لیاره کښی به خپل روح
ه او عظیمه هیله ترسره شی.

سومرکوچی د ترکیی په مرکز استانبول کی
، اوسلطان عبدالحمیدترمینځه د افکارو د تبادل
یدجمال الدین له خوا په خپلو پلانو کښی داسی
لامی مملکت حکومت دی خپل نماینده انتخاب
، د خپلو لویو علماؤ څخه یوتن تعیین کړی چی
رکز آستانه (استانبول)کښی «المؤتمرالاسلامی
، کنفرانس)په نامه لوی سیمینار کښی غونډه

فغانی ددی اسلامی لوی کنفرانس، سیمینار
وسیلی دا غوښتل چی د پرمخ تګ،تکامل او
او طاقت د بیالاس ته راوړو دپاره د
، تعاون اونساند پیدا کړی چی د هغی په
اروپایی دولت په اسلامی مملکت باندی تجاوز
مرکز به د دنیا ټولو مسلمانانو ته دمقدس جهاد
صادره کړی او ددی متجاوز دولت په مقابل
دریږی او له دی څخه علاوه به له هغه څخه
ی علایق او روابط بند کړی.

جمال الدین افغانی پیل وکړه د مدارسو د اصلاح دپاره یی پروګرامونه جوړول تر څو نوی نسل ددی لوی دولت د خدمت کولو د پاره برابر کړی او داسی اصول اساسات یی برابرول چی د هغی په وسیلی د ترکیی، عربی ممالکو افغانستان او ایران ته اسلامی پوهنتون او دګډ حرکت کولو مرکز جوړ کړی، دی په دی وخت کښی چی په ترکیی کښی د ده داستوګنی ابتداء وه سلطان ته نزدی او مقرب ؤ، کله چی یی غوښتنه ورته او د جمعی لمونځ یی ورسره یو ځای اداء کولو.

سید جمال الدین افغانی د سلطان عبدالحمید رسمی وظیفی، رتبی او چوکی ونه منلی، د اسلام د شیخانو او علماؤ رسمی مشری یی قبوله نه کړه او نښانونه یی وانښستل او د عذر په ډول یی داسی وویلی: د عالم وظیفه په لوړو منصبو او رتبونه پوره کیږی بلکه په ښی لیاربښونی، تعلیم او روزنی یی مسؤلیت اداء کیږی، د اساسی عالم وظیفه داده چی په علومو ښه واقعی پوه شی او په خپل علم پوره عمل وکړی.

سیدجمال الدین افغانی کوم وخت چی د ترکیی په مرکز استانه(استانبول) کښی اوسیده ده به د رمضان دمیاشتی شپی تر چرګ بانګی پوری د پاچا د میلمستیا په ځای اوخونه کښی د شرق د سیاست مدارانو، فضلاؤ، ادباؤ، علماؤ او پوهانو سره په فلسفی تحلیلونو او علمی بحثونو تیرولی، دا وخت د ده رابطه په ظاهر کښی د سلطان عبدالحمید سره زیاته قوی وه او دوی به یو تربله خاصی غونډی درلودلی حتی چی په یوه خاصه غونډه کښی چی د دواړو ترمیځه دایره شوه سلطان عبدالحمید سیدجمال الدین افغانی ته داسی وویلی: زه دستاسی ښاغلی څخه هیله لرم چی خپل ټول کوښښ مصرف کړی تر څو وکړی شو چی د ستا په مرسته په ګډه یو داسی قوی او محکمه اتفاق او اتحاد برابرکړو چی داسلامی ولسو نو ترمینځه نقصان او خلل قبول نه کړی حتی چی د دی یوالی په برکت د اسلامی ټولنی ولسونه یو بل ته دوستی او ورورولی لاس ورکړی د اسلامی اتحاد او

جمال الدین افغانی فیصله وکړه چی داسلامی
شرانو ته په متحد ډول د یو والی او یو تربله
ادی به قاطعو دلایلو او قوی اسنادو او مدارکو
دولتو هغو کسانو ته واستول شی کوم چی د
ږوی او هغوی په دی لیاره کښی داقدام دپاره
همدی کبله تقریباً پنځه سوه لیکونه په مختلفو
لو مناطقو هند،مصر، الجزایر،طرابلس، شام،
علاقو واستول شول او له بلی خوا سیدجمال
هو ملګرو اوپیروانو څخه کوم چی په شرقی
کړه او هغویی څه خاصو ځایوته د هیأت په
د مسلمانانوو د یو والی او وحدت داهدافو
تبلیغ وکړی.   له دی اقدام څخه وروسته ډیره
چی ښه تاثیر یی واچوه اوله هری خوا څخه
ابونه راغلل او دټولو لیکونو ځوابونه دټولو
لامی ټولنود علماؤ او نوروڅخه ورسیدل او د
دی بلنی څخه په زیاتی خوښی او سرور تو د
هدیی او تاریخی تحفی هم د اسلام د فیلسوف
په واسطی سلطان عبدالحمید ته لیږلی وی او
و سره یوځای عثمانی سلطان ته دعاګانی او

غانی امر وکړه چی دا ټول لیکونه او ځوابونه
په ترکی ژبی ترجمه او د اصل ځواب سره دی
ی سلطان عبدالحمید ته وړاندی شی.سیدجمال
خدمت په لیاره کښی په خپل دغه بریالیتوب

دسیدجمال الدین افغانی د دی خطابی حاصل په لاندی ډول دی [1]

اسلامی دیانت په دی وخت کښی د یوی بیړی مثال لری چی چلونکی یی محمد صلی الله علیه وسلم د عبدالله ځوی دی او ددی بیړی سپاره کسان ټول مسلمانان خاص او عام (یعنی باید ټول مسلمانان او په خاص ډول علماء او فضلاء د بیړی دسلیمو وساتلو دپاره پوره خدمت وکړی).

څنګه چی داوضاعو تحلیل کیږی دا بیړی په اوس وخت کښی د غرقیدو د خطر سره مواجه ده، دا غرقیدل دجهانی سیاست په بحر کښی دی چی دسخت طوفانی خطر سره مواجه دی، بین المللی دسیاسی دپلوماتی مانوری هم ددی بیړی غرقیدل اوله مینځه تلل غواړی نو دبیړی سپرلو چاره څه ده؟ او په داسی خطرناکه مرحله کښی څه تدبیر باید وشی؟

آیا دا لازمه ده چی د بیړی سپاره کسان کوښښ وکړی چی بیړی د طوفان د غرقیدو څخه خلاصه او بجه کړی؟ او که نه بیړی په خپل خطرناک حال باندی پریږدی او دوی د خپلو شخصی اغراضو او نفسی تمایلونو په وجهی یو تر بله مختلف اوسی؟

د مجلس ټولو حاضرینو په ګډه ځواب ورکړه چی باید هر وطنی ملی مسلمان په خپل ټول توان او طاقت داسلام عزت وساتی او ددی مقدس بیړی دنجات دپاره دی پوره کار او خدمت وکړی نو په دی اساس ټولو تعهد وکړه چی په خپل ټول قدرت به او دټولو ممکنه وسایلو دلیاری مرسته کوی او دسیدجمال الدین افغانی دسترو اراؤ او پاکو هیلوپه لیاره کښی به په سرښندولو او قربانی ورکولو نه دریږی.

بریالیتوب باندی زیات حیران او دتعجب سره مخامخ شو خو بیا هم ده سیدجمال الدین افغانی ته و ویلی: اوس د الله پاک په معاونت او ستاسو ښاغلی په مرسته د خپل مطلب او هدف په لویه برخه بریالی شو نو له دی څخه وروسته په مونږ لازمه ده چی په دومی مرحلی پیل وکړو هغه دا چی تاکلی نقشه او پلان عملی شی. سلطان عبدالحمید و ویلی :

مصلحت دادی چی دومی مرحلی مهم مطلب د«باب عالی » یعنی د عظمی صدارت په غاړه ولویږه او شیخ الاسلام د تا سره په دی کار کښی متفق او متحد وی همغه ۈ چی سیدجمال الدین افغانی دسلطان عبدالحمید دا مصلحت اومشوره قبوله کړه خو همدا چی داسلام او مسلمانانو د یو والی نقشه شیخ الاسلام او صدر اعظم ته حواله شوه: اسلامی اتحاد موضوع دهغو اختلافاتو او دسیسو په اثر چی پیدا شوی خپل رنګ او قواره بدله کړه او له دی څخه وروسته اختلافات او دسیسی ورځ په ورځی زیاتیدل او په دی ترڅ کښی د ترکیی دځوانانو د حزب غړو د موقع څخه استفاده وکړه او د پارلمانی حکم غوښتنه او مطالبه یی وړاندی کړه او دا ټول اوضاع ددی موجب شول چی ملګرو او پیروان سخت مراقبت او باندنی بارزو شخصیتونو دمراقبت او څارنی دپاره موظف شول او لسو جاسوسانو ته په خاص ډول وظیفه ورکړی شوه چی سیدجمال الدین افغانی او دده د دوستانو، مخلصانوملګرو او پیروانو سخت مراقبت او څارنه وکړی لکن سره ددی هم سیدجمال الدین افغانی د شوری په حلقه خبری کولی او د عمومی ښیګنو د تامین په منظور یی ده ته د اجتماعی او سیاسی اصلاحاتو نصیحت کولو، سلطان عبدالحمید په ظاهره کښی ځان داسی ښکاره کوه چی ګوندی دا خبری ورباندی ښی لګیږی خو په زړه کښی د سیدجمال الدین افغانی د نفوذ او اهدافو څخه ډاریده نو په همدی سبب سلطان عبدالحمید ده او د «ابی المهدی» ترمینځه اختلاف تحریک کړه حتی چی ابی المهدی دی ته حاضر شو چی په ټټه ي دسیدجمال الدین افغانی په ضد بدی وینا وی کولی او دی

ډاریده او په همدی وخت کښی سید جمال الدین
ین» هم په خپلو خاصو مجالسو کښی بد یادوه
رباندی کول نو دایران سفیر سلطان عبدالحمید
دجمال الدین افغانی دایران پاچا په بدی یادوی
الحمید سیدجمال الدین افغانی وغوښتنه ورته
اڅخه هیله کړی ده چی تاسو دایران دپاچا بدو
ما په دی سبب می اعتماد درلوده هغه ته وعده
کار څخه بس کړی او ما په دی سبب چی په تا
، هغه ته وعده ورکړه چی به ددی کار څخه
حمید دا هیله له ده څخه په نهایت لطف او پوره
د سیدجمال الدین افغانی په لاس کښی تسبیح
وتی او ارغوی کی راټولی کړی او په جګ
ومنین دلیارښونی په اطاعت می سر د اوسه د
» عفو کړه.

ده ته و ویلی: حقیقت دادی چی دایران پاچا
. سیدجمال الدین په دغه ورځ دسلطان
خپل عادت د دفتر د رییس کوټی ته ننوته هغه
مهربانی وویلی: ای محترم سیده نن دسلطان
څخه بی حده او بی اندازی ۈخو تاورسره په
لی اودا په داسی حال کښی چی د خپلو تسبو
سیدجمال الدین افغانی په ځواب کښی وویلی:
لطان (لویی دبدبی خاوند سلطان) په خپلی
خلکو په مقدراتو لوبی کوی او هیڅوک
نه لری نو آیا جمال الدین دا حق نه لری چی
وغواړی لوبی وکړی؟ دا دی وینا په سبب
ددفتر رییس په منډه له خپلی کوټی څخه ۈ
چی نه چی څوک سلطان ته دغه بحث څخه

ځنګه چې سیدجمال الدین افغانی د ایران په پاچا «ناصرالدین شاه) باندی زیات غصه ؤ نو سره دادی چې ده دسلطان عبدالحمید سره ددی وعده وکړه چې نور به یی بد نه وایی خو بیا هم دی دایران د پاچا رسواکولو او دده په ضد دتحریک څخه تر څو چې لحد ته یی بنکته نه کړه لاس وانخسته او په خپل اولی قسم او تصمیم وفاداره پاتی شو. وایی: په استانبول کښی دسیدجمال الدین افغانی سره یوه ایرانی ملګری یی ملاقات وکړه او دی د ده هغه ملګری و چې په ده باندی دایران د پاچا د غضب او قهر په وخت کښي د ایران په بندی خانه کښی بندی ؤ دی دواړو د ایران د پاچا او د هغه د ناپوهو ملګرو دلاسه د ایران د بد حالت او هغه څه چې په ایرانیانو تیریږی بحث اویادونه وکړه، دی بحث او مجلس د ده دملګری د زړه په اعماقو او پردو تاثیر واچوه، دی «محمد رضا » نو میدی نو وویلی چې زه حاضریم چې د ایران دپاره خپل ځان قربانی کړم. وایی افغانی د ده سره په دی تصمیم کښی چې لری یی موافقه وکړه او له دی څخه وروسته محمد رضا ایران ته لاړه او په کال ۱۸۹۶ میلادی د مارچ د میاشتی په یولسمه یی دایران پاچا په مشهد یعنی د عبدالعظیم شاه په مزار کښی مړکړه او ده په داسی حال کښی چې دایران پاچا یی وهی داسی و ویلی: د جمال الدین دلاس څخه یی واخله. کله چې استانبول ته دایران د پاچا د وژل کیدو خبر راغی سیدجمال الدین افغانی خپله خوښی پټه نه کړه بلکه د خوښی اظهار او د وژونکی ستاینه یی وکړه.[1]

---

[1]. په پاریس کښی د «تام»جریدی لیکلی دی چې په استانبول کښی د «تام » جریدی نماینده د ناصرالدین شاه دوژلو څخه وروسته د سیدجمال الدین افغانی سره وکتل او ورڅخه یی داسی پوښتنه وکړه «ستا نظر په دی کښی څه دی چې خلک وایی د ناصرالدین شاه قاتل تا لمځولی ؤ؟ سیدجمال الدین افغانی په زیات قهر داسی وویلی: زه تر داسی اندازی پستی ته کوم چی

سیدجمال الدین څخه یی نوره هم ویره زیاته
ور هم وربانده فشار راوستل شی تر څو دی
دی اساس دسیدجمال الدین مراقبت،څارنه او
ی په خپل قصر اوداوسیدو په ځای کښی بندی
تلل او دلیدو او کتلو څخه منع شو.ځنګه چې
پاچا دپاره او په خاص ډول د داسی آزاد منشه
میږی نو د عزلت او جدایی تریخ والی یی
ایی په ترکیه کښی د انګلستان د سفارت له
چې د ترکیی له مرکز استانبول څخه یی

عبدالحمید دده په تصمیم او اقدام خبر شو نو د
نرمیدو دپاره احوال ورولیږی دا جنبی دولت
وی نسی همدا وجه وه یوځل بیا د ده غیرت او
ندی توب باندی راضی او دانګلستان د سفارت
کړه چې د خپل سفر د تصمیم څخه اوښتی دی.
فغانی په استانبول کښی بندی پاتی شو او د
ثر څو میاشتی وروسته وربانده په خوله کښی
لایم ښکاره شول، وربانده جراحی عملیات
کوما او بی هوښی په حالت مبتلا شو او داهم
د ابی حاله شو، اخر دده صحی وضع ورانه
کال ۱۸۹۷ میلادی د مارچ دمیاشتی نهمه نیټه
هجری قمری کال د شوال د میاشتی د پنځمی

سیدجمال الدین افغانی دایران دپاچا په وژلو د

ه ځکه رجوع وکړه چې دی په دی پوهیدی چې د

مصریان زیات یادول او داسی به یی ویلی.
او وطنونو کښی مصر راته ډیر ګران دی، ما
علم یوه ډیری شیخ «محمد عبده» پری ایښی

ومی پاشا » څخه کوم چی په استامبول کښی
ملګری او ورسره ګډ ژوند یی کولو روایت

غانی دمحمد عبده په شخصیت قایل، ورته ډیر
ستاینه یی کوله، سید جمال الدین افغانی هر کله
وه نو به یی ویلی: زما مګری محمدعبده او
عبده، دده له دغه ډول یادونی څخه د «عبد الله
ه غیرت پیداشو په دی سبب یی یو ورځ داسی
دشیخ محمد عبده دنوم سره د صدیق (ملګری)
ښیی چی ته په خلکو کښی بی له ده څخه بل
ی ځکه ته نور په داشانی نه یادوی سید جمال
ی په اوریدو موسکی شو اوویلی: «ته هم ای
خوستا او دشیخ محمد عبده ترمینځه فرق دادی
اوسختی کښی ملګری ؤ او ته می په آسانتیا او
ددی تحلیل په اوریدو سره عبدالله ندیم غلی او

ین » په خپل کتاب «زعماء الاصلاح فی
دا لاندی مطلب لیکلی دی: دسید جمال الدین

«محمد عبده » د (۲۷-۲۶) صفحو څخه د اعلام

استامبول کښی دسید جمال الدین افغانی علمی
سره یی یوره مینه لرله

اودده مبارکه جثه په « شیخ لرمزار لغی » یعنی دمشائخو او علماؤ په ادیره کښی خښه شوه لکن د «المقطم » جریدی دمارچ دمیاشتی په اتلسمه ګڼه کښی[2] داسی لیکل شوی دی:

کله چی دسلطان عبدالحمید پیروان دسید جمال الدین افغانی په میړینی پوه شول نودده دکاغذ واوترکی په حقله ضبطیدو او قبضولو اوامر صادر شول او لکه دیو عادی انسان په ډول خښ شو.

باید ووایم چی دا دډیر تاسف مورد دی چی دسید جمال الدین قبر دیو څه مودی د تیریدو څخه وروسته دیاده ووته او دهیریدو په مرتبه کښی واقع شو ترڅوچی دامریکا یو مستشرق عالم کشف کړه او مقبره یی ورته جوړه کړه، دقبر په یوه خوایی کال ۱۹۲۶ میلادی کښی داسی ولیکل:

دامزار په دنیا کښی دمسلمانانو صمیمی او مخلص دوست او دامریکا خیر غوښتونکی عالم مستر "«شارلس کرین"» جوړ کړی دی.[3] دډیر وکلو تیریدو څخه وروسته اسلامی نړی په دی پوه شوه چی باید ددی مرحوم انسان اعزاز وشی کوم چی خپل ټول عمر او ژوندیی دختیزی او مسلمانو خلکو دژوند دښه کیدو دپاره وقف کړی ؤ نو د ده د یادونی دپاره یی احتفالونه جوړاو دده د جهادونو احترام یی وکړه چی په دی ترڅ کښی کال ۱۹۴۴ میلادی ؤ چی تابوت او خاوره یی افغانستان ته نقل شوه او د افغانستان په مرکز کابل ښار کښی د علی آباد په منطقه کښی خاوروته وسپارله شوه او ښه مجلله جګه او په زیات مصرف ګنبده او دپوره قدر د یادونی مزار وربانده جوړ شو.

---

[1]. سید جما ل الدین افغانی داځل په ترکیی کښی څلورکاله دمرګ تراخری سلګی پوری پاتی شو.

[2]. داګڼه دسید جمال الدین افغانی دمړینی په کال کښی خپره شوی ده.

یې راوښتی دی. دده فعالیت مراکز مصر-
لندن،افغانستان، ترکیه او ځینی نور عربی،
ۍ، دلته هغو څوک پروت دی چې په مصر
لاب تخمونه وکرل دفارسی انقلاب دپاره یې
بی استعماری دولتو په ضد ټوله اسلامی نړی
ی اصلاحاتو غوښتنه وکړه، دلته هغه څوک
صر کښی یې داستبدادی حکم په مقابل کښی
کښی یې د«ناصرالدین شاه» ظلمونه محوه
باریس کښی یې داستعمار او استثمار په مقابل
په شرق او ختیزه کښی دزلت، بی سوادی،
او دترکیی په مرکز استانه (استامبول) کښی
خلاف جګړه وکړه اوبی دمرګ او میړینی
اندی کامیاب اوبریالی نشو.[1]

ن افغانی رنګ او قواره :

رایی: دسید جمال الدین افغانی قد متوسط، غنم
ی د اندازی غټ والی ښخه یې سرغټ، وچلی
رګی یې ارتی دمخ دواړه خواوی یې غټی،
او ملاقات په وخت کښی ځیره او قواره یې
ځینی نورو داهم زیاته کړی ده چې پزه یې
یی غټه، شونډې یې پلنی او غوښنی اوګیره یې
واخر طرف ته ګڼه وه.دسید جمال الدین افغانی
روښانتیا درلوده لکه چې په سخته تاریکی

وجود یې قوی او غنم رنګه لکه دحجاز
ترګی یې ارتی او ورڅخه سخت تاثیر او

وګڼله چې ددی لوی انسان دقبر زیارت وکړم او دده دکارونو سلسله او عظمت را په یاد کړم نودده دزیارت په حقله می دډیرو څخه پوښتنه وکړه چانه پیژنده مګر یو افغان ؤ چې هلته یې د «علی » په کتاب تون کښی دتحویل داری کارکولو هغه راته دده دقبر ځای او ښودنو د «جولای » دمیاشتی اتمه او دیکشنبی دورځی ماځیګر ؤ چې زه دخپل ملګری «العبادی» سره «ماجقه » اویا «متشکه » ته چې هلته یوځای ؤ لاړو او په هغه ځای کښی د «بوسفور» دننوتو ځای ته نزدی په هغه برخه کښی یوه مقبره او قبرستان پیداکړه چې ددی قبرستان قبرونه خواره واره شوی، ؤ هلته دقبرستان مشر مونږ ته دمرحوم سید جمال الدین افغانی قبر اوښوده، هلته مونږ یوه شلو چې قبریی تیت شوی ؤ او هیچا ورته کومه اعتنانه کوله، نزدی ؤ چې نښی او نشانی یې ورکی شوی وی او شرقیانو کوم چې ددوی دخدمت دپاره ده خپل ټول عمر دلاسه ورکړه ؤ هیڅ په دی کښی فکرنه کولو چې قبرو به یې څنګه وی؟بلکه یو امریکایی مستشرق او عالم په کال ۱۹۲۶ میلادی استانه (استامبول) ته راغلی دی اودده دقبر پلیټنه کړی ده ترڅو چې یې موندلی دی اوبیایی ورباندی د رخامو له ډبری څخه ښایسته قبر جوړه کړی دی اودا سپنی دیوال یې وربانډی احاطه کړی دی، دی مستشرق دقبر په یوی خواد ده نوم او دده دولادت اومړینی تاریخ لیکلی دی او دقبر په بله خوایی په ترکی ژبه داسی مطلب لیکلی دی: دا مزار په ټوله دنیا کښی دمسلمانانو صمیمی او مخلص دوست امریکایی خیر پالونکی مستر «شارلس کرین » په کال ۱۹۲۶ میلادی کښی جوړ کړی دی.

مونږ دده په دغه قبر ودریدو اودځانه سره مو وویلی: دلته یو داسی څوک ویده دی کوم چې عقلونه او فکرونه یې آزادول، زړونه یې تحریکول، دولسونو پارونکی ؤ، دتختونو لړ زونکی ؤ، هغه څوک ؤ چې دسلاطینو به دده په عظمت اولویی رخه راتله، دژبی اوقدرت

او رویو کښی یی قوی زړه درلوده، ډیری
دالله پاک دلورنی په اساس یی پراخه حوصله
، شرف او دین ته تعرض کولو هغه وخت به
، غضب او قهر بدلیدله، دی سخی ؤ او څه چې
فول،په الله پاک باندی یی قوی اعتماد درلوده
ایی نه کوله امانت یی ډیر ښه ساته، چاچې به
ښه به چلیده ده به هم ورسره ښه گذاره او
که چاورسره د زشتی او سختی نه کار اخسته
سخت دریده دسیاسی مقاصد واو اهدافو په
دله نو که یوڅه لږه روښنایی به یی ولید له
درسید لوله امله زیات چالاکه شو چې اکثر دده
ناکامی او حرمان موجب گرځیدله.
حمد المخزومی پاشا » دسید جمال الدین افغانی
روایت کوی:
غانی په اول پیژند گلوی کښی دمحبوبیت څخه
ښکاریده دی شجاع، میړنی، زړور او سخی
سخاوت اسراف اندازی ته رسیده، دی دده څخه
ضع ؤ او اکثر به دده تواضع په ظاره کښی
ښکاریدله خود پاچایانو او غټوخلکو سره ده
غرور درلوده، دده داصفت او ضعه په حقیقت
صفت او وضعه ده کوم چې دعاجزانو په مخ
و په مقابل کښی شدید اوسخت وی، دده ذهن
خبره ځغرده پوهیده او خپل مخاطب یی زیات
ړه قوی، همت یی لوړ او دخیر رسولو دکارو

اهتمام نه کوه، ښځه یی نه وه کړی، ژوندیی نهایت ساده ؤ، ده به تل ښی جامی اغوستلی او اکثر ده افغانی جامی په افغانستان،هند،مصر، او اروپا کښی اغوستی دی. ده به دخولی دپاسه یوه سپینه ټوټه چې د اعزاز نښه وه هم گردچاپیره تړله. سید جمال الدین افغانی که څه هم دخپل ژوند زیاته برخه په اروپا کښی تیره کړی وه خوبیاهم دهغوی په عاداتو او تقالیدو نه ؤ اوښتی، ده په چای زیات څکلو، سگرت یی څکول، دی په زیاتو علومو اوژبو ښه پوهیده، ده په افغانی، فارسی،عربی، ترکی، هندی، فرانسوی، انگلیسی اوروسی ژبو خبری کولی او هر قوم ته به یی دهغوی په ژبه تعلیم او لیاربښونه کوله.

سید جمال الدین افغانی دترکیی په مرکز آستانه (استامبول) کښی دخپلو کلیو نظافت او پاکی ته زیات متوجه ؤ او دصحت دشرائطو لحاظ یی پوره ساته نو په دغه مقصد ده دخپل طبیعت په تناسب دغذایی خاص رژیم مراعات کولو لکه چې ده به ډوډی لږه خوړله او دشیرینو اوخوړ وخوړو لونه یی زیات میلان دترشو شیانو په ده به په خپلو لاسونه خوراک کولو او دمیلمنو دپاره به یی دمیلمنو په خوښه قاشق پنجی هم راوړلی او دده په مخکښی به هغوی خوراک په عصری سامانونو کولو او ده ورسره کوم مخالفت نه لرلو ځکه چې ده په دی برخه کښی دزمانی دروا ادابو او عاداتو څخه باک نه درلوده او نه ددغه شانی عاداتو او مسایلو په خلاف کښی یی خپل قیمتی وخت ضایع کولو.

***

غانی په دغو اخلاقو او اوصافو باندی کوم چې

دسید جمال الدین اخلاق او رویه:

او کوم شک او تردد په کښی پیدا نشی.
د ده دا عالی اوصاف په لاندی ډول ترسیم

اریکو مطالبو او مقاصد وباندی داسی تسلط
، په نوی رنګ واړولا اوپه داسی مناسبه او
اره کړل لکه چی ده ابتکار کړی دی نو دحل
ت او قدرت لری، داسی ښاریده چی دی په
لری، دده تحلیل به غوټی خلاصولی اوهره
راندی شوه داسی بحث به یی په کښی پیل کړه
وع ده نو دهغی موضوع ټولی خواوی به یی
څخه به یی ورباندی احاطه وکړله او پټی پردی
صلی مطلب به یی څرګنده کړه.
فغانی به چی دکوم فن او علم په حقله څه ویل
داکونکی په شانی ښکاریده، ده په شعر کښی د
و داسی معلومیده لکه چی دده ذهن دصنع او
ی.

ث کښی پوره رسیدلی ؤ او په دغه برخه کښی
څوک نشورسیدلی او یا شاید مونږ به څوک
.

و وخت د اروپا یو لوی شخصیت دده سره
ت او بهتری په حقله خبری او بحث کولو ده
کړه چی وویلی: دشرق د فضیلت او بهتری
له دی ځایه څخه یو داسی انسان پیدا شو چی
خلک عبادت کوی یعنی حضرت مسیح عیسی

ته درسیدو په لیاره کښی یی وځنډوی او یایی دناکامی سره مخامخ کړی.
سید جمال الدین افغانی په منافقت اودلویانو سره دخیانت کولو په کار متاثره کیده او زړه به یی ورته تنګ شو، دی د ظالمانو سره د رسمی علماؤ اودینی کسانو په معاهدی او موافقی باندی په قهر او غصه ؤ نو هرچاته یی په ښکاره ډول دده اصلی حقیقت څرګندوی چی په دی اثر دده دښمنان او مخالفان زیاتیدل.
دسید جمال الدین افغانی محقق شاګردان وایی چی دده صراحت په حقیقت کښی دده دمړینی څخه وروسته دده هیلو او غوښتنو د کامیابی موجب شو ځکه که ده دنورو چاپلوسو علماؤ او شیخانو په شانی وضع او رویه درلودلی چی دحق دڅرګندولو په وخت کښی غلی پاتی شی او یا د ناروا تائید کولی نو آواز به یی غلی، بلنه به یی مړه او دده د اهدافو دپوره کیدو په لیاره کښی به دده شاګردانو کوم فعالیت نوی کړی.
سید جمال الدین افغانی دخپلو اوریدونکو په زړونو باندی عجیب او حیرانیدونکی تسلط درلوده اودده داهغه طاقت او استعدادؤ چی محمدعبده ورباندی غبطه اورخه کوله او په دی یی اعتراف کولو چی دی دخپل استاد په شانی داسی طاقت او استعداد نه لری ځکه چی شیخ محمد عبده باندی دمجلس حالاتو، اوضاعو او شرایطو تاثیر اچوه اوترڅو چی به په چاکښی داوریدو استعدادنه ؤ څه به یی نشو ویلی خو بالعکس سید جمال الدین افغانی به که چا د اوریدو اراده درلودله اویایی نه درلودله ده دخپل حکمت، پوهی او خیر رسولو وینا کوله او که څه هم اوریدونکی به داوریدو دپاره حاضر او برابرنه وه خوده به په خپل قوت اوریدونکی دمطلب دپاره جذبوه اوداسی ښکاریده چی دی لکه مقناطیسی قوت اولوی روحی طاقت لری.
ددی تفسیر اوتوضیح دا شانی کیدی شی :
چی سید جمال الدین افغانی د نادر او کمیابه ذکاوت خاوند

مسیو اوډله او نبیره د ځمکی د موجوده خلکو
له دی څخه زیات حساب ته ورسیږی داوخت
چی که دغه چورت دعمل جامه واغوندی او
ښی څوک ټوله ځمکه په واک کښی ولری او
انانو په اندازه وی ایا په دی قریی کښی چی
ده ده (یعنی پلار او اصلی نیکه دټولو ژوندی
ډول یوتر بله اختلاف کوی لکه چی دلته دا
رسره مواجه دی؟زما خیال او تصور راته
که د دی قریی خلک به ټول په امن کښی وی
ی، د دوی په مینځ کښی به حسدنه وی اونه به
ل، دوی به کښت زراعت اوکرل کوی، حاصل
راوړی اوخوری به یی، دجنګ اوجګړی معنی
رم وسواس ورسره وی ځکه څوک دښمن به
او په دوی کښی به دطمعی اونا وړه هیلو
ځمکه به لری، څه چی غواړی ورته به تیار
ل به دخپل پلار یعنی ددی قریی داصلی مالک
عبادت کوی کوم چی دټولو خالق او دکائناتو
له دغه خیال او تصور څخه ددی ځمکی
جه شوم او د دوی په مهم اختلاف کښی می
دا راته ثابته شوه چی ددوی داختلافو نو یو
دا موجوده دری ادیان می په نظر کښی ونیول
مطالعه او څیرنه پیل کړله داسی څیرنه او
مجرده او د هرقید او بست څخه دفکر او تعقل
بحث دقت او څیړنی څخه وروسته راته ثابته
چی دا دری د موسویت ، عیسویت اومحمدیت
کښی په یوی مبدی او غایی پوره اتحاد او اتفاق
عقیده او دخلکو دښیګټو د تامین په منظور دا

سید جمال الدین افغانی وایی: زه یوخت په یوی بیړی کښی وم دا بیړی طوفانی شوه او دغرقیدو په حالت کښی وه نو ده ولیده چی واړه، ښځی او ډارند خلک وارخطاشول داوخت ده ورته په تاکید وویلی چی دابیړی داځل په دی سفر کښی هیڅ نه غرقیږی، دی وایی چی خلکو په ده باندی دبزرګی او ولایت عقیده وکړه او داهغه وخت ؤ چی ددی تاکید او جرئت سره یی زما پګړی یی شنه ولیدله نوګمان یی وکړو چی زه به دهند دملنګانو څخه یم کوم چی غیبی ویناوی کوی حال داچی داموضوع زیاته اسانه او ساده وه ځکه که بیړی غرقه شوی وی هیڅوک به نه ؤ پاتی چی زه یی په خپلی وینا کښی دروغجن کړی وم او که بچه شوی وی دډیری نزدی لیاری او وسیلی څخه د بزرګی او ولایت په عقیده بریالی کیدم.

هغه فکر او نظر چی سید جمال الدین افغانی یی وپاروه او په حرکت یی راوسته :

سید جمال الدین افغانی وایی: دکائناتو په حقله زما اوله توجه چی زیات دقت او غورمی په کښی وکړه هغه داوه چی ځمکنی کره می په خپل مخ کښی کیښود له او دځینی نورو اجسامو او اجرامو (ستورو، لمر او سپوږمی) سره می مقایسه کړه، په دی مقایسه کښی داسی موجودات او کائنات هم ولیدل شول چی په سلهاؤ میلونو واری دځمکی څخه غټ ؤ له دی څخه وروسته دځمکی په سرانسانانوته متوجه شوم چی تقریبا دیوزر او پنځه سوه ملیونو څخه زیات نه ؤ او دا اندازه د ځمکی دسطحی په لحاظ ډیره لږه ښکاری (یعنی ځمکه دنور وډیر انسانانو دژوند کولو دپاره استعداد لری) بیا می داسی فرض کړه چی که په دغه بله کره کښی چی دځمکی دکری څخه دوه سوه میلیونه غټه ده چیری کوم انسان زرکاله ژوند وکړی او د ډیرو پراخو ځمکو خاوندوی او دا خیال وشی چی دځمکی دکری د مساحت په اندازه دی ځمکه ولری نو که چیری دغه انسان دسلها ؤ ښځو سره

داختلافاتو لښکری ټولو په مقابل کښی زړورتیا
دحقه دین اصولوته درجوع په لیاره کښی
ورت په لحاظ دخلکو افکار وپاروی دی سړی
طلاح او عرف کښی کافر، منکر، متجاوز،
فتنه اچونکی...وایی.

غانی وایی: کله چی زما پوهه دی حدته ورسید
ت کښی زما خوښی په غم بدله شوه او دخپل
ناامیده شوم خوبیا می کوښښ وکړه، خپل تیت
و جدا شوی چور تونه می سره یوځای کړل او
شرق په خلکو نظرواچوه نو په دغه نظر کښی
، (یعنی ددوی په حالاتو متاثره شوم) دافغان
ی داول ځل دپاره زما وجود ته ددی خاوری
کښی پاتی شوم کوم چی زما فکریی روزلی
وابطو په اساس ایران ته متوجه شوم او دایران
ا څه کوښښ صرف شوی دی عربی جزیری
، دوحی دنازلیدلو مرکز او د مدنیتونو دپلوشو
خوا اودیمن داوسیدونکو «تبابعه» او «اقیال
شوم د نجد، عراق، بغداد، هارون او مامون،
و او ابادیو په خوا، داندلس او داسلام او دشرق
دولت او هغه چی په دوی باندی نن ورځ
خ دی ټولو جوانبوته متوجه شوم.

فغانی ددی ټولو فکرونو څخه دا نظر او فکر
الشرق: (شرق ! یعنی دشرق جنجالونه)
دتشخیص په حقله خپل ددماغ جهاز په کار
اره می پوره فکر وکړه نوپیل می وکړه چی د
ړی څخه یی خنډونه اوموانع لری او محوه کړم
عو او خنډونو کښی ددی خلکو دتقسیمیدلو درد

زمانه ډیره تیر شوی ده، په خپل طغیان اوسرکښی کی ځنډیدلی دی او روحانیونو یی دینی لیارښونی (الهی نوامیس) بد تعبیر کړی اود دین اصلی ماهیت ته یی نقصان او تاوان رسولی دی داوخت دوی ته بل رسول او استاځی راغلی دی چی دپخوانی رسول او استاځی تائید وکړی او دپیښ شو و تاوانونو، نقصانونو او بی غوریو جبیره وکړی ترڅو خلکو ته کامل او پوره الهی دین وړاندی شی نو په دی اساس ماسره زیات قوی امید پیدا شو چی که ددی دری واړو دینونو حرکت متحد شی ځکه چی ددی دری واړه دینونو اصل، جوهر او غایه یوه ده ترڅو ددی مبارک اتحاد په برکت بشر په دی لنډ ژوند کښی دروغی او سلامتیا په خوامهم قدم پورته کړی.

سید جمال الدین افغانی وایی: ددی مطلب دپاره می فکرو کړه او په دی فکر کښی قدم په قدم اوخط په خط وړاندی تلم غو ښتل می چی دخلکو دبلنی دپاره څه ولیکم اودا په داسی حال کښی چی دټولو ادیانو دخلکو سره دنزدی څخه بلدنه وم اونه می یوازی دیو دین دپیروانو داختلافاتو په عواملو کښی پوره غور کړی ؤ چی ولی دوی په فرقو فرقو او مختلفو طائفو ویشل شوی دی خوکله چی پوه شوم چی ددی ادیانو د پیروانو د اتفاق او اتحاد په مخ کښی دومره ژوری کندی پرتی دی اودی بی دینانو هریو دخپل ځان دشخصی ګټودپاره ددین څخه ددکان کاراخستی دی او هری ډلی ځان ته ددین څخه دسرو او سپینو زرو د معدن فابریکه جوړه کړی ده او ددوی دټولو دتجارت سرمایه دینی، مذهبی اونژادی اختلافات دی لکه چی عربی شاعر ددی مطلب دپاره داسی وایی:

قدیفتح المرء حانوناً لمتجره   وقد فتحت لک حانوتا فی الدین
صیرت دینک شاهینا تصید به   ولیستفلح اصحاب الشواهین

دترجمی حاصل:یوسړی دتجارت دپاره دکان پرانځی، تاته په دین کښی دکان پرانستل شوی دی. ددین څخه دی شاهین جوړ کړیدی او په دی وسیله ښکار کوی داسی دشاهین خاوندان تل کامیابیدل

داهغه اجمالی فکر او نظر ؤچی سید جمال الدین افغانی ئی پرحرکت او جذبی راوسته او دهغو کارونو او اقداماتو مصدرئی وګرځوه کوم چی ده په خپل ژوندکی کړی دی له دی ټولو څخه داسی څرګندیږی چی دسید جمال الدین افغانی افکار داسی درجی ته رسیدلی ؤ چی دهغه وخت دتاریکو افکارو څخه وچت ؤ.ده هیله درلودله چی انسان دی په ملکی صفاتو موصوف شی اودی له دی څخه زیات په تنګ شوی ؤ چی خلک یوتربله په مفاسدو اختلافاتو مبتلا او مواجه دی نو ځکه ده کوښښ کوه چی دمذاهبو او ادیانو پیروان پدی پوه کړی چی آسمانی ادیان یو تربله په اصل هدف کی چی هغه د انسانی رسالت تکمیل دی اختلاف نه لری.

په دی مقاله کښی په واضحه توګه ده خپل اصل او نسب ښودلی دی چی وائی: «ان الافغان اول ارض مس جسمی ترابها».

ژباړه دافغان علاقه هغه ځای چی زما جسم او وجود داول ځل دپاره ددی ځمکی خاوره مسه کړی ده.

سید جمال الدین افغانی دعلم، سیاحت او تجربی څخه وروسته ښکاره کړی ده چی دی په شرق کښی داسلامی دولتو په ویجاړ حالت باندی متأثر دی اوعموما دشرقیانو کمزوری او بدبختی زوررولو حتی چی ددوی په حقله وایی: «قد اتفقوا علی الایتفقوا»

ژباړه دافغان علاقه هغه ځای دی چی اتفاق به نه کوی خوسره ددی هم سید جمال الدین افغانی په خپل ژوندکی خپله وظیفه ترسره او اداء کړه، کوښښ یی وکړه چی دمسلمانانو او شرقیانو یووالی او اتحاد راولی او دوی د غربی نزدی راتلونکی خطر په خوا پوره متوجه کړی.

«د انسانی سعادت او نیکمرغی په حقله

سید جمال ل افغانی دپاس عنوان دمطلب لاندی
خاص سره ممکن (یعنی هغه ممکن چی په
نه راځی او په دی اثر عمومی نه کیدونکی
دی چی هستی یی دعلت او سبب دهستی او
ی او عدم یی دعلت او سبب په عدم راځی په
یک مرغی دامکان دجملی څخه یو ممکن
عواملو په اساس وجود پیداکوی چی باید پوره
ه اوعوامل یی برابر شی ترڅو افراد او جوامع
خاوندان وګرځی.)

سان دهر فرد دحرکت دپاره غایی علت دی
ږاره حرکتونه دسعادت اونیک مرغی دلاس ته
ته راځی ځکه که په ټوله شپه او ورځ کښی
لاندی ونیسو او داچی انسان داوبدلو زراعت،
ږت وسایلو څخه کاراخلی، دعلو مواوفنونو
کوی دمنصب مرتبی دلاسته راوړو له امله
، بیلدی بل باعث او عامل نه لری چی انسان
غواړی خو بیاهم داسی څوک نه لیدل کیږی
یا ورته نزدی شوی وی ددی وجه داده چی
اصلی علت او عامل نوی متحقق شوی نو په
ی ددی علت پلټنه وکړو او هغه سبب پیدا کړو
ک مرغی دعامل مانع ګرځی ترڅو داڅرګنده
کمرغی غوښتونکی سعادت ته درسیدو دپاره
ه دی حقله زه داسی وایم:

ت ترمنځ زیات مشابهت او ورته والی لیدل
چی دوجود اوجسم صحت او جوړښت دییته
ن چی دجسم او وجود داعضاؤ او غړو ترمنځه
جودوی په داسی ډول چی دغړو داجزاؤ او

واجبات او وظائف ئی له دی خراب نړی او
په انسانی نړی کی دخپلی وظیفی او مسؤلیت
بیرته پاتی شوی ده همداوجه ده چی ددی
دپاره کوښښ کوی څومره ئی چی دلاسه وشی
ی،دارنګه خلک که چیری مشقت او بدبختی
غوری، اهمال، سستی او بیباکی نتیجه ګڼی،
رو په سر که څه هم پاک وی مسؤلیت اچوی
ه څخه واضح هم کوم کار وران شی وائی دا د
وی دده په مخ دښه کیدو دروازی وتړلی نودی
وکړی او که چیری یو ډیر خطرناک کارته هم
مه کوی چی دا اختیار نه درلوده او مجبوره
واداره کړه اوده په خپلواک او خلاصون نه
، چا بیا داسی کارکړی او یا وی کړی دهغه
ریت دلیل نه منی که څه هم هغه په واقع کی
همدا سبب دی چی دآراؤ، افکارو او نظریاتو
یدل کیږی، یو تربله په اقدام، حرکت او عمل
وجود، تناسب پورته شوی، عدالت قطعاً نشته
دی.سید جمال الدین افغانی وائی: دځامنو سره
سره دبادارانو حال ته ځیرشی چی څنګه یوپه
اچی هریو پوهیږی چه دیوکور سعادت اونیک
بوطه ده چی دکور ټول غړی خپل فرائض او
کارونه تقویه او تائید کړی خو بالعکس یو دبل
دهغه اراؤ اونظریاتو ته تاوان رسوی او ادعا
حقوقو اوفرائضو کښی تقصیر نه وی کړی
تامین شوی او تکلیف اوزحمت به لری وی.په
یدونکو او دیووطن دګډ اجتماعی ژوند کونکو
داچی هریو په دی باورلری چی راحت

صحت او جوړښت ورانیږی.

په همدا قسم دانسان سعادت او نیکمرغی داجتماعی او فردی اوضاعو او حالاتو دتناسب معلومول او مولوددی چی باید مدنی وضعه ښه اوفامیلی او کورنی ژوند دخلکو جوړاو په زړه پوری شی، دکورهرغړی خپله وظیفه وپیژنی او ادائی کړی، دګډژوند دپاره باید مدنی پیوند او ارتباط پوره تعادل ولری او دا په داسی ډول او تنظیم چی خلکو ته دومره دکار کولو زمینی برابری شی چی په دی وسیلی تنګسی لری بی له نقص او تاوانه هرڅوک وکړی شی چی دمرفه ژوند کولو لپاره خلاصه کړی، دکارګرو ترمنځه ښه رویه او نیک تعامل پیدا او یو دبل دلیاری دخنډپه ځای دمرستی او تعاون وسیله شی، مدنی او اجتماعی ژوند باید دعدالت دقانون دتطبیق لاندی داسی چلند ولری چی دټولو خلکو وړو او غټو، آمراو مامور او دهری طبقی او صنعت دکار کوونکو حقوق تامین او دټولو بی عدالتیو مخه ونیوله شی، بین المللی تعادل او ښه ارتباط باید داسی سویی ته ورسیږی چی هردولت خپله اندازه وپیژنی او دهغی پوره لحاظ وساتی، دولتونه یو په بل تجاوزونه کړی او دحقوقو د پایمالیدلو سبب نشی بلکه باید یو تربله داسی زمینی او فرصتونه برابر کړی چی ارتباطات تقویه او دپوره تعاون، تساند او مرستی موجب شی حقیقت چی سعادت اونیک مرغی ددی ټولو یادشوو موضوعاتو پوری توقف او اړتیا لری چی بی ددی ټولو او یا ځینو څخه دسعادت اونیک مرغی هیله خرابیږی او په دی لیاره کښی امیدواری دمایوسی پړاوونه وهی.

سید جمال الدین افغانی دسعادت اونیکمرغی دعواملو او شرایطو دبرابرولو په دقیق تحلیل او تفصیل کی دی سرحد ته رسیږی چی وایی: دسعادت اونیکمرغی اسبابونه، عوامل او شرایط چی یادشول که څه هم دپیداکیدو، حاصلیدو اولاس ته راوړو امکان یی شته دی خوبیاهم ورته درسیدو په لیاره کی موانع او خنډونه پراته دی هغه داچی هرڅوک په دی باور لری چی دی کامل اونور ناقص دی،

په دی باعث کړی یاستی چی دخپل ځان او
موله منځه وړی دی او داددی دپاره چی
ستی یاستی هڅه لری چی دخپلی سلطی او
اوغوړی چی خلک په تاسو افتخار وکړی.

کوی چی بی له تاسو څخه زمونږ پایښت نشته
دعا موله کومی خوا ثابتیږی؟ مونږ چی ګورو
و بارګرځیدلی یاستی ځکه مونږ ئی خښوو،
رشوو، ګنډو آبادوو او محکمووئی، مونږ د
رنګارنګه پوهنی منځ ته راولو. داچی تاسو
ه وائی چی زمونږ مالونه ساتی، زمونږ دبقا
ی دخدمت ادعا لری دا ټولی ادعا ګانی ستاسو
ت کوی کوم چی مبدأ او اساس ددی واړو ادعا
و فکرونو کی دی او په دی باندی نه پوهیږی
خو زمونږ خپله خلک دی او انتقام اخستونکی
نون دی چی تاسوئی په سرولاړ او په خلکوئی
سو په خپله وظیفه باندی استقامت وکړی هغه
دومره حق لری چی ستاسو ضرورت اداء او
برابر کړو نه داچی تاسو زمونږ په اموالو
مو وژنی او دبدبختی په کندوکی مواچوی
څخه اطاعت غواړی اوهرڅه چی موخوښه
کړو او که نه مونږ مقصر ګڼی او راته وایی
ی سستی کوی. داټول اوضاع چی یاد شول
ت خاوندانو اودعا مه خلکو ترمنځه روان دی
لری ځکه چی په استعماری نظامونوکی بیا
څه بل رنګه نخری او لوبی روانی وی او هلته
لمی مانوری، سیاسی او دپلوماتی چالونه او

وژغوری اوټول دوفاء صدق او اخلاص په اصولو او مبادیو کلکی منګولی خښی کړی خوبیاهم هیڅوک په دغه لیاره کښی که څه هم هرڅه وکړی ځان نه ملامتوی او دا ادعا لری چی دخلکو مدنی او اجتماعی سعادت اونیک مرغی د نورو دسستی اوبی همتی په وجه زیان منه شوی ده.

له دی څخه وروسته سید جمال الدین افغانی په دی ډول تحلیل وړاندی کوی وائی:

درعیت سره دپاچاپانو او لویانوحال ته وګوری هریو ددوی بل منحرف، داعتدال او عدالت څخه ئی وتلی ګڼی اویو تر بله دا اتهام تړی چی د حقوقو د احترام په ضدئی حرکت کړی دی او خپل ځانته د دغه اتهام څخه برائت ورکوی.

پاچایان اولویان ادعا کوی چی رعیت او ولس بی له دوی څخه ژوند نشی کولی او دخلکو قوام او پایښت ددوی پوری مربوط دی ځکه چی دوی دهغو مالونه ساتی، ژوند ئی دپام لرنی لاندی لری، دهرچا حقوق ورکوی، دظالمانو څخه د مظلومانو انتقام اخلی او دیر غلانو دیرغل او ضرر ددفع کولو له امله سرحدونه او سنګرونه ساتی نوله دی جهته دوی درعیت او دخپل ولس په مالونو کی دتصرف کولو حق لری او د ژوند د مقدراتو واک او اختیار ئی لری، په خلکو باندی لازمه ده چی ددوی اطاعت وکړی، ددوی تسلط او سیطری ته تابع اوسی، اوامرئی، قبول کړی اوله نواهیو څخه ئی اجتناب ولری مګر دوی سره ددی ټولو بیاهم قانع نه دی وائی: رعیت او ولس په خپلو کارونو کی مقصر دی او خپل فرائض او واجبات ئی ندی په ځای کړی.

بالعکس رعیت دخپلو مقتدرینو په مقابل کی داسی وائی: تاسو په مونږ باندی لکه څنګه چی ادعا کوی کومه بهتری او فضیلت نه لری، تاسو زمونږ څخه پاک عنصر او اصل نه یاستی اونه موذاتی ختګه

و کی به داصلاحاتو توره زاولی خوښداچی
سیرِی بیابه گوری چی هغه سی به نوی لکه
ولی بلکه په فقراؤ او عاجزانو به سخت زړی
سوال کول دی بیکارو او تنبلانو خپل ځان ته
ی دی غواړی چی په دی وسیلی دکارکولو
ص کړی، ته به گوری چی په مظلومانو به ئی
که وائی به مظلومان مکر او حیله کوی او
چی په زړه کی ئی لری هغه داچی ځان عاجز
کاره کوی چی دنورو په حقوقو سینه واچوی،
خلی وائی به داهوښیاری ده چی مال او پیسی
، شی اوخزانی ددی دپاره جوړی شی چی په
استفاده وشی...

افغانی وائی: دداسی خلکو یوه عجیبه نښه او
ددی چی دوی په ناوړه اورذیلو اخلاقو او
ښپل ځان نه وینی او دخپلو اعمالو او اوصافو
قله وی مثلا: زړه ئی سخت د ی خو ادعا کوی
، مگر ځان ورته متواضع ښکاری او په همدا
ی په نیکی حسابوی خوکه بل څوک یوادنی او
خطاشی سمدستی ورباندی پوهیږی او رسوا

فغانی وائی: که څوک انصافاً پوره غوروکړی
، پوهی او واقعیت په نگاه وگوری هغه ته دا
ه خصلت چی خپل ځان ورته کامل او پوره
، کارونو څخه خوښ وی دابی له دی څخه چی
، عاشق دی بل کوم سبب او علت نه لری،
، په سترگو پردی اچوی او عقل نه پریږدی
و باندی پوه او په سمه لیاره روان شی. حقیقت

صحیح دفاسد څخه بیلوی خو بیاهم ددوی ترمنځه اتحاد او وحدت ورک دی هر یوځان ته پروگرام لری او په داسی لیارو روان دی چی یو دبل څخه مخالف او نقیضی ښکاری او هریو دا ادعا کوی چی دده دلائل ترمطلبه رسیږی او په ترازو برابر دی او دنورو دلائل سمون نخوری.

سید جمال الدین افغانی وائی: د غلو قاتلانو او په انسانی نړی کی د نورو بدکارانو او تباه کارانو حال ته ځیرشی داسی څرگندیږی چی دا ناوړه کارونه په اتفاق سره بد او قبیح دی خو دبدوکسانو څخه ددوی د ذاتی بدخصلت اوعادت په سبب صادریږی هغه داچی په ځان غره او یواځی ځان گوری، خپل بداعمال ورته ښه ښکاری او ورباندی راضی وی ځکه هرعمل دارادی اثر دی اواراده کول دنه کولو څخه غوره کوی او په کولو کی خیر گوری چی داپه واقع کی دخوښی او رضا معنی ورکوی.

سید جمال الدین افغانی وائی: ددی بد خصلت او عادت داثارو څخه یو عجیب او غریب اثر دادی چی یوازی یو ه شخص ته دکارونو او مرتبو په اختلاف تنها یو حقیقت په مختلفو صورتونو او شکلونو ښکاری مثلا «ریدی گل » په یوه حالت او مرتبه کی په عاجزانو مهربان په ضعیفانو زړه سواندی، دمظلومانو ملگری، دبخل اوسختی مخالف، دسخا، او کرم طرفدار، کوښښ کوی چی دمحتاجو خلکو حاجت پوره کړی، دعفت او پاکی ادعا کوی، دشهوت دتاثیر لاندی راتلل ورته بدښکاری په ډیرو ویونکو اوفخر کوونکو باندی استهزاء کوی، کبر او غروربد گڼی، رشوت نه په کرکه او نفرت کی دی متاثر کیږی چی دعامه گټو دتامین په کار کی بی غوری وشی اویا په وظیفه کی سستی اولټی راشی په خپل فکر باندی مین او مستبد کسان کوم چی یواځی خپل کار اووینا ورته ښه ښکاری داسی کسان بدگڼی او ورباندی خاندی، دابده گڼی چی نااهلوته کاروسپارل شی او دکار مستحق خلک بی کاره پاتی شی، قهر غضب او په سزا ورکولو کی

همیت ته وسپاری.

افغانی په دی ډول غوښتی دی چی انسان
اودتباهی په خوائی ملتفت کړی.

ږغی دتحلیل څخه معلومیږی چی دسید جمال
سبابونو او عللو اتکاء درلودله او غوښتل ئی
خلک حقائقو ته ورسیږی او په دغه لیاری کی
کت شروع شی چی واقعاً دانسان د سعادت او
موجب وګرځی.

ی داختلاف په حساب دسنی او شیعه دنومونو

افغانی وائی: دنبوت دکورنی دمینی په سلسله
زمانو کښی احزاب، ډلی او ټپلی پیداشوی دی
مراه اوبی لیاری دی لکه «مؤلهه » کوم چی
ه د «ابی طالب » زوی الله او خدای ؤ، ځینی
وائی: حضرت علی کرم الله وجهه په نورو
فضیلت درلوده، ځینی ئی «غلاة » دی چه
ه کی ډیره مبالغه کوی دغه طبقی ددی وینا
وائی «یهلک فینا اهل البیت اثنان محب غال
ونږ دنبوت دکورنی دمنسوبینو په متعلق دوه
ی دی یوه طبقه هغه ده چی ددوی په مینه او
خه زیاته مبالغه کوی او بله هغه طبقه ده چی
د دوی په متعلق دادب څخه لری وینا کوی.

مفضله » (کوم چی مخکی توضیح شول) هغه
صادق » دمذهب تقلید کوی، دی په نبوی
څخه ؤ نو دا طبقه مسلمانان چی دامام جعفر
عت او تقلید کوی لزوم نه لری بلکه ښه نه ده
خه ئی په دی اثر خارج کړو چی دوی ګوندی

ډول یوتېکول شوی تعقل او انصاف ته ځان وسپارل شی یعنی عقل په کار واچول شی، په هرڅه کی عقل ته رجوع وکړی شی، په خپل ځان کی دپاتی کیدو دتسلط څخه ووځی ناروا او شخصی هیلی پریږدی اوخپل ځان دنورو په آینه کی وګوری او دیته پوره ځیر شی چی نور خلک دده په حقله څه نظر لری.

حقیقتاً چی دځان څخه وتلو دپاره واقعی علاج همدا دی چی سړی خپلو معایبو ته هم پوره متوجه وی ترڅو خپل حد او اندازه وپیژنی اودځان داصلاح کیدو او روزنی دپاره سعی او کوښښ وکړی.

سید جمال الدین افغانی وائی: مونږ دځان د دوستی احساس په ټولو انواعو بد نه ګڼو ځکه چی دځان دوستی ځینی برخی انسان دسعادت سره مخامخوی او د یو قوم ولس او ملت دنیک مرغی وسیله ګرځی هغه داچی په نیکه او حقه لیاره کی دځان خیر، ګټه او ښه نوم غواړی او ډیر کرته دهمدغی لیاری څخه دانسان افکار او اعمال دعمومی منفعت دتامین دپاره رهبری کیږی حتی ترداسی اندازی چی دځان دپاره په اجتماعی مساعیو کی یی دیوازی ښه نو م او نیکی یادونی څخه نور کوم مادی لذتونه نه غواړی.

ژوندی دی وی هغه چی دسمی لیاری پیروی کوی او د هوا اوهوس څخه منطق او تعقل ته ترجیح اواهمیت ورکوی.

ددی مقالی دبحث او تحلیل څخه پوره ثابتیږی چی سید جمال الدین افغانی اجتماعی امراض اودردونه په دقیق نظر دمطالعی لاندی نیولی ؤ او دخلکو ترمنځه داختلاف اصلی منبع ئی کشفه کړی وه هغه داچی یوسړی په افراطی اندازی دخپلو منافعو لیونی شی، یوازی ځان ګوری او په خپلو خبرو او کړو اووړومین شی له دی څخه وروسته ده ددی مرض دمعالجی اوورڅخه دخلاصون په خواهم پام کړی دی ترڅوانسان دتباهی خسران اوهلاک څخه بچ شی نو ځکه توصیه کوی چی دهوا او هوس او دحرص دبدخوی اوخصلت څخه دخلاصون

ګانو څخه په دی نه خوښیږی چی دوی دی
ابل کی جنګ وکړی او ورڅخه دی په دی بانی
لله وجهه ته په ابی بکر رضی الله تعالی عنه
ی همدا شانی ابوبکر رضی الله تعالی عنه په
اهل سنت دی دده څخه دفاع وکړی اودهغه
مه ګانو په مقابل کی وجنګیږی هو: اوس ددی
وی دی او دقران کریم دهغی روحی څخه
غواړی ټول مسلمان دی دیو محکم سنګر په

موضوع که وروسته ددو مره ډیری مودی د
ی نویوازی همدو مره کفایت کوی چی دحل په
اشدو خلفاؤ څخه کوم چی عمر یی لږ پاتی
و څخه د خلافت مرتبی ته ورسیدل کوم چی
وړدؤ» نو که چیری د نبی صلی الله علیه وسلم
م الله وجهه د خلافت مرتبی ته رسیدلی وی
رضی الله تعالی عنهم به مړی شوی او داسلام
ٔ فرصت به ئی نه ؤموندلی کوم چی توان
ت وکړی.[1]

معلومیږی چی سیدجمال الدین افغانی د سنی
موضوع کښی دقیق فکر کړی ؤ او په دی ئی
چی د مسلمانانو د اختلاف عامل د اسلام د
نو دسایس ؤ او له دی څخه ثابتیږی چی د
یرانی هغه لیکنه حقیقت نه لری چی لیکی:
حقیقتاً چی دا لیکنه د استعمار او دسلام د
سیدافغانی په حقله یی کوله او غښتل یی چی په

موجب شی، دارنګه اوضاع ناپوهو خلکو اوبی منطقه پاچاپانو ته کوم چی دخپل قدرت دارت والی طمع لری آسانه اوساده ښکاری همداوجه ده چی دشیعه ؤ پاچاپانو او دقدرت خاوندانو ددغه شانی ذهنیت دتقویه کولو دپاره اهتمام وکړه او دشیعه توب مفکوره ئی لویه کړه ترڅو چی عوام اوناپوه خلک دپیغمبر داولادی دمحبت په نامه په عجیبو اوغریبو او هامو مبتلا کړی او دا ددی دپاره چی پدی وسیلی دوی داستبداد په ضد احزاب اوډلی له منځه یوسی اولښکری ددی دپاره برابری کړی چی مسلمانان یو تربله د (شیعه اوسنی) په نوم وجنګوی او دخپلو شخصی اونار وا هیلو دپاره لیاره خلاصه کړی حال دا چی ټول په قران او محمد صلی الله علیه وسلم باندی ایمان او عقیده لری.

که ومنو چی دعلی کرم الله وجهه فضیلت او مرستی دپاره دمعاویه په جنګ کی چی په علی کرم الله وجهه ئی تجاوز کړی ؤ په هغه زمانه کی ضرورت ؤ او یا د هغی شاته د حق د اثبات او باطل دمنځه وړو په مقصد کومه فایده موجوده وه خونن ورځ ګورو چی په دی آواز او په دی موضوع باندی ټینګار چی وخت ئی تیرشوی او دزمانی په تیریدو ئی اهمیت له منځه تللی دی بی له تاوانه او داسلامی وحدت او اتحاد دتجزیه کیدو څخه بله ګټه او فائده نه لری ځکه که نن اهل سنت اتفاق وکړی، دعربو او عجمود شیعه ګانو دمفضله ؤ سره ئی موافقه راشی او په دی اقرار وکړی او ومنی چی علی کرم الله وجهه دابی طالب زوی د ابوبکر رضی الله تعالی عنه څخه په خوا دخلافت مستحق ؤ آیا په دی به عجم پورته شی؟ اویا به دشیعه ؤ حال ښه شی؟ اویاکه داهل سنتو سره دشیعه ؤ اتفاق راشی چی ابا بکر رضی الله تعالی عنه په حقه د علی کرم الله وجهه څخه په خوا خلافت لاس ته راوستی دی نو آیا په دی عقیدی به سنی مسلمانان پرمختګ وکړی او په د ی اثر به دموجوده ذلت خواری او بدبختی څخه خلاص شی.

آیا ددی وخت نه دی رسیدلی چی مسلمانان دغفلت څخه بیداره

[1] کتاب «صیحة جمال الدین الافغانی» د (۲۱۵-۲۱۷) صفحو

د اجتهاد دروازه تړلی ده ځکه چی د اجتهاد
کار دی دا وخت ده سخت او سیلی وویسته او
طلب څه دی چی د اجتهاد بند دی؟ او په کوم
یث)کی اجتهاد دی بند شوی دی کوم امام ویلی
مسلمانانو ته هیڅ اجازه نه شته ده چی د دین د
ی اجتهاد وکړی او د قرآن او صحیح حدیث د
. وباسی؟

مانو په ویناؤکی داسی څه نه لیدل کیږی چی
ه منع کړی وی چی د آیات او صحیح حدیث
ښانه کیدو دپاره کوښش وکړی او یا دنوی
ابق د نص د اصل سره مخالفت ونه لری د
اباتو او اقتضاءاتو په برابر دی د قیاس څخه
ځکه چی هر پیغمبرد خپل امت په ژبه استول
ضرت محمدصلی الله علیه وسلم یی خپل امت
سول واستوه تر څو چی دی هغوی په خپل
ی ددی په وینا پوه شی.

«وما ارسلنا من رسول الا بلسان قومه»
نه دی استولی مګر د قوم په ژبه یی.
رمایی: «انا انزلناه قرآناً عربیاً لعلکم تعقلون»
ژبه قرآن ددی دپاره نازل کړه چی پری پوه
عبارت فرمایی «انا جعلنا قرآناً عربیاً لعلکم
عربی قرآن ددی دپاره وګرځوه چی تر څو
دی څخه معلومیږی چی قرآن کریم یوازی د
ه نازل شوی دی تر څو خلک ددی د معانیو د
ب او احکامو دپوهیدلو دپاره خپل عقل په کار
هغه څوک چی په عربی ژبه پوهیږی، عاقل
ښخوانو په اخلاقو او رویو عالم وی، داجتماع

چی ژوندی وی مجادله کوی او دمرګ څخه وروسته یی پلانونه او نقشی تخریبوی لکه چی اوس هم په دی موجوده عصر کی استعمارچیان د سنی او شیعه د اختلافاتو څخه استفاده کوی او په ناروا دینی او مذهبی اختلافات زیاتوی په الله ج باندی ددوی د استعماری چالونو او بی حیایی څخه پناه غواړم.

داجتهاد په حقله دسیدجمال الدین افغانی نظر :

سیدجمال الدین افغانی په دی شهرت درلودلو چی د تقلید او د جمود څخه به یی نفرت کولو،ده به په بهتری او اسانه نظریی او ویناوی

یووخت ده ته و ویل شول چی قاضی «عیاض» داسی وایی (یعنی هغه په دی عصر کی اجتهاد نه منی) دمجلس حاضرو خلکو دهغه په وینا باندی استدلال نیوه او ورباندی یی زور واچوه سیدجمال الدین افغانی ددوی په ځواب کی داسی وویلی: یا سبحان الله ! قاضی عیاض خو د خپل عقل د توان سره برابر څه ویلی دی د هغه وینا د هغه فهم په اندازه وه او دهغه د زمانی د ذهنیت سره یی سمون خوړه نو آیا بل څوک دا حق نه لری چی د هغه څه اظهاروکړی کوم چی حق ته نزدی او دقاضی عیاض او نورو امامانو دوینا څخه صحت او معقولیت ولری؟ آیا دا لازمه ده چی سړی دی دخلکود وینا په مقابل بی دلیله غلی او ساکت پاتی شی؟ حال دا چی دوی په خپله د هغو خلکو په نظریاتواو آراؤ باندی غلی او ساکت پاتی شوی نه دی کوم چی له دوی څخه مخکی تیرشوی دی بلکه دوی ځان ته اجازه ورکړی ده چی د خپل عقل بندیزونه لری،نوی مسایل کشف تحلیل او بحث وکړی او په دی وسیلی دعلم په لوی بحر کښی د استفادی کولو وسایل په کارو اچوی تر څو چی داسی مطالب لاس ته راوړی چی ددوی دعصر سره مناسب او د خپلو خلکو دذهنیت سره یی نزدیوالی ولری ځکه چی (فرعی) دینی احکام دزمانی په بدلون تغیر او بدلون پیدا کوی

ځکه به هغوی کار اخسته مگر بالعکس ئی دا
و روحانیون دحلالو او حرامو په فیصله کی د
لی او بی دنص څخه حلال حراموی او حرام
ی پوه چی دا کار دشرعی وظیفه ده حتی چی
وسلم ته دده په حقله بی دلیاربنونی دصراحت
الله پاک فرمایی: «یا ایها النبی لم تحرم ما احل

هغه څه حراموی چی الله ج درته حلال کړی

افغانی وایی: دترکیی په مرکز استانه
نیه» جامع مسجد سره می نزدی یو شیخ ولیده
ړی دګریوان څخه نیولی ؤ او د کشولو په حال
ی کمیس اغوستل تاته حرام او کفر دی ځکه دا
ع ده، سید جمال الدین وایی: زما څخه نور څه
ی دی جاهل شیخ ته وړاندی شوم او ورته ومی
ین او پګړی زما پګړی او چین هم د پرنګیانو
ی دا خپله پګړی دی نه لری کوی او چین دی
، دا کار وکړه بیا کولی شی چی ددی سړی
ی.
فانی وایی: اوس هم په مسلمانانوکی ددی جاهل
کیږی نوبله چاره بی له دی څخه نشته ده چی
ة الا بالله». [1]
ـنو څخه ګرځیدنه او په ښوکارونوباندی قدرت
سته کیږی (یعنی دجاهلواونا پوهو خلکو دشر
ه مرسته غواړم)
فغانی داجتهاد په حقله دی مقالی څخه ثابت او
کر ساحه وسیعه وه او اراده یی درلودله چی

استنباط کړی.

په دی کی شک نشته چی که د امام ابو حنیفه، امام مالک،امام شافعی او د امام ابن حنبل عمراوږده شوی وی او تر نن ورځی پوری ژوندی وی هغوی به تر اوسه خپل کوښښ او اجتهاد د ته دوام ورکړی وی او دقرآن صحیح حدیث څخه به یی د هری موضوع دپاره حکم پیدا کوه او څومره چی دهغوی څیړنه او تجربه زیاته شوی وی تر همغی اندازی به یی دقت او فهم هم وده کړی وی. هو: د امامانو د غوسترو لویانو او ددی امت لویوسړو اجتهاد وکړه او دخدمت په لپاره کی د ښو کارونو مصدر وګرځیدل الله پاک دی دوی ته د مسلمانانو د خدمت په حقله ثواب او اجر ورکړی خو دا نه ده صحیح چی مونږ په دی باور ولرو چی دوی ګوندی د قرآن په ټولو اسرارو احاطه درلودله او هغه یی په خپلو مذهبی کتابو کی دوی او یا پیروانو یی ثبت کړی دی نه خیر حقیقت دادی چی دوی سره ددی چی ښه علم او پوهنه یی درلودله اود تحقیق او اجتهاد مرتبی ته رسیدلی ؤ خو بیا هم ددوی ټولو پوهنه،اجتهاد او تحقیق نسبت هغو علوموته چی قرآن او صحیحو احادیثو ورباندی احاطه کړی ده لکه بحر ته دقطری او زمانی ته د ثانیی مثال لری بی شکه چی فضل او بهتری د الله پاک په واک او قدرت کی ده چاته یی چی وغوړی ورکوی یی او خپل مخلوق په هغه څه پوهوی چی ورباندی نه دی پوه (یعنی د الله پاک د لیاربنو دنی دایره ارته ده تر څو چی د بشر د ژوند روان دی هغومره د نوو، نووپهنو انتظار کیږی چه دا ټول بیا داساسی او بنیادی قانون قرآنکریم په وسیلی رهبری کیدی شی).

سیدجمال الدین افغانی وایی:حرامیدل او روا کیدل بی د الله د امرڅخه نه شی کیدلی چی دا باید د قرآن او سنت د لیاری صورت ومومی....

پخوانو علماء او امّه ؤ به دا جراًت نه کولو چی ووایی دا درسول صلی الله علیه وسلم لپاره ده تر څو چی ... به هغه حقله پوره

دفضیلت دښمن دی اوعیاشی د رذالت سره

ق لاتدعمه قوة»
ن کی فایده نشته ده چی قوت او طاقت ورسره

ات دلیل علی سقم النتایج»
وړدو الی په دی دلیل کیدی شی چی نتایج ښه

وک بغیرجریرة فهو صعلوک»
ی د پاچایانو او قدرت دخاوندانو څخه بی دکوم
ی دا گدایگر دی.
ل الانسان بالتواضع الا اذ ا علم بعض العلم»
ه تواضع سره ښه کیدی نه شی مگر چی څه

، التواضع دلیل علی الادعاء»
تواضع کښی (یعنی چی یو سړی له اندازی
ی ښکاره کوی) دا په دی دلالت کوی چی
مطلب دپاره یی لاره جوړ کړی دی).
باب و لم یدخل اولی بالطرد»
، دروازه ورته وازه شی او داخل نشی ددی

ق من غیر عناء»
زحمت گاللو څخه نه حاصلیږی.
د فی حب امته الا و احیته»
خپل ملت په مینه کی نه دی مړشوی مگر چی
ړی دی.

برابر کړی. ده تصمیم درلوده چی مسلمانان اوشرقیان دجمود،خمود او غفلت دخوب څخه بیدارکړی کوم چی ددوی په غاړو او لاسونو کی یی ځنځیرونه او ځولنی اچولی دی ترڅو په علمی او عملی اختراعاتو او اکتشافاتو پیل وکړی او هغه جگ مقام او مرتبی ته ورسیږی کوم چی په اوله پیړی کی یی داسلام رهبرانو او پوهانو مبداء او اساس ایښی ؤ.

سید جمال الدین افغانی هغه د ډیرو ښو معناؤ او د عالی اهدافو څخه ډکی جملی او ویناوی کومی چی ورڅخه روایت شوی دی :

۱: «من سفه الرأی ان یعتقد الرجل افضلیته علی الغیر بالعمر والمشیب. الاقدمیة لاتجدی الأفضیلة غالباً»

د ترجمی حاصل: دا ساده توب او بی عقلی ده چی یو انسان په بل باندی دعمر اوزړښت په اساس عقیده او باور ولری. مشرتوب اکثر دفضیلت او بهتری موجب ته گرځی.

۲ـ«الفخربالقول المجردیبطله المجد بالفعل»

ژباړه: دعملی اوسمدستی اقدام ارزښت اوقدر یوازی دشتی وینا افتخار محوه کوی (یعنی دوینا څخه عملی حرکت اواقدام ته زیات ضرورت دی او خلک دعمل دتاثیر لاندی راتلی شی)

۳ـ«احقرالناس من یطلب موت الناس لیحیا،و اعظمهم من یستمیت لیحیا ولو واحداً من الناس»

ژباړه: بد او پست هغه دی چی د خپل ژوند دپاره دخلکو مرگ غواړی او په انسانانو کښی دلوی شخصیت خاوند هغه دی کوم چی د خلکو د ژوند دپاره که څه هم دیوه تن ژوند برابر کړی ایثاراو قربانی ورکولوته حاضرشی.

۴ـ «الذل وصحیح العلم ضد ان لایجتمعان».

ژباړه: ذلت او صحیح علم سره یو تر بله ضدیت اومخالفت لري

یی چاته نه ښښی).
ینال بالاقوال»
او آزادی ته په تشو ویناؤ څوک نه شی

فی سبیل الوطن اما ان یموت بطلا شهیداً و
اً»
دمت په لیاره کی چی که څوک مرګ غواړی
یل نشی یا به مجاهد، سرباز او شهید مری اویا
وند کوی.
ان لا حیاة الاهذه الفانیة فقد خسر الاولی

عقیده لری چی بی له دی فانی ژوند څخه بل
ه دنیا او اخرت کی زیان او نقصان وکړه او
لاسه ورکړل.
کابر علی تجربة الضار اولی ان یتخذ عبرة»
ی په ژوند کی متانت وکړی او د تنګسو په
ی دده دپاره بهتره دا ده چی د خپلوتجربو څخه

لهمة»
همت ځیږوی.
ل امام الجهلاء اولا من الظفربهم»
مخکی چی عاقل شکست وکړی دا بهتره ده له
غالبه شی.(ددی څخه یومطلب هم کیدی شی
سکوت اوغلی توب له دی څخه بهتر دی چی
هغه ملامتیدل دهغه دعقیدی موجب ګرځی او
لراطو عامل او سبب کیدی شی همدا وجه ده
چول په کار دی له داچی ورسره غیږی ونیولی

لیاره کی دی مرشی.
۱۵ــ«لا امة بدون اخلاق ولااخلاق بغیرعقیدة ولا عقیدة بغیرفهم»
ژباړه : یومل بی داخلاقو پاتی کیدی نشی او اخلاق بی عقیدی ځان نه نیسی او عقیده بی د پوهی نه پیداکیږی.
۱۶ــ «خیر موازین الامم اخلاقها،خیرالاخلاق انکارالذات، اعظم دلایل الانکار علی الذات الاعمال».
ژباړه: دملتونو او ولسونو بهتر اتکل او اندازه معلومول په اخلاقو کیدی شی، بهتر داخلاقوڅخه هغه خلق حسابیدی شی چی سړی د ځان څخه تیرشی او دځان څخه دتیریدو دلیل په کار او عمل باندی اقدام دی.
۱۷ــ«الف قول لایساوی فی المیزان عملا واحداً»
ژباړه: د زرو ویناؤ د روندوالی په ترازو کی د یوه کار د دروندوالی په اندازه دروندوالی نه لری.
۱۸ــ«خیر ما یحتاجه الشرق من الملوک القوی العادل،لا خیر فی العادل الضعیف کما انه لاخیر فی القوی الظالم»
ژباړه : بهتر هغه چی شرق او ختیزه ورته احتیاج اوضرورت لری قوی او عادل پاچایان او دقدرت خاوندان دی په ضعیف عادل کی کومه فایده نشته ده لکه چی په قوی ظالو کی خیر نه لیدل کیږی.
۱۹ــ «الاستقلال امل یتبعه عمل »
ژباړه : د استقلال هیله دکار اوعمل دپاره ده.
۲۰ــ«اذا خلا المید ان من العقلا تسابقت الجهلاء»
ژباړه: میدان چی د پوهانو او عالمانو څخه خالی شی جاهلان ورته دانګی او یو په بل سبقیت کوی.
۲۱ــ «العالم الفقیر غنی بعلمه والغنی الجاهل فقیر بجهله»
ژباړه: فقیرعالم په خپل علم باندی غنی دی او جاهل غنی دخپل جهل په سبب فقیر دی.

کوی یعنی پوره اطاعت ورته لری داسی ...

.

یقین لیس معناهما عبادة رؤساء الدین »

یقین دا معنی نه ده چی ددین دمشرانو او

.

ان یتبجح الجاهل ویسکت العاقل »

او وخت هغه دی چی جاهل پرپړی کوی

ی) اوعاقل چپ وی.

رعن کرسی الحاکم لاعن عدله وفضله اقرب

رام »

چی دحاکم دچوکی څخه دعدالت او فضیلت

حترام په ځای دمسخرو کولو وړدی.

قائق عن الملوک بقدر تحجبهم »

اندازه چی دقدرت خاوندان او پاچایان دخلکو

دازه دوی دحقائقو څخه هم لری پاتی کیږی.

سه لان ملمسه و کثر ختله وخداعه»

بداو خبیث شی نو دهغه ظاهری وضع به

ئی ډیر وی.

من جنون لا غنی للعقلاء من المرورعلیه»

یونتوب یعنی داحساساتو پول دی پوهان او

په دی پله تیرشی.

سیاسیة نعم الدواء ولکنها فی الشرق تتقلب غالباً

زاب ډیره ښه اجتماعی دواء ده خو داپه شرق

یت پیدا کوی.

غرب بالعلم والعمل وانحط الشرق بالجهل

ژباړه: صالح هغه څوک دی چی د الله (جل جلاله) عبادت کوی او دا ددی دپاره نه چی له دوزخ څخه یی ډاریږی اویا دجنت دپاره یی امید اوطمع لری بلکه دی سببه چی الله دی یعنی په ټولوکمالیه اوصافو موصوف اود ټولو نواقصوڅخه پاک دعبادت اوتقدیس وړ دی.

۳۰ـ«جمود بعض المعتمین اضر بالاسلام والمسلمین»

ژباړه: جمود او ناپوهی د ځینو پګړی والاو ؛ اسلام او مسلمانانو ته زیات تاوان رسوی.

۳۱ــ «امة ثبتت فی جهادها لاخذ الحق ساعة خیر لها من الحیاة فی الذل الی قیام الساعة»

ژباړه: یوملت چی دخپل حق دا خستلو په لیاره کی یوساعت جهاد وکړی دا ورته دقیامته پوری دذلت د ژوند کولو څخه ښه ده.

۳۲ـ«اذالم تتدرع[1] الامة بشکواها من ظالمیها بغیرا لکلام فاحکم علیها بانها اضل من الانعام »

ژباړه: یو ملت چی بی خبرو دظالمانو په مقابل کی ځان مسلح نه کړی نو وربادندی داحکم وکړه چی دچارپایانو او بی عقله حیواناتو څخه هم بدتر دی. (یعنی دهغه ظلم څخه چی په خبروئی چاره نه کیږی بلکه خبری نورهم د دښمن د استفادی موجب ګرځی دخلاصون یوازنی چاره ئی همداده چی په پټه خوله دمقابلی دپاره ځان مسلح کړی شی او که دلزوم په وخت کی مظلوم داسی کارونه کړی دحیواناتو څخه بدتردی)

۳۳- «امة تطعن حاکمها سراً و تعبده جهراً لاتستحق المحیاة»

---

[1]. درع په معنی د«زغر» د اسپنو جامو ته وایی چی دجنګ په وخت کی به اغوستل کیدلی مطلب ورڅخه مسلح کیدل دی، د شکوا عبارت څخه مضاف حذف شوی دی چی هغه د عامل او یا سبب څخه عبارت دی او یا (ب) په

تر اوسه دی په ابتدائی مرحله کی دی.
نعمة بالمال يستعرضه فی كل مكان ومحدث
كل انسان »
وی دمال نعمت په لاس ورغلی وی هغه ئی په
ی او چاته چی نوی دعلم نعمت حاصل شوی
ئی.
الانسان نفسه كمايحاسب غيره لقل خطؤه و

څنګه چی نور محاسبه او تفتيشوی همدا شانی
ړی نو خطائی به ئی لږه اوکمال ته به نزدی

ف مخلوق فهو عالم الصنع والابداع ولامعطل
عمله الا الجبن وهو الذی يخيل المفقود موجوداً

ف او بهتر دمخلوقاتو څخه دی، ددی په وسيلی
مبدئی پيدايښ په رمز پوهيږی ددی دفعاليت
ی دكار او عمل څخه يوازی ويره او بی زړه
ه او بی زړه توب د ی چی انسان ته ورک
ی اونزدی ورته لری بريښوی.
ر الوجود فی هذا العالم الفانی خاضعة للعقل
مستحيل اليوم فی الطب والصناعة سوف يكون

ل عناصر په دی فانی نړی کی دانسان اصلی
هغه چی نن په طب او صنعت کی نه کيدونکی
ن دی چی سباته ممکن شی او دعمل جامه

نزاع نساء البيت ينغص الحياة »

د اوهامو له قيودو څخه خلاص شی.
۴۳- «قيد الاغلال اهون من قيد العقول بالاوهام »
ژباړه: په اوهامو باندی دافکارو دتړلو قيدولو څخه دځنځير او ځولنی تړل او قيدول آسانه وی.
۴۴- «من قال ان الدين يأمر بالعسر دون اليسر و بالضاردون النافع لمجرد التقليد والمالوف فهو كذاب »
ژباړه : څوک چی دتقليد او خپلی خوښی په اساس وائی چی دين په سختی امر کوی نه په اسانتيا په ضرر امرکوی نه په فائدی دا شخص ډير زيات دروغجن دی.
۴۵- «المعوج الظاهر من الناس اقل ضرراً من المتلبس بالاستقامة »
ژباړه : د ظاهری کږو خلکو ضرر دهغو خلکو دضرر څخه لږدی چی په استقامت ئی ځان ملبس کړی وی يعنی په واقع او حقيقت کی بی لياری وی.
۴۶- «من ظن انه خدع الناس بالباطل يكون اول مخدوع »
ژباړه: څوک چی باور لری چی په ناروائی خلکو ته فريب ورکړی دی دی پوه شی چی دنورو څخه اول ده فريب خوړلی دی.
۴۷- «حاجة الملك الی الامة اشد من حاجة الامة الی الملك »
ژباړه: دپاچا او مقتدرو ضرورت اوحاجت خلکو ته د خلکو د ضرورت او حاجت څخه چی پاچا او مقتدرينو ته ئی لری زيات دی.
۴۸- «للعلم قشور و لباب فالواقف علی القشور يغرق فی بحر الغرور »
ژباړه: علم پوست او مقصد دواړه لری خو څوک چی ئی په ظاهر پوستکی کی مشغول شی هغه دغرور په بحر کی غرق شو.
۴۹- «المتبدی فی اوليات العلوم يظن انه تبحر فيها وانتهی اما الراسخ المحقق فيعتقد انه مازال فی الابتداء »
ژباړه: دعلومو په مقدمو کښی مبتدی داګمان کوی چی ده په

چپن عصر مجدد او نوی نوونکی و.

استغلال د زور او شرڅخه دشرقیانو او
اره پیداشوی ؤ، ده په مړو افکارو کی د ژوند
ح او فلاح دپاره ئی لیاره خلاصه کړه.

یناؤ دکره مطالعی څخه معلومیږی چی سید
ی زمانی پیاوړی فیلسوف اولیاربنوونکی ؤ په
ئق روښانه شوی، خلکو ته ئی حقائق ښودل او
ناپوهی دخیری څخه خلاصول ترڅو خلک په
سوف کړی کوم چی دهغو په وسیله دیوداسی
په هغی کی حق، خیر اوسعادت ته د رسیدو په
خلاف،شقاق او جګړی وجود ونه لری.

ی ووایو سیدجمال الدین افغانی فیلسوف ؤ؟

ایی: پوهنه او زده کړه دری مرتبی لری.

په کی قوانین او اصول په لاس راځی او دهغی
و څخه معلومیږی چی دیته دبرهان او استدلال
د ډیروجزیاتو دکتنی او مطالعی څخه په لاس
حرکت وایی.

عمل او کار کول یعنی منظم او مفید کار کولو
حرکت عیارول د فن مرتبه ده.

په او درجه هغه ده چی د اسبابونو،عللو او
حلیل او پلیټل شی چی د طبیعت څخه آخوا هم
وکړی شی دفلسفی په مرحله کی انسان کوی
جود او روح ترمینځه مقارنه وکړی او په دی

ژباړه: پوه او هوښیار پلار هغه دی چی دخپلو اولادو سره د ازدواج څخه وروسته یوځای ونه اوسیږی او په ځل سره ئی دنزدی والی څخه ځان خلاص کړی.

۵۶- «قل من رایت من الرجال من یعرف النهاء بغیر النساء و ندرمنهم من لاینسب الشقاء الیهن »

ترجمه: ډیر لږ خلک لیدل کیږی چی بی دښځو څخه دخوښی احساس وکړی او ډیر لږ خلک د ی چی ښځو ته دشقاوت او بدبختی نسبت نه کوی.

۵۷- «القوی من الشجر لایعجل بالثمر »

ژباړه: قوی ونه ځغرده میوه نه راوړی.

۵۸- «یعوج الشرقی باعوجاج حاکمه ویستقیم اذا هو استقام »

ژباړه: دشرق خلک دخپلو حاکمانو په کوږ والی کاږه کیږی او کله چی حاکم ئی سم وی دوی هم ورسره سمیږی.

۵۹- «لاینطبق علی الشرقیین قول «مثلماتکونوا یول علیکم» بل حق علیهم قول «مثلما یول علیکم تکونوا ».[1]

ژباړه: په شرقیانو باندی داوینا "«څنګه چی تاسو یاستی هغه شانی ستاسو والیان هم دی نه تطبیقه کیږی یعنی والیان دخلکو په مزاق کار نه کوی، بلکه ددوی په حقله دا وینا مصداق پیداکوی چی وائی:څنګه چی مو والیان دی تاسو هم همغه شانی اوسی یعنی خلک باید دوالیانو دښو او بدو اطاعت وکړی.

دایو څه د ښو او ټاکل شوو مطالبو او مقاصدو څخه ډکی نه هیریدونکی جملی او ویناوی وی چی دسید جمال الدین افغانی څخه ئی روایت شوی دی چی ددغو دکتنی او دقت څخه وروسته دده دعلم، فضل فلسفی تجربی، نبوغ او عبقریت اندازه او درجه ښه څرګندیدی

[1] د استاد احمد امین له کتاب ((زعماء الاصلاح في العصر الحدیث » د

لکه چې په دې جریدې کې د (زیان) هغه
دین افغانی په حقله یی لیکلی وه په لاندی ډول
اً دا دوه میاشتی کیږی چی د شیخ جمال الدین
په زړه او فکر کی یی دومره تاثیر واچوه چی
لړو خلکو تلثیر اچولی وی، واقاً چی ده په ما
واچوه،زما او دده په منځ کښی بحثونه وشول
ما دا تصمیم ونیوه چی د (سربون)په پوهنتون
علاقی»تر عنوان لاندی کنفرانس ورکړم، شیخ
ی نظریی چی تل می ویلی او اعلان کړی ده
ی هغه داچی د ادیانو ارزښت د پیروانو د
او اټکل کیدی ښی، ما چی په بحث کی دده د
اخلاق او وضعه او صراحت دمطالعی لاندی
ده سره دبحث او خبرو په وخت کی راغله چی
خوانو لویانو او پخو علماؤ سره بحث او خبری
سینا» «ابن رشید» اویا یو د هغو لویو رهبرانو
ند څخه په قرنو قرنویی د انسان دآزادی دپاره

.

سیدجمال الدین افغانی فلسفی خاص افکار او
ذهن او ذکاوت فلسفی ګرانو او مهمو مسایلو
لاسفه ؤ څخه زیات رسیده حتی چی استاد
او نظریاتو د ستایینی په حقله داسی لیکی:
افغانی صحبت دومره اهمیت درلوده چی په
او زرهاؤ علمی مجلسونو او په فنونوکی
کتابو مطالعی دومره حاجت نه شو پوره کولی
یت اندازی ته رسیدی شول.
مهمو شیانو او موضوعاتو کی دسیدجمال الدین
ی ده په اجتماعی اصلاحاتو او داسلام دحقیقت

غرایزو او تمایلونو ترمنځه مقارنه کول او په کی یوه ښه ملایمه او متوسطه درجه ټاکل، دفضایلو او رذایلو دپاره اساس او ګراف جوړول او ورته علامه او نښه ایښودل او په فضایلو او رذایلو کی دغه ډول نور حرکتونه انجامولو ته د اخلاقو علم وایی. د اخلاقو په برخه کی کله چی دغه علمی مسایل تطبیق شی او دا تطبیقیدل په نیکی معاملی او دادب، نظافت صدق او امانت د مراعات او ملاحظی په اساس صورت ومومی دیته د اخلاقو فن وایی او دا کار د اخلاقو د فن وظیفه ده. د وحی په رڼا کی د الله پاک د الهام په اساس او دایمان او وجدان په تحریک دلوړو مبادیو او د آسمانی مقدسو لارښونو په اتکا چی کوم د حرکت او عمل ارتباط او تنظیم پیدا کیږی او د ادبی او طبیعی نظامونو په علایقو غور کیږی تر څو چی د الله د رضا متابعت وکړی اودده په اخلاقو موصوف شی نو داسی تحلیل،څیړنه او بحث د اخلاقو دفلسفی وظیفه ده.

په همدا ډول په هره موضوع او مساله کی د علم مرتبه،دفن مرتبه او دفلسفی مرتبه شته ده چی د انسان داستعداد ذکاوت او کوښښ پوری اړه او ارتباط لری او په اجتماعی ژوند کی د انسانانو مقام او منزلت او شخصیت وربا ندی تخمین او ټکل کیدی شی په دی اساس چاچی دسید جمال الدین افغانی افکار، آراء، تحلیلات، پلانونه ویناوی او خطابی په افغانستان، هند، مصر،ترکیی، فرانسی، ایران،روسیی،بصری،لندن او نورو هغو ځایونو کی چی دی په کی اوسیدلی دی د دقیقی مطالعی او غور لاندی نیولی دی هغو ته دا ثابته شوی ده چی دی واقعاً د خپل عصرپیاوړی فیلسوف ؤ ده حق او جمال ته درسیدو دپاره فلسفی هڅه، نشاط او فعالیت درلوده او د خیر او سعادت د تامینیدو په منظوریی جهاد او کوښښ کولو حقیقتاً چی دی په ډیرومسایلو او موضوعاتو کی د علم،فن او فلسفی مرتبی ته رسیدلی ؤ، د فکری ذکاوت او طاقت او د قلبی ایمان او قوت د لویی مرتبی خاوندۀ ؛ لکه چی دا مطلب هغه بحثونه تاییدوی کوم چی دده او

...ی.

بده دسید جمال الدین افغانی په حقله ویلی دی:
وطنی نهضت او پرمختګ محرک او منشا دی
یکی مصر ته دده هجرت او په مصر کی دده
یاسی پاریدنی مبدعؤ اودتیر تاریک عصر او
ی په منځ کی داسی فاصل حد دی چی
مانی دپاره دحریت، آزادی اوکرامت زیری
لامام محمد عبده » له کتاب (۱۰)صفحی څخه
الهلال کی طبع شوی دی.)
د جمال الدین سره ملاقات » ترعنوان لاندی

ری قمری کی دمحرم دمیاشتی اول ؤ چی دده
ه څخه می په ریاضی، حکمت، فلسفی او کلام
مداشانی می نورو خلکو ته بلنه ورکوله چی له

ودا زهر عامو شاګردانو دده اوزما پسی
، به ئی ددی علومو یادول کله صحیح عقیده
ی ګمراهیو سرکوی چی ددنیا او اخرت دخیر
شی نو زه به چی کله خپل کلی ته لاړم هلته به
ه دا خبری وکړی هغه به راته داسی ویلی: الله
دی، دده دعلم او حکمت څخه پورته علم نشته
دعلیم ذات جاهل دی، ډیر زیات دښمن دحکیم
پاک ته بی دعلم او حکمت څخه په بلی لیاری
ېدلی نو الله پاک هیڅ علم بدنه ګڼی او هیڅ جهل
هغه چی ځینی خلک ورته علم وائی او هغه په

» او «عبدالنعیم حسنین» دکتاب «جمال الدین» د

په برخه شوی ؤ خوبیا هم څه چی په اجتماعی او روحی فلسفه کی دده دوا که شوی دی هغه پوره ارزښت لری او په ډاګه ورڅخه ثابتیږی چی دی دلوړی مرتبی خاوند فیلسوف، حکیم او لوی مصلح ؤ ده وچت نبوغ اوزبردست عبقریت هم درلوده.

«دسیدجمال الدین افغانی په حقله دعلماؤ او فضلاؤ هغه تبصری او ستاینی چی ورڅخه دده د نبوغ عبقریت، فلسفی طاقت او په شرق کی دده دمجاهدو اندازه معلومیږی»په افغانستان،مصر، هند، ترکیی، فرانسی، ایران،روسیی،بصری،لندن،او نورو هغو مناطقو کی چی دی اوسیدلی اویا یی ورته دنبوغ او عبقریت آوازه رسیدلی ده په دی ټولو ځایو کی ډیرو علماؤ، فضلاؤ، ادباؤ، حکماؤ او مصلحینو دده په حقله لیکلی دی چی دی فیلسوف، حکیم او په شرق کی لوی مجاهدؤ خو څنګه چی ددی ټولو لیکنو او تبصرو راټولول طوالت پیدا کوی نو له همدی وجهی له دی جملی څخه مهم شیان اختصار راټولولم او په لاندی ډول یی وړاندی کوم:

۱ـ دسیدجمال الدین افغانی په حقله داستاذ محمد عبده څخه په لاندی مطلب روایت شوی دی:

زه دده د شاګردانو څخه یو تن یم (یعنی ده ډیر زما په شانی خلک روزلی دی) که زه ووایم چی ده ته په خپل وخت کی الله پاک دذهن قوت،دعقل وسعت او دفکر تیزی وروسته دانبیاؤ څخه په آخری اندازی ورکړی وه ده به زما څخه مبالغه نه وی.

همدا شانی استاذ محمد عبده دا هم وایی:

سیدجمال الدین افغانی سره ددی چی فلسفی حرکت یی درلوده او دتصوف په خوایی لږ تمایل هم ؤ بیا هم دی په حنفی مذهب باندی کلک ولاړو او د مذهب دفرایضو اداوته یی سخت اهتمام درلوده.

مر، اروپا او نورو مناطقو کی ئی خلکو ته
الی د «المنار » په جریده کی خپری کړی او
جریدی په کتنه درته سپارښت کوم کومه چی
کی دانقلاب اوربل کړی.

فغانی باوردرلوده چی دوطنونه به دده دمړینی
حتی چی ده شیخ «عبدالرشید » تتاری ته
ی چی ته به دروسیی په قیصر باندی دجنازی
کی به دانګلیسانو دامپراطوری دجنازی په
ه حاضر شی.

شید رضا دهند دآزادی څخه مخکی خپل کتاب
کتاب کی لیکی چی تتاری ته دسید جمال الدین
ری ترسره اوتمام شو او ددوم زیری دپاره په
ښانی لیدلی کیږی.[1]

رضا لیکی:[2]

ه مثبت تحول راوستونکو حکیمانو او مصلحو
یرولی چی یو ئی سید جمال الدین افغانی او بل
صری دی همداوجه ده چی دینی، مدنی او
تونکی کسان همیش دمنبر په سر او دجرائدو
په شد او مدد دی دواړو نو مونه یادوی اوتل
خپلو بحثونو او خبرو کی ضرب المثل
یناوی اولوی کارونه یادوی بلکه ددی دواړو
کی مشهور دی او دغرب په نړی کی نا آشنانه
ی چی د «شرق حکیم» او د «الاستاذ الامام»

ه هغه وخت دسید جمال الدین افغانی زیری پوره

محمد عبده دسید جمال الدین افغانی په حقله داهم لیکی:

په کال ۱۲۸۸ هجری قمری[2] کی دی وطن ته یو داسی سړی راغی چی په دین کی پوره پوه، دملتونو په حال او احوال خبر، دپراخه معلوماتو خاوند، دپوهنی مجموعه او په زړه اوژبی دواړو کی ئی جرات درلوده دا هغه څوک ؤ چی په سید جما ل الدین افغانی باندی شهرت لری.

۲-استاد محمد رشید رضا په خپل کتاب«تاریخ الشیخ محمد عبده» کی دسید جمال الدین افغانی په حقله د «شرق او اسلام حکیم»تر عنوان لاندی داسی لیکی:

داهغه نبوی علوی (سیادت)روح ؤ چی دافغان په رنګ په انسانی کالبوت کی ښکاره شو، ده دعلومو دزده کړی دپاره تصمیم ونیوه او د لسو کلو څخه په لږه موده کی ئی پخوانی نقلی او عقلی علوم اوفنون ښه یادکړل اوبیائی په هند کښی تقریباً دوه کاله داروپائی علومو مبادی ښه دخپلی فکری اداری لاندی راوستل.[3]

استاد محمد رشید رضا دسید جمال الدین افغانی داحوال په حقله داهم زیاتوی چی دی په کال ۱۲۷۳ هجری قمری کی حج ته لاړه اوداسلامی مناطقو کتنه ئی وکړه اوبیابیرته افغانستان ته وګرځیده. استاد رشید رضا دده هغه حوادث یادکړی دی چی په افغانستان کښی ورته پیښ شول اوبیا هند ته لاړه اوهلته ئی دهند په ولس کی داستقلال روح پوکړه.

دا استاد دسید جمال الدین افغانی په حقله لیکی:[4]

---

[1]. د ((مذکرات الامام محمد عبده » له کتاب (۳۴) صفحی څخه.

[2]. داهغه تاریخ دی چی سید جمال الدین افغانی ددوم ځل دپاره مصر ته لاړه.

[3] داستاد رشید رضا دکتاب «تاریخ الشیخ محمد عبده » د (۶) صفحی

م نفس، اخلاق، دوجود اوتکوین په علومو کی
اء پیدا شوی ؤ چی په هغو به ده قوی استدلال
یات به ئی وربانډی باطلول نو په دی حساب
ښخه کوم بل فعالیت نه لری.[1]

داستاد او امام محمد عبده ښخه روایت کوی
ل الدین افغانی یوه ورځ د «ابن سینا » په کتاب
ورکولو اوداسی تحلیل ئی وړاندی کړه:
حیواناتو ښخه یوه نوع دی او ده دامدعی په
کړه چی انسان دځمکی ښخه د ی او داسی نه
فارسیانو په خوانی ئی توهم کوی اووائی چی
ښخه دی.

ستِه شیخ محمد عبده په دی حقله پوره تفصیل
، ثابته کړه او په لاندی ډول تحلیل ئی وړاندی
ل الدین افغانی داوینا دده دهغه ردسره چی په
یونو باندی ئی کړی مقارنه او مقابله کړو
ب چی وائی انسان له یوی خوا مترقی حیوان
ی ملک دی یعنی ددواړو جنسونو خواص لری
، په دی حقله دمذاهبو ترمنځه متوسطه مرتبه
، انسان ملک شی اونه دمادیونو دنظرپه شانی
و حیواناتو ترمنځه فرق نه وی.[2]

په خپل کتاب کی[3] دهغه لیک متن کوم چی سید
ی هغه وخت چی دی دترکیی په مرکز استانه
استوکی دی ښتوی او وروسته دده داوصافو او
ه داسی لیکی: زه تر اوسه پوری دخپل مولاد

د عبده » له کتاب (۷۹)صفحی ښخه.
(۸۰، ۸۱)صفحو ښخه

دنوی تاریخ ټول پوهان اولیکونکی په دی متفق دی چی دی دواړو په مصر، افغانستان، ایران او هند کی موجوده نهضت او پرمختګ راوسته.

استاد محمد رشید رضا داهم لیکی:

په مصر کی د «مصر » او «التجارة » اخبارونو د سید افغانی اوصاف اوستاینه په داسی ډول لیکلی ده: دی دحکمت داسرارو مرکز، دستورو دفلکی علومو دپاره اسطرلاب (دکشف آله) او دفلسفی دخاکی اصل ؤ.

دسید جمال الدین افغانی دوه مقالی د (مصر) په اخبا ر کی خپری شوی دی.

یوه مقاله ئی دشرقی حکومتونو او ضاعو او اقسامو په حقله ده او دومه مقاله ئی په (البیان فی الانجلیز والافغان) نامه یاده شوی ده، دی دواړو مقالو دعلماؤ او پوهانو په زړونو او فکرونو سخت تاثیر واچوه اوله ډیره تعجبه ورته دمقتدر سیاست پوهانو توجه واوښته حتی چی په انګلیستان کی دډیمکرات د حزب مشر ''«ګلادستون''» په یوه اخبار کی دسید جمال الدین افغانی دستاینی په حقله داسی لیکلی دی: «دی دشرق سترپوهانداو دعلماؤ مشردی » او دا په داسی حال کی چی انګلیسان دده سخت دښمنان ؤ.[1]

استاد رشید رضا په خپل کتاب کی د ''«فلسفة السید جمال الدین''» ترعنوان لاندی داسی لیکی دعجمو په مناطقو او وطنونو کښی لیا دیونان او عربو په خوانی فلسفی او دحکمت نظریات لوستل کیدل خو په عربی ملکو لکه مصراو شام کی ډیرو لږو کسانو لوستلی، سید جمال الدین افغانی عربی اویونانی په خوانی فلسفه او حکمت په خپل وطن کی لوستی اوزده کړی وه اوبیائی په هند کښی اروپائی فلسفه او ریاضی علوم په نوی سبک یاده کړی وه، ده په تصوب کی هم علما او عملا کارکړی ؤنو دده فلسفه په واقع کی د

په زړه کې تیریدل او داستعمار موقف او
ی اواسلام په ضد ئې لرې داټول وړاندې
غانی دده پوهې، تحلیل او ذکاوت ته په تعجب
، خوښ شو لکه څنګه چې په خواپه امام محمد
ښ شوی ؤ همداوجه وه چې سید جمال الدین
لان ته داسې وویلې: زه داسلام هغې ځمکې ته
ته ئې ټوکولې اوروزلې ئې.
ارسلان وائی.
، کال کې کله چې زه داروپا څخه دترکیې
)ته ورسیدم همغه ورځ ده ته لاړم، ده زما ډیر
اوڅو مره موده چې هلته وم ورڅخه نه جدا
ن سوریې ته دسفر کولو دپاره مجبوره شوم نو
دا شوم.
ن په ۱۹۳۳ میلادی کال کې دسید جمال الدین
، دثقافت دمجلې په (۳۳۷) صفحه کې مقاله
ه کې د ده افکارو او نظریاتو ښو دنه او ستاینه

دهان) په کتاب کې دا میر شکیب ارسلان هغه
ضیح په ترڅ کښې لیکل شوی ده کو مه چې ده
ی د ستاینې په حلقه ویلی ده چې مطلب ئې په

یرانتیا قصیده ده، دا دیو اعلی هغه صورت
، چې شکیب ورسره مینه او علاقه لرې، د دې
ی ښکاره شوی دی چې په هغه کې پوره همت
د خپل عصر په خلکو کې کامل فرد، دستورو

---

(۲) په نامه کتاب د (۷۰) صفحې څخه.

کې ئې خطا او صواب خلط کړې د همداشانې مې د«ادیب بک اسحق» منتخبات او هغه چې فاضل استاد شیخ محمد عبده زما دمولا او محترم په هغې رسالې لیکلې د ی کومه چې دابادی په منظور دکفر او دین په نسبت او مقارنه کې ده لوستې د ی استاد رشید رضا په خپل لیک کې داهم زیاته کړې ده وائی: زه دده دنفسی تمایلاتو څخه یوازې همدا برخه لرم چې دده په حقله مې یاده شوې رساله، دافغان تاریخ او دالعروة الوثقی اتلس ګڼې کتلې دی او داټول هغه څه دی چې زه ئې دخپل مولا څخه روایت کوم او یا دوم یې، داکه څه هم دیوجل وهلې هغه چې په لږو اوبواکتفانه کوی دتندی دماتولو دپاره ئې لږ دی خو په دې حیث چې په کې ډیره زیاته فائده اوګټه شته ده لږ ورته ویلې نشي هو: په دې کې دومره څه شته دی چې دسلهاؤ او زرها ؤ علماؤ جلسې او په فنونو کې دمتقد مینو او متاخرینو دکتابو مطالعه دې اندازې ته نه شي رسیدلې نو دالله پاک په خاطر وایم چې ته دپاک نفس او قدسی روح دخاوندانو څخه ئې.

۳-که مونږ د «امیر شکیب ارسلان» ژوند اثار اوخدمتونه ولولو او دمطالعې لاندې ونیسوداراته ثابتیږي چې ده دسید جمال الدین افغانی دجهادونو، تلقیناتو اودمجلس دانوارو اوفیوضاتو څخه پوره استفاده کړې ده لکه چې دې دده دشاګرد او ګران ملګرې استاذ محمد عبده دلیار ښونې څخه مستفید شوی ؤ. د دکتور «سامی الدهان» په کتاب «الامیر شکیب ارسلان حیاته و آثاره »کې داسې لیکل شوي دي: دامیر شکیب ارسلان سره داتصمیم پیدا شو چې دسید جمال الدین افغانی دلیدلو او کتلو دپاره سفر وکړي ترڅو دده دعلمې چینې څخه واخلې، ویسکې، تنده ورباندې ماته کړې روجې هڅه ورباندې قراره اود ډیرو هغو سوالونو دپاره ځواب پیدا کړې کوم چې دده په زړه اوفکر کې ګرځیدل نو دپاریس په خواروان شو اوله هغه ځایه دترکیې مرکز آستانه (استامبول) ته لاړه او په ۱۸۹۲ میلادی کال کې

ه بیدارون او د هغه په دننه طبیعت کی به ئی
هغه د غور اجتهاد او همت استعداد د پاروه او
ان باندی د اعتماد او باور اندازه چی دلویو
پاره مهمه وسیله ده پوره تقویه کولو.
خوا کوم هدف چی سید جمال الدین افغانی ورته
چی اسلامی نړی د غربی لویو دولتو په مقابل
او دښمنانو په ضد د نهضت او پرمختګ سره
تګ د دی وطن د هغوبی همته اولاد و د پاره
م چی اصلاحات ورته لکه د مریض طفل په
بد ګڼی ښه نه ښکاریدل او ورڅخه ئی کرکه

ده د جهاد بیرغ پورنه کوه استاد امام محمد
سعد زغلول، علی مظهر، حفنی ناصف،
ده ورور ابراهیم، سلیم نقاش، ادیب اسحق،
م سلمانی، عبدالله الندیم، احمد عرابی او نور
ته ئی نوی نهضت، پر مختګ او مثبت تحول

په مصر بلکه په ټولی اسلامی نړی کی د
اند، مرستی د حقوقو تامین ؤ ثقافتی اصلاح، د
ی پور ته کولو او د هغو لویو مبادیو کم چی
ند کی در فاهیت او سعادت ژوند کولوله امله
ی تخمونه وکرل او یو عمومی جهش او تپش

ی د سید جمال الدین افغانی د فکر په دقت او
دلالت کو دا هم دی چی د سلطان عبدالحمید
اراده او تصمیم در لوده چی د ترکیی د مرکز
ه د علماؤ یوهیات د جاپان د امپراطور د

داور په شانی ذکاوت ئی لمبه لری او دی داسی مطالب ۱ داء کوی چی که جماداتو ته وویل شی له ډیره شوقه او عشقه به ولړزیږی نو دی مسلمانانو ته د دوی په دین کی حجت او دلیل دی او د شرق او غرب د پاره د څوار لسمی شپی د پوره سپوږ می مثال دی.

۴- د دکتور (علی الحدیدی) په کتاب (عبدالله الندیم خطیب الوطنیه) که د (علی الطریق مع الاحرار) تر عنوان لاندی داسی لیکل شوی دی: سید جمال الدین افغانی مصر ته په داسی وخت کی راغی چی مصر د اسماعیل د استبدادی حکم په ځنځیر کی بندؤ او دبحر په تاریکو چپو کی ئی غو ټی و هلی.....سیاسی تاریکی، اجتماعی تاریکی، دینی تاریکی، او اخلاقی تاریکی خو د دی ټولو څخه سخته غلطیظه تاریکی د حکامو استبداد اوخپل سری وه.

افغانی مفکر ۱۸۷۱ میلادی کال ؤچی مصر ته راغی هغه وخت په مصرکی د عقل او بصیرت خاوندانو د ډیری حیرانتیا ژوند در لوده او د رڼا او لیاربنود انتظار او هڅه ئی لرله نو د ده اراؤ او نظریاتو جذب کړل، عبدالله،ندیم دده په ژورو افکار و مین شو او په همدی شان نور هغه مثقفین او پوهان چی د حقیقت د پیژندنی هیله ئی در لودله د دی په خوا مائل شول او ددی ټولو زړونو کی ئی د حیرانتیا تاثیر و اچوه همدا وجه وه چی عبدالله ندیم او نور مخلص ملګری ئی د خپل استاذ څخه چارپیر شول او دی استاذ خپلو شاګردانو ته هغه څه ویلی چی د دوی عقلونه او فکرونه وربانده رو ښانیدل، عقیدی ئی ور باندی پاکیدلی، دوی ئی د لویوا هدافو په خوا متوجه کول او دوی ئی پوره دیته ملتفتول چی د دوی په وطن کی څنګه د غلامی د ذلت او استبدادی حکم دوره ده سید جمال الدین افغانی په خپلو ټولو څیړنو کی په دقیقو او باریکو معاینو او مطالبو باندی تسلط در لوده تر داسی اندازی چی ده به مطلب په لائق او مناسب ډول داسی څرګندوه لکه چی دا هر لفظ د خپلی معنا د پاره پیدا شوی دی.[1]

اداء کړه.

(عبدالرحمن رافعی) د سید جمال الدین افغانی
اداء کولو د اندازی په حقله داسی وائی:

په خپل سیاسی او فکری پر مختګ او نهضت
ر فیلسوف جمال الدین افغانی داحسان مرهون
ری پیری دشرق او ختیزی خلک په فکری
اوسیاسی غلامی ځولنو کی ګیر پاتی ؤ او په
ترڅوچی الله پاک ورباندی ورحیم ده او سید
م یی ورته بیداره کړه نو ده په کی د ژوند او
چیغه یی کړه چی پورته شی او حرکت
از وکړه چی بیداره شی او ستلونواو ټولنوته
دی او حریت پخوا اوګوری نوختیځی اوشرق
هضت او پرمختګ محرک شو او که وغواړ
کی دسیدجمال الدین افغانی دژوند درسالت
ه تغیروکړونو وایو چی دی په خپل ژوندکی
کیم رهبر او سیاسی انسان اوشخصیت ؤ چی
او سیاسی رهبری راغوندی کړی وی او
وه نو ددینی ناحیی او اړخ له خوایی دنوی
اداء کړی اوترسره کړی وه لکه چی مسیحی
مسیحیانو دپاره خدمت کړی دی.

فغانی اسلامی متلونه دیته برابر کړل چی
ی ماهیت یی پوه کړی، دوی داسلام دصحیحو
فطرت خلقت پخوا متوجه کړی،دخلکو افکار
و څخه پاک کړی کوم چی دمسلمانانو دتاخرا
ګرځیدلی دی.

کړی دی نو د دی ور ښکاری چی کافران به هم د اسلام څخه متنفر
کړی.

سید جمال الدین افغانی وویلی: ز ما نظریه دا ده چی د جاپان امپراطوری ته څه هدئی سره د یو لیک واستول شی او له دی څخه وروسته کوښښ و شی چی د علماؤ یو داسی هیات تربیه او برابر شی کوم چی د اسلام د بلنی د پاره لیاقت او کفایت ولری تر څو د معقولی لیاری څخه داخل او خپله وظیفه ښه اداء کړی.[1]

د سید جمال الدین افغانی په ذکاوت او دقت باندی دا هم دلالت کوی چی وائی:

کله چی مهدی په (ګور دون) باندی په او له مرحله کی کامیابه شو د هند د مسلمانانو په زړونو کی د اسلامی عزت او عاطفی له امله خوښی پیدا شوه نو انګلیسانو دا وخت خپلو ځینو موظفو مسیحانو ته وویلی چی د اسلام په دین کی داخل شی ترڅو په هند کی مسلمانانو ته دا ښکاره کړی چی دوی متعصب نه دی بلکه دوی اسلام خوښ ګڼی او دا ددی د پاره چی تر څو په دی وسیلی په هغه وخت کی هند ته د اسلامی انقلاب لمن خپره نشی نو په دی سبب سید جمال الدین افغانی انګلیسان په لاندی ډول وستایل: د دوی په هر مصلحت (یعنی ظاهری ښو کارونو) کی فساد مضمر دی او په هره نیکی کی ئی بدی پټی دی،د دوی په هرا خلاص کی چل شته دی او په هره پاکی کی ئی د ننه څه شته دی نو دوی په واقع کی چل کوونکی خائنان دن بلکه دوی درو غجن منافقان دی. د انګلیسانو په دی صفاتو کی مسلمانان هیڅ کوم شک او تر د دنه لری.... او مونږ دیته ضرورت نه لرو چی مسلمانان له دوی څخه و ډارو و او منع ئی کړو[2]

۶-حقیقت دا دی چی شرقی ملتونه، قامونه او ولسونه په خپل سیاسی او فکری نهضت او پرمختګ کی د هغه جهاد او د احسان

---

[1] د (خاطرات جمال الدین) کتاب (۶۷) صفحه څخه

بر باور دی چی شرقی ملتونو ترلوسه د خپل
ه دی کړی او نه یی دده حق دوفا او تکریم په
دده فضل او قدر به دکلونو په تیریدو کی ښه

ایی جمال الدین لکه چی براون وایی دی
او اخبارلیکونکی ؤ او په دی زیاتو
اسلامی حکومتونوکی کوم انقلابونه راغلل په
ښکاره لیدل کیده ده غوښته چی اسلامی
ځخه آزاد،داجنبی استقلال ځخه یی خلاص
یی د آزادی اداری او تنظیم پ وسیلی جګی
دا شانی ده غوښتل چی داسلامی حکومتونو
کړی ترځو ددوی داتحاد او اتفاق په اثر ددوی
داخلی بندی شی.[2]

تادشیخ مصطفی عبدالرزاق پاشا وایی دتیری
کی کله چی سیدجمال الدین افغانی مصر ته
کر په مستوی اوداصلاح غوښتلو په په اندازی
ه انډول په ازهر کی داسی ځوک نه ؤ او نه
ره یوځای شوی وی.(یعنی دده او هغوی
منځه زیاته فاصله لیدل کیدله)

لسوف ؤ ده په دین او نورو مسایلو کی فلسفی
سایلو کی دده رویه د حکماؤرویه وه نو دا
طحی خلکو دا بده ګلنه چی ځوک دی فلسفی
ونه دبندځخه خلاص کړی کوم چی د ډیری
جمود او کرښتیاکرخښکړی ؤ.

---

2. له کتاب «عصر اسماعیل»(۱۴۹ـــ۱۴۸) (ج۲)

فلاسفهده«تورات» په ډیره ښه خوږه آلمانی ژبی واړه ؤ دی په اصل کی المانی دی اوپه ۱۴۸۳ میلادی کال کی پیدا او په ۱۵۴۶ میلادی کی مړ شوی دی.

او«ژان ژاک روسو»[1] او«مونتسکیو»[2] اوداسی نورو خپله وظیفه اداء اوترسره کړی وه نو په دی اساس ده ددقت او بصیرت د پارونی کار وکړه او فکار اوذهنیتونه یی دحقایقو دپلټنی او دتقلید کرختیا دبندیز ځخه د آزادی پخوا متوجه او رهبری کړل.

سیدجمال الدین افغانی دسیاست له نقطی نظره همتونه پورته او ارواحو او نفسونو کی یی دعزت کرامت، او دآزادی او حریت په خوا پارونه پیداکړه حتی په ټولو شرقی مناطقو کی یی دوطنی او ملی حرکتونو تخمونه وکرل اوداسی فعالیت یی وکړه لکه چی په غرب کی دسیاسی پرمختګونو رهبرانو «جورج واشنګتن»[3] جاربیلدی» «مازینو» (کوشت) اوداسی نورو کړی ؤ.

په دی اساس هغه ځوک چی دا ټولی مهمی او لویی وظیفی یی په غاړه اخستی وی او په ټول طاقت یی په داسی کی ترسره کړی وی چی دناپوهی او استبداد تاریکی ځخه خپره وه، داتفاق او اتحاد وجود متلاشا او جداشوی وی او دهوااو هوس مختلف رنګونه یی نیولی وی پوره دقدوړ دی او باید دداسی شخصیت دعبقریت داحترام او مقام او

---

1. جان جاک روسو په ۱۷۱۲ میلادی کال کی په جنیوا کی پیدا شوی دی اوپه ۱۷۷۸ میلادی کال مړ شوی دی. دی فرانسوی مشهور عالم او داجتماعی انقلاب محرک ؤ، دی ښه لیکوال ؤ او ورځخه ډیر تالیفات پاتی شوی دی چی دده تالیفاتو په فرانسه کی انقلاب راوسته

2. مونتسکیو فرانسوی مؤلف دی چی په ۱۶۸۹ میلادی کال کی پیدا او ۱۷۵۵ میلادی کی مړشوی، ده په قوانینو کی یو مشهور او مهم تالیف کړی دی.

3. جورج واشنګټن» دامریکا یو سیاسی رهبر ځی دمتحده ایالاتو امریکا

دمریین» رساله ده چې په دی کی دمادیونو په

ثقی جریدی دی چی دخپل گران ملگری امام
، خپرولی.
قین» مجله کومه چی په انگلیسی اوعربی ژبو
ی یی ده اشتراک او گدون درلوده چی په هغه
ی.
کتاب چی دافغانستان دتاریخ مختصر دی. (د
مسیرة» کتاب څخه داکتاب دارالقلم او
«فرانکلین»موسسی خپورکړی دی.)
» په خپل کتاب دسیدجمال الدین افغانی په
ی اخلاقو خاوند، لوی عالم او په خپل کار کی
و ذوق درلوده تر داسی اندازی دستومانتیا
ی،ډیر زړور ؤ اودخیر په کار کی یی دهر چا
، دده فصاحت ته هیڅ خطیب او لیکوال نشو
، او قواری دخلکو په زړونو کی دعظمت او
اچوله. (د (براون) کتاب له کتاب «الثورة
څخه.)
انی فیلسوف لیکوال،خطیب او اخبار لیکونکی
رته سیاسی انسان ؤ.
» دالجزایر پیاوړی عالم دسیدجمال الدین
ایی: په اسلامی ټولو مناطقو او دولتونوکی په
و دایمه پاتی شی لکه چی په پخوانی او قدیم
یس تیرشوی دی اود هغه نوم او یادونه دایمی
شوه.
نو څخه دا ثابتیږی چی سیدجمال الدین افغانی
عبقری فکر خاوندؤ، ده په خپل ژوند کی لوی

خاوندانو پرواکوله او له یی په ازهریانو جورت خرابوی.

خو سره ددی هم ازهر په هغه تاریکه دوره کی د قوی عناصرو او پیاوړو ځوانانو څخه بی برخی نه ؤ داسی شخصیتونه په کی پیدا کیدل چی هغوی دپرمخ دپاره هڅه درلودله او غوښتل یی چی د تیرو تجربو او موجوده ضرورتونوڅخه د ژوند دجوړولودپاره استفاده وشی نوسیدجمال الدین افغانی څنگه چی ذکی او دقیق انسان ؤ په ازهر کی یی څه دغه شانی قوی عناصراو پیوړی ځوانان وپیژندل او هغوی د بصیرت په نور دده په خوا متوجه شول،سیدجمال الدین افغانی په ځوانان خوښ گنل او په احساساتو به یی راوستل او ځوانانو هم دسیدجمال الدین سره زیاته مینه درلودله او ددوی دتاثیر لاندی رتلل.

۹ـ دسیدجمال الدین افغانی په حقله په لاندی ډول لیکل شوی دی دی لیکوال،خطیب، دینی او اجتماعی مصلح او سیاسی انسان ؤ، دی فلسفی مهم تحلیلات لری ده اسلامی ملتونه داستعمار او اجنبی او پردی مداخلو څخه دنجات په خاطر دآزادی او استقلال د لاس ته روړو دپاره بللی دی چی په خپل اتحاد او اتفاق سره خپل سیاسی او اجتماعی ژوند په قانونی او دستوری نظم برابر کړی.

سیدجمال الدین ددی فکر او هدف په اساس چی د ټولو مسلمانانو دپاره مرکزیت پیدا شی په ټولو اسلامی مناطقو او دولتوکی بلنه او تبلیغ کولو او ددی مطلب ضرورت یی په غربی دولتو کی اوغربی ملتو ته هم څرگند وه، ده په قاهره کی خپل کور د خپلو شاگردانو او مخلصانو دملاقات او یو تربله دکتنی او مفاهمی مرکز گرځولی ؤ او ده په دین،فلسفه،اخلاقواجتماعیاتو او سیاست کی د خپلو مقالو دلیاری چی په اخبارونو او مجلو کی خپریدلی او ددرس اوتلقین په وسیلی وکړی شول چی وطنی اوملی احساس وپاروی او دمسلمانانو په زړو کی دینی شعور او مینه ژوندی کړی.

به دسیدجمال الدین د مرګ څخه وروسته به هم داستعمار نوکر او خادم وی تر څو په دی وسیلی ساده خلک داستعمار او استقلال په ګټه او لمځون ددی لوی رهبر اومجاهد سید جمال الدین افغانی په نسبت په شک او تردد کی واچوی. (یعنی دمرګ څخه وروسته هغه نقشی او پلانونه وران کړی کوم چی سیدجمال الدین داستعمار په ضد جوړی کړی دی، ده دهغو دپاره په ټولو مشرق کی عناصر روزلی دی او دتحریک داسی مبادی اودتحریک داسی مبادی اواساسات یی ایښی دی چی دژوندیو او آزادو حرکتونو دپاره همیش ورڅخه ښه په زړه پوری استفاده کیدی شی).

***

سیدجمال الدین افغانی په خپل ژوند کی مهم هدف او اراده څه درلوده؟

ددی سوال ځواب دهغه چا دپاره آسانه دی کوم چی دسیدجمال الدین دژوند دمسایلو څخه معلومات لری او دده په افکارو اونظریاتو کی یی پوره غور او دقت کړی وی په دغه سلسله کی کله چی ما دسیدجمال الدین په متعلق علاوه د«العروة الوثقی» دجریدو څخه باندی پنځوسو کتابونو لوستنه او مطالعه وکړه او په مطالبو کی یی ځیر شوم نو دا راته ثابته او څرګنده شوه چی سیدجمال الدین افغانی په حقیقت کی دټولو خلکو دخیر اوسعادت عاشق ؤ او ددوی آزادی، صلاح او فلاح یی غوښتله، دی هرچیرته چی ؤ او هر چیرته چی تلی دی دخلکو احوال یی د دقیقی مطالعی لاندی نیولی دی او داجتماعی ژوند دمفاسدو امراضو او عللو په خوا زیات متوجه شوی دی، ده په دغه څیړنه کی د علاج په خواتوجه اړولی ده او په ښه شان یی داجتماعی امراضو دعلاج دپاره هاند باستلی دی .

باید ووایو چی سیدجمال الدین دهیڅا دښیګڼو مخالف نه ؤ او ده

مد اقدام نه دی کړی اوله یی دهیڅ سره د
صدو په اساس اختلاف درلوده بلکه ده دهرچا
لو دپاره یی بنیادی اواساسی خدمت کولو همدا
ونو د منفعو د ساتنی دپاره دمستبدو او مرتجعو
ښی سخته مجادله رونه کړی وه، ده دشرق او
وحقوقو دتامنیدو مطالبه کوله ځکه چی دده په
دقدرت داستعمار ددسیسو هدف ؤ. همدا وجه
ه چی دشرق او غرب خلک په دی پوه کړی
صلح او سلم تهدیدوی، د انسانی کرامت په
ود تامنیدو مخالف دی.
غانی داسلام دین دخرافاتو څخه پاک تلقینوه
ورؤ دا مقدس دین دټول بشر دخیر اوسعادت
ی داسلام ددین قوانین او دساتیر ښه عملی شی
به کامیاب او موفق شی او بشر به لویو مرتبو
جو او منازلو ته ورسیږی.
حقیقت دی چی سیدجمال الدین خپل ټول ژوند
ښونو دپلوشو او ړنایی لاندی دخلکو د خدمت
ه وقف کړی ؤ او دژوند دعالی هدف یی دا ؤ
خدمت وکړی.(په رښتیا چی سید جمال الدین
مجاهدو او کوښښ څخه د ا څرګندیږی چی په
څخه یوازنی هدف همدا درلوده چی دحق او
وشی او داسلامی اخلاقی،اجتماعی اومدنی
زور زیاتی او بی عدالتی مخه په ټوله دنیا او
اسلامی مناطقو اوممالکو کښی ونیوله شی،
اس قوی ؤ او د تجاوز په مقابل کی پاریده، دده
رورولی او برابری ژوندکولو مفکوره، اراده
ه دغه لیاره کی دپیدا شوو خندونو په مقابل کی

کال کې په دې اثر چې په افغانستان کې
شول او امپریالیستي دسیسې د هرسې خوا ده
سره نه ؤ نو مجبوره شو چې ددوم ځل دپاره
دیوی میاشتې څخه زیات پاتې نشو.
دیته مجبوره شوچې دهند څخه خارج شی نو
کې د«سویس»د ښار په خوا روان شو او هلته
کال کې ورسیده اوبیا له سویس څخه داول ځل
هلته تقریباً څلویښت ورځې پاتې شو نو څنګه
د ځینی دینی کسانو ددښمنی احساس وکړه
مصری منطقه پریږدی.
ی قمری کال کې چې مساوی د۱۸۷۰میلادی
ترکیې په خوا متوجه شو او هلته دیو څه مودی
دیته مجبوره شو چې دترکیې څخه لاړشی.
څخه وویستل شو دحجاز او عربستان په خوا
یو څه څهلږی مودی د تیرولوڅخه وروسته په
دمارچ دمیاشتې په ۲۲د ۱۲۸۸هجری قمری
ځل دپاره مصر ته لاړه او هلته اته کاله پاتې

بوره شو چې دمصرڅخه ؤ اوځینو داګست په
کې د«سویس»له بندر څخه دبیره په وسیله هند
لاړ.
یم ځل دپاره په هند کې دری کاله پاتې شواو
را په هند کې دده اوسیدلو ځای محدود او
و.
۱ م کې دسیدجمال الدین دهند څخه روان شو
هلته ډیره موده پاتې نشو.
۱۸ م کال کې دی دلندن څخه پاریس ته لاړه.

ممالکو او ولسونو چه ده ورته خدمت کړی دی اوپه خاص ډول افغانانو او مصریانو باندی لازمه ده او وربانډی حق لری چې دده دنامه دتکریم او عزت او دافکارو او خدماتو دتقدیر او احترام دپاره په کال کې یوه ورځ احتفال ونیسی. دﷲ پاک پراخه رحمت دی په ده وی او ترقیامته پوری څوک چې دده په لیرځی کامیاب او موفق دی وی.

دسیدجمال الدین افغانی دژوند مختصره یادونه :

په کال (۱۲۵۴هجری مساوی د1838میلادی) کی د افغانستان دکنړ په منطقه او د«اسعدآباد»په قریه کی پیداشوی دی اوپه کال ۱۸۹۷ میلادی ۹ دمارچ دمیاشتی د سه شنبه په سبایی مساوی د۱۳۱۴هجری قمری د شوال میاشتی کی دترکیې په مرکز استانه(استانبول) کی فوت شوی دی. نو په دی حساب ده شپیته کاله ژوند کړی دی، مرګ څخه وروسته دده جثه اول د ترکیې په مرکز استانه (استانبول) دمشایخو په مقبره کی خښه شوه او بیا په (۱۹۴۴)میلادی کال کی دده خاوره او تابوت افغانستان ته نقل شو او د افغانستان په مرکز کی دفن او خښ شو.

دسیدجمال الدین افغانی د ژوندمجمل تاریخ په هغو ممالکو کی چې اوسیدلی دی :

۱ـ سیدجمال الدین افغانی دکال (۱۲۴۵هجری قمری مساوی د۱۸۳۸میلادی) څخه دځوانی پوری په افغانستان کی دظلم،استبداد او استعمار لاندی مضطرب او پریشانه ژوند تیر کړی دی.

۲ـ سیدجمال الدین د اول ځل دپاره هندوستان ته د تحصیل دتکمیل دپاره لاړه او هلته یوکال اوڅو میاشتی او سیده او بیا بیرته افغانستان ته په (۱۲۷۳هجری قمری مساوی د۱۸۵۷میلادی) کال کی وګرځیده.

4ـ دی حجاز عربستان ته دحج دفریضی داداءکولودپاره لاړه او

شو.

14- سیدجمال الدین دروسیی څخه وویستل شو او په ۱۸۸۹ م کال کی د آلمان «مونیخ»ښارته لاړه.

15- سیدجمال الدین په آلمان کی دایران دپاچا «ناصرالدین شاه»سره وکتل ده ورته عذرو کړه او زیات زوریی واچوه چی ورسره بیرته ایران ته لاړشی همغه ؤچی دهغه عذریی ومنه اوپه ۱۸۸۹میلادی کال کی ددوم ځل دپاره ایران ته راغی.

16- سیدجمال الدین ددوم ځل دپاره په ایران کی اوسیده خو دیوڅه لږی مودی وروسته اوضاع بدل شول او دی دایران څخه په ډیر بد حالت وشړل شو همغه ؤ چی په ۱۸۹۱ م کال کی بصری ته لاړ اوهلته یو څه لږه موده اووسیده.

17- دی په ۱۸۹۱ م کال کی له بصری څخه دوم ځل دپاره دلندن په خوا روان شو.

18- په ۱۸۹۲ میلادی کال کی دلندن څخه ددوم ځل دپاره ترکیی ته لاړ او هلته ډیره موده پاتی شو ترڅو چی په ۱۳۱۴ هجری قمری کال چی د ۱۸۹۷ میلادی کال سره سمون خوری وفات شو انا لله وانا الیه راجعون.

د سید جمال الدین افغانی علمی مقام او منزلت:

سید جمال الدین افغانی اول عربی علوم لکه نحو، صرف، معانی، بیان او بدیع ولوستل او په تاریخ کی ئی معلومات لاس ته راوړل او بیائی ددین او شریعت علوم تفسیر، حدیث فقه، اصول، کلام اوتصوف ولوستل او دخپل عصر عقلی مشهور علوم منطق او نظری اوعملی فلسفه زده کړه، وائی ده دریاضیاتو او فلک علوم او څه نظریاب په طب او تشریح کی هم لوستی ؤ او هغه وخت چی په هند کی اوسیده دریاضیاتو علوم ئی دنوی اروپائی پروګرام په اساس یادکړل.

فغانی په لاندی ژبو پوهیده

ی

ن په آلمانی ژبه هم پوهیده او دالمانیانو سره به
ی کولی خوماته په دی حقله کوم باوری سند

ن افغانی تالیفات :

الدهریین» رساله چی دفارسی او دری ژبی
ه عربی ژبی د ابوتراب په مرستی واړوله.
ی» اتلس جریدی چی دپاریس څخه خپریدلی.
چی په کی دافغانانو مختصر تاریخ لیکل شوی

فقین» مجلی کی دده خپری شوی مقالی.
«التجاره» په جریدوکی دده مقالی چی دده په
، په مستعار نوم «مظهر بن وضاح» خپریدلی.
مشهوری جریدی «دیبا» کی دده خپره شوی

ت کوم چی ملګرو او دوستانو ته ئی دلیک په

کړی.
ن افغانی په مصر کی اته کاله دخپلو تلقیناتو طبو او مقالو په وسیلی داجتماعی اصلاحاتو ړه.
فغانی اول د «الماسونیه» حزب سره یو ځای ی حزب جوړ کړ او په مصر کی ئی دانقلاب ک دظالمانو څخه خپل انسانی حقوق لاس ته

د «الردعلی الدهریین» رساله ولیکله او هلته باره دهندیانو افکار رابیداره کړل، په هند کی کنی اوفعالیت باندی بندیزونه ایښودل شوی ؤ ن چی دانګلیسانو زیاتی نقشی شنډی کړی او می نفرت راوپاروی.
ن افغانی به پاریس کی د «العروة الوثقی» په او داستعمار په ضد ئی په قوی تحریک لاس به ئی ټولواسلامی اوشرقی ممالکو ته دالعروة

ه دایرانی ولس دښیګڼو دتامین دپاره دظلم او اومت احساس وپاروه اودخلکو دخیر دپاره ئی کلاتو او تکلیفونو تحملیدل ومنل.
ده داسلامی کورنیو سره مرسته وکړه ترڅو د دمسلمانانو اجتماعی، اقتصادی اودینی حقوق ی په دی سلسله کی ده وکړی شول چی هلته او مجلسونه جوړکړی.
کړه چی په انګلستان او په غربی نورو ممالکو ان، علماء او فلاسفه په دی پوه کړی چی دوی و انسانی تعاون اوتساند دپاره خدمت وکړی.

دشرق او اسلام بلکه دټول انسانیت دپاره په اجما لی ډول دده دمهمو خدمتونو یادونه:

۱- په افغانستان کیده ډیرو اجتماعی اصلاحاتو ته اقدام وکړه حتی چی دی په حکومتی اودولتی ماموریتونو کی دامیر «محمد اعظم خان» په عصر کی دصدر اعظمی او مخلص مشاور مرتبی ته ورسیده خو سیاسی شرائط بدل شول او په دی اثر دی دمشکلاتو سره مخامخ شو ترڅو چی دی دیته مجبوره شو چی دافغانستان څخه واوځی اوکله چی په ۱۸۶۹ میلادی کال کی دافغانستان څخه وته امیر شیر علی خان ته ئی یو څه اصلاحی پیشنهادونه وړاندی کړل چی دهغو په جمله کی په کابل کی دیوی جریدی خپریدل ؤ همغه ؤ چی امیر داپیشنهادومنه اوداخبار فنی کسانوته ئی امر وکړه چی په کابل کی یوه جریده خپره شی همغه ؤ چی د «شمس النهار» په نامه په اووړځو کی دیو مجلی دخپریدو کار برابر او خپره شوه.[1]

2- سید جمال الدین افغانی په افغانستان، هند، مصر او نورو هغو ځایو کی چی دی هلته اوسیدلی او یادسیاحت په ډول ورغلی دی دهغه ځای آزاد منشه ځوانان ئی دیته تحریک کړل چی دظلم استبداد، استعمار او استغلال په مقابل کی قیام او مقاومت وکړی.

3- په حجاز کی سید جمال الدین افغانی دحج دفریضی داداء کولو څخه وروسته داسلامی شخصیتونو سره وکتل او د «ام القری» په نامه ئی یو حزب جوړ کړه ترڅو په دی وسیلی داسلامی ټولنی دمفکوری دپاره لیاره خلاصه کړی.[2]

---

[1]. د افغانستان د ثقافة دمجلی څخه کومه چی په عربی ژبه په ۱۹۶۵ میلادی کال کی په قاهره کی خپره شوی ده

[2]. د ((الثائرالاسلامی جمال الدین الافغانی» درسالی څخه هغه چی دشبان المسلمین دهغی غونډی څخه اخستل شوی ده کومه چی په (۲۷) د ربیع

مرکز اوټولنه جوړ کړی.

ده دخلکو سره خاصی مرکی علمی عمومی مجلوسونه، کتنی او خصوصی صحبتونه درلودل، ده به په مجلسونو او دمنبر دپاسه دحرارت څخه ډکی وینااوی او خطابی ایرادولی او شاګردانو ته به ئی په مختلفو علومو کی درس ورکولو.

دی دپخوانی اونوی فلسفی په مشکلو بحثونو پوهیده او دده علمی څیړنی ترداسی اندازی وده کړی وه چی دفلسفی او کلام په مشکلو مسائلو کښی دی خاصو افکارو او نظریاتو ته رسیدلی ؤ خو سیاسی او اجتماعی نشاط او فعالیت ورباندی زښت زیات تاثیر اچولی ؤ حتی چی دی په دی لیاره کی مړ او شهادت مرتبی ته ورسید.

***

لیکلو کی ددی لاندی مأخذونو څخه استفاده شوی ده:

مؤلف - او یا دخپریدو ځای

سید جمال الدین افغانی جریده.
» سید جمال الدین افغانی ترجمه دمحمد عبده.
الافغانی » محمود ابوریه.
ی حیاته وفلسفة » دکتور محمود قاسم.
عبده » استاذ محمد رشید رضا.
عقاد.
حدیث وصلته بالاستعمار الغربی »دکتور محمد

کتبة الثقافیة سلسله د استاد حسن الشیخه.
ین »مخزومی پاشا.
تاد عبدالقادر المغربی.
احتلال الانجلیزی لمصر» مستر بلنت.
لی» محمد محلاتی. داکتاب دنجف اشرف په
ق کال طبع شوی دی.
» د«تام» له جریدی څخه په پاریس کی.
څخه چی دسید جمال الدین افغانی په وخت

دا هم هغه وخت په مصر کی خپریدله.
نامه هغه کتاب څخه چی دفارسی څخه په
او عبدالمنعم حسنین اړولی دی.

۲۱- «الثورة الفارسیة »براون.
۲۲- «الموسوعة العربیه المیسره » ددارالقلم مطبعی دطباعة اونشر دپاره دفرانکلین مؤسسه.
۲۳- «مجلة ثقافة افغانستان» په کال ۱۹۶۵ کی په مصر کی طبع شوی.
۲۴- «الثائر الاسلامی جمال الدین الافغانی » داهغه رساله ده چی دشبان المسلمین دمرکز دهغی غونډی څخه خپره شوی ده کومه چی ددوشنبی په ماښام ۲۷ دربیع الاول کال ۱۳۷۷ هـ ق داکتوبر دمیاشتی په ۲۱ کال ۱۹۵۷ م کی دائره شوی وه.
۲۵- «زعماء الاصلاح فی العصر الحدیث. استاد احمد امین.
۲۶-د «الدیبا» مشهوری فرانسی جریدی دنقل څخه هغه ګڼه چی دسید جمال الدین افغانی او دفرانسی دمشهور فیلسوف "«رینان"» بحثونه ئی نشر کړی دی.
۲۷-«رشید رضا» دکتور ابراهیم العدوی.
۲۸- «محمد عبده » استاد امین عثمان.
۲۹- «العروة الوثقی والثورة التحریریة الکبری» د دارالعرب مطبعی خپرونه.
۳۰- «تاریخ الافغان فی احوال الملوک والامراء الافغانین ».
۳۱- «جمال الدین الافغانی باعث النهضة الفکریه فی الشرق » محمد سلام مدکور.
۳۲- «ضیاء الخافقین » له ترجمو څخه.
۳۳- «المقطم » جریده دمارچ دمیاشتی کال ۱۸۹۷ میلادی ګڼه.
۳۴- «تتمة البیان فی تاریخ الافغان » سید جمال الدین الافغانی
۳۵- «مجموعة المخطوطات السید جمال الدین » په کال ۱۳۴۲ هـ . ش، کی د تهران د دانشګاه طبع.
۳۶- «قاسم امین » دکتور ماهر حسن فهمی دعربی اعلامو سلسله.
۳۷- «احمد لطفی » دکتور حسین فوزی النجار دعربی اعلامو

» سلیم نقاش.
جرجی زیدان.
سلامی » شکیب ارسلان.
رحمن الکواکبی
باس العقاد.
العام » جرجی زیدان.
ید رضا.
قی »استاد مصطفی عبدالرازق.
ی زغلول.
مر فی مصر»کرومر.
اسم امین.
لاسلامیة »ګولد سیهیر.
ومیة » عبدالرحمن الرافعی .

***

سریزه	5
دسید جمال الدین افغانی دعصر خصوصیات	21
دسید جمال الدین افغانی جنسیت اوملیت	23
دشرق نابغه سید جمال الدین افغانی	44
دتحصیل دپاره هندته دسید جمال الدین افغانی سفر	37
حجاز او بیت الله شریف ته د سید جمال الدین افغانی سفر	37
ترکیی ته دسید جمال الدین افغانی سفر او هلته هغه سیاسی مسایل چی دی ورسره مخامخ شوی دی	52
دترکیی څخه دسید جمال الدین افغانی وتل او اول حجاز اوبیا مصر به ددخ تلل	60
مصر ته دوم وار سید جمال الدین افغانی رسیدل او هغه حالات چی ده ته په مصر کی داځل پیښ شول	60
په مصر کی دسید جمال الدین افغانی دمدرسی او مکتب ترتیب او پروگرام:	85
داختلاف مهم هغه اسیاب او علل کوم چی سید جمال الدین افغانی په مصر کی ورسره مواجه شو او دمصر څخه دده دفراریدو اصلی منشاء	86
دسید جمال الدین افغانی ځواب او په دهرینو باند دده رد	90
دری خصلتونه	113
لومری خصلت	113
دوهم خصلت	114
دریم خصلت	114
(د شرق د هریان)	118
سید جمال الدین افغانی په انګلستان کښی او هلته د ده فعالیت	178
«دسید جمال الدین افغانی رنګ او قواره" »	198
«دسید جمال الدین عادات»	198

جمال الدین افغانی نظر»	224

***